

PARTER

Sökande

Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Motpart

Kaunis Iron AB, 559003-4103, Köpmangatan 56, 972 34 Luleå

Ombud: Advokat Jan Eriksson, Alrutz' Advokatbyrå AB,
Kungsgatan 42, 111 35 Stockholm

SAKEN

Ansökan om återkallande av tillstånd vad avser Gränsälvskommissionens beslut den 20 augusti 2010 i Haparanda med mål nr 11/09

Avrinningsområde: 1 Torne älv N: 7500095 E: 856230

DOMSLUT

1. Mark- och miljödomstolen återkallar delvis tillståndet meddelat av dåvarande Finsk-svenska gränsälvskommissionen genom beslut den 20 augusti 2010 i mål 11/09 till gruvbrytning vid Tapuli och anrikningsverk vid Kaunisvaara, Pajala kommun, på så sätt att brytningen av malm begränsas till högst 7 miljoner ton malm per år.
2. Mark- och miljödomstolen avslår i övrigt Naturvårdsverkets ansökan.
3. Yrkanden som inte behandlats ovan lämnas utan bifall.

Dok.Id 387254

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 138 901 04 Umeå	Nygatan 45	090-17 21 00 E-post: mmd.umea@dom.se www.domstol.se, Info om vår personuppgiftsbehandling: www.umeatingsratt.domstol.se eller kontakta oss		måndag – fredag 08:00–16:00

Innehållsförteckning

BAKGRUND OCH TIDIGARE BESLUT	6
YRKANDEN OCH INSTÄLLNING	12
Sökanden.....	12
Tillståndshavaren	12
Myndigheter	12
Organisationer och enskilda motparter.....	13
GRUNDER	15
24 kap. 3 § första stycket 2 miljöbalken (avvikelse inte av ringa betydelse)	16
Utvinningsavfallsanläggningar.....	16
Transporter	17
Deponeringsteknik.....	17
Övrigt – Kontrollprogram.....	18
24 kap. 3 § första stycket 3 miljöbalken (olägenhet av väsentlig betydelse)	18
Länshållning, grundvattenförhållanden	18
Överskridande av miljökvalitetsnormer för uran	18
24 kap. 3 § första stycket 7 miljöbalken (förpliktelser EU-medlemskap).....	19
Avfallshanteringsplanen och återställande	19
Påverkan på Natura 2000, Torne och Kalix älvsystem	19
Påverkan på recipienter.....	19
NATURVÅRDSVERKETS UTVECKLING AV TALAN	19
Bearbetningskoncessioner	20
Miljöprovningar	20
Deponering av anrikningssand.....	21
Deponeringsteknik.....	22
Hur deponering fungerat i praktiken	24
Naturvårdsverkets inställning.....	24
Avfallshanteringsplanen	24
Naturvårdsverkets inställning.....	25
Utvinningsavfallsanläggningar	27
Sand- och klarningsmagasin	27
Upplag för gråberg	28
Naturvårdsverkets inställning.....	29
Återställning.....	30

Naturvårdsverkets inställning.....	31
Påverkan på recipienter	32
Faktisk påverkan.....	33
Naturvårdsverkets inställning.....	35
Länshållning, grundvattenförhållanden och grundvattenförekomst.....	35
Faktisk påverkan.....	36
Naturvårdsverkets inställning.....	39
Natura 2000-området Torne och Kalix älvsystem	40
Naturvårdsverkets inställning.....	41
Transporter av malmkoncentrat	42
Naturvårdsverkets inställning.....	42
Övertagande av tillståndet	43
Olägenhet av väsentlig betydelse	43
I strid med Sveriges åtaganden enligt EU-medlemskap	44
Frågan om proportionalitet	44
YTTRANDEN ÖVER NATURVÅRDSVERKETS ANSÖKAN	45
KIAB	45
Inställning och sammanfattning	45
Grunder	47
Deponering av anrikningssand	47
Deponeringsteknik	48
Avfallshanteringsplanen	49
Utvinningsavfallsanläggningar.....	49
Bräddningen i förhållande till villkor 4	55
Återställning	55
Påverkan på recipienter.....	56
Länshållning, grundvattenförhållanden och grundvattenförekomst	57
Natura 2000-området Torne och Kalix älvsystem.....	57
Transporter av malmkoncentrat.....	59
Olägenhet av väsentlig betydelse	60
Proportionalitet m.m.	60
Det allmänna villkoret m.m.....	65
Myndigheter.....	66
HaV	66

SGU	67
Kammarkollegiet	72
Länsstyrelsen i Norrbottens län	73
Sametinget	81
SMHI	82
Svenska kraftnät	82
Pajala kommun	83
Miljö- och byggnämnden i Kiruna kommun	84
GÄK	84
Lapplands Närings-, trafik- och miljöcentral (ELY), avdelningen för miljö- och naturresurser, Finland	85
Lapplands Närings-, trafik- och miljöcentral (ELY), avdelningen för fiskerihushållning, Finland	88
Naturresursinstitutet (LUKE), Finland	88
Miljöskyddsmyndigheten i Kolari, Pello och Övertorneå kommuner, Rovaniemi stads miljönämnd, Finland	89
Meri-Lappis miljöhälso- och grupptrafiksektion och Meri-Lappis miljönämnd, Torneå stad, Finland	91
Organisationer och enskilda motparter	91
Älvräddarnas samorganisation (Älvräddarna), Arelax Lapland och Aareavaara Fiskevårdsområdesförening	91
Gabna Sameby	93
Lennart Forsberg, Bergfors, Kiruna	95
Tommy Krekula, Kaunisvaara	96
Per-Ola Mettäväinö, Kiruna	98
Mona Kumpula, Aareavaara	99
Berit Homburg, Huskykompaniet, Merasjärvi	100
Rolf Ählberg	102
Finlands naturskyddsförbund, Lapplands distrikt	103
Sirka Koskinen, Järvepää	103
Kirsti Syftestad, Finland	104
Vesa Junes, Helsinki	104
Kyösti Vihermaa, Esbo	104
Tuire Pikkarainen, Nivala; Rosa Dankworth Tuovoinen; Helena Koberg-Hietanen, Kolari; Hannu Alatalo, Torneå och Terhi Gradinger, Torneå	105

Leif Ramm-Schmidt, Esbo.....	105
SAKKUNNIGUTLÅTANDE	109
Sammanfattning av sakkunnigutlåtandet.....	109
Yttranden över sakkunnigutlåtandet.....	110
MÅLETS HANDLÄGGNING.....	112
DOMSKÄL.....	113
Miljöbalkens tillämplighet.....	113
Utgångspunkter för domstolens bedömning och prövningsramen i målet	114
Förutsättningar för återkallelse enligt miljöbalken	116
Åberopade grunder	118
24 kap. 3 § 1 p miljöbalken.....	119
24 kap. 3 § 2 p miljöbalken.....	120
Sandmagasinets utformning	121
Klarningsmagasinets utformning.....	124
Konsekvensklassning av dammar.....	129
Gråbergsupplagets utformning	129
Transporter	131
Deponeringsteknik anrikningssand.....	134
Deponeringsteknik gråberg	138
Kontrollprogram	141
24 kap. 3 § 3 p miljöbalken.....	142
Länshållning, grundvattenavsänkning	142
Transporter	144
MKN uran	145
24 kap. 3 § 7 p miljöbalken.....	146
Avfallshanteringsplan	147
Påverkan Natura 2000, älvsystem	149
Påverkan på recipienter och miljökvalitetsnormer – avsaknad av begränsningsvärden	151
Mark- och miljödomstolens slutliga bedömning	152

BAKGRUND OCH TIDIGARE BESLUT

Dåvarande Finsk-svenska gränsälvskommisionen (GÄK) meddelade den 20 augusti 2010, med stöd av gränsälvsöverenskommelsen den 16 september 1971 mellan Sverige och Finland, beslut i mål nr M 11/09 genom vilket Northland Resources AB (NRAB) gavs tillstånd till gruvbrytning av järnmalm i Tapuli samt anrikningsverk vid Kaunisvaara. Efter att NRAB gått i konkurs år 2014 drevs verksamheten av konkursboet. Sedan februari 2018 har verksamheten drivits av Kaunis Iron AB (KIAB).

Den 23 juni 2011 inkom NRAB till Umeå tingsrätt, mark- och miljödomstolen, med en ansökan om tillstånd enligt miljöbalken till fortsatt och utökad gruvverksamhet i Kaunisvaara. Ansökan återkallades av NRAB:s konkursbo i februari 2016 (mål M 1666-11) och målet avskrevs från vidare handläggning i april 2016. KIAB inkom den 17 juli 2019 till domstolen med ansökan om tillstånd till fortsatt och utökad gruvverksamhet vid Tapuli, Palotieva och Sahavaara gruvor med tillhörande verksamhet vid Kaunisvaara anrikningsverk, vilken alltjämt handläggs av domstolen inom ramen för mål M 2090-19.

Av tillståndet meddelat av GÄK framgår bl.a. följande.

Finsk-svenska gränsälvskommisionen (kommisionen) ger, med stöd av Finsk-svenska gränsälvsöverenskommelsen, Northland Resources AB (bolaget) tillstånd att inom området för erhållen bearbetningskoncession få anlägga Tapuli gruva, släppa ut behandlat process-, gruv- och dräneringsvatten till Muonio älv, driva Tapuli gruva för brytning av högst 20 miljoner ton malm per år samt att få anlägga och driva ett anrikningsverk vid Kaunisvaara.

Bolaget ges även tillstånd att anlägga invallningar och diken vid de planerade anläggningsområdena, att anlägga och driva en processvattenbassäng och ett klarningsmagasin med dammar och tillhörande anordningar, att bortleda grundvatten som läcker in i gruvan och uppföra de anläggningar som bortledningen förutsätter, att bortleda vatten ur Muonio älv och uppföra de anläggningar som krävs för denna bortledning, att uppföra anläggningar i Muonio älv för utsläpp av vatten till älven samt att anlägga vägtrummor över Rässioja och Kiekkajoki.

Bolaget ges vidare tillstånd att få anlägga pumpledningar från anrikningsverket till Äkäsjokisuu för transport av järnslig och återföring av vatten samt en bro för dessa ledningar och en mindre gångbro över Muonio älv.

För tillståndet föreskrevs följande villkor

1. Gruvindustrin med anrikningsverk och de till verksamheten hörande anordningarna skall bedrivas respektive utföras i huvudsak på det sätt som bolaget uppgivit eller åtagit sig i målet, såvida annat inte framgår av detta beslut. Anläggningar på mark som bolaget ännu inte råder över får inte utföras innan bolaget fått förfoganderätt även till den marken.
2. Bolaget skall i god tid innan tillståndet tas i anspråk till länsstyrelsen i Norrbottens län redovisa den slutliga utformningen av dammen för processvattenbassängen och dammarna för sand- och klarningsmagasinen. Av redovisningen skall framgå hur utformningen av dammarna lever upp till i tillämpliga delar, vad som föreskrivs i RIDAS och Gruv-RIDAS, däribland beträffande filterregler, säkerhetsfaktorer för dammstabilitet m.m. Dammarna skall utformas och dammsäkerhetsarbetet bedrivas i enlighet med tillämpliga delar av RIDAS och Gruv-RIDAS.

Anläggningsarbetena avseende dammen för processvatten och dammen för klarningsmagasinet skall kontrolleras och slutbesiktas av fristående kontrollant för överensstämmelse med vad som anges i ovan nämnda branschföreskrifter och av bolaget redovisad slutlig utformning av dammarna enligt ovan. Kontrollantens rapporter skall redovisas för länsstyrelsen i god tid innan dammarna tas i drift.

3. För processvattenbassängen och klarningsmagasinet får dämningsskridas gränsen motsvarande nivåerna +168,9 m RH70 respektive 166,8 m RH70 inte överskridas.
4. Bolaget skall verka för att begränsa bräddning från verksamheten till recipienten så långt det är tekniskt möjligt. Om bräddning likväl erfordras skall den äga rum när konsekvenserna av bräddning blir så små som möjligt i recipienten. Riktvärde för glödningsrest i fast substans i till recipienten utgående vatten är 20 mg/I. Om detta inte kan uppnås, skall anmälan omedelbart lämnas till länsstyrelsen samt en plan för redovisning av de åtgärder som skall genomföras.
5. Om utsläpp i recipienten på basis av uppföljningen avviker från det som angetts i ansökningen, skall bolaget effektivisera vattenbehandlingen enligt länsstyrelsens anvisningar och om avvikelser är betydande, söka omprövning av tillståndsbeslutet.

6. Bolaget skall vidta åtgärder som så långt möjligt motverkar störande damning. Om störande damning ändå uppkommer åligger det bolaget att anmäla detta till länsstyrelsen som i egenskap av tillsynsmyndighet har att meddela erforderliga föreskrifter för att motverka sådan damning.
7. Stoffhalten i utgående luft från krossar, malmmagasin och kvarnar mätt i normal torr gas i utgående luft från utrustning för stoftavskiljning får inte överskrida gränsvärdet 20 mg/m³. Bolaget skall till länsstyrelsen för godkännande redovisa vilka mätpunkter bolaget avser att inrätta. Om oenighet uppkommer i frågan om mätningar får de hänskjutas till kommissionen (eller den myndighet som övertagit kommissionens uppgifter) för avgörande. Mätningarna skall pågå så länge det kan anses motiverat.
8. Vid korsandet av vattendragen Rässioja och Kiekkajoki där vägtrummor skall läggas ned skall trummorna utformas så att de inte utgör vandringshinder för fiskar, andra vattenlevande organismer eller landlevande djur,
 - vattendragens naturliga bredd bevaras,
 - vattenhastigheten inte förändras nämnvärt,
 - trummorna anläggas minst 30 cm under vattendragens botten, samt
 - lämpligt erosionsskydd användas varvid det översta lagret inte får vara skarpkantat.
9. Buller från industriverksamheten skall begränsas och får inte ge upphov till högre ekvivalent ljudnivå vid bostäder än
 - 50 dB(A) dagtid (kl. 07-18)
 - 45 dB(A) kvällstid (kl. 18-22),
 - 40 dB(A) nattetid (kl. 22-07)Momentana ljud nattetid får utomhus vid bostäder uppgå till högst 55 dB(A).

Om de angivna nivåerna, med undantag av buller som härrör från sprängning och varningssiren för sprängning, överskrids skall bolaget underrätta länsstyrelsen om detta och senast en månad efter det att överskridandet har konstaterats redovisa vilka åtgärder eller försiktighetsmått som bolaget har vidtagit eller avser att vidta för att ett överskridande inte skall upprepas.
10. Produktionssprängning får ske vardagar mellan kl. 07.00 och 18.00 efter tydlig hörbar förvarningssignal. Produktionssprängning vid annan tidpunkt får medges av länsstyrelsen efter ansökan från bolaget. Vid oenighet i tillstånds-

frågan får den hänskjutas till Kommissionen (eller sedan ny gränsälvsoverenskommelse trätt i kraft miljödomstolen) för avgörande.

11. Vibrationer till följd av sprängning i gruvan får i bostäder inte medföra en högre svängningshastighet i vertikalled i sockel än 5 mm/s (mätt enligt SS 460 48 66) vid mer än 5 % av skjutningarna per kalenderår.

Om vibrationerna medför en högre svängningshastighet i vertikalled i sockel än 5 mm/s skall bolaget omgående underrätta länsstyrelsen och senast en månad efter det att överskridandet har konstaterats, redovisa vilka åtgärder eller försiktighetsmått som bolaget har vidtagit eller avser att vidta för att ett överskridande inte skall upprepas.

12. Luftstöt vågor till följd av sprängning i gruvan får vid bostäder inte överstiga 200 Pascal (frifältsvärde). Om nivån 100 Pascal (frifältsvärde) överskrids, ska bolaget omgående underrätta länsstyrelsen och senast en månad efter det att överskridandet har konstaterats, redovisa vilka åtgärder eller andra försiktighetsmått som bolaget har vidtagit eller avser att vidta för att överskridande inte skall upprepas.
13. En detaljerad säkerhetsrapport som är anpassad till driftsförhållandena skall ges in till länsstyrelsen senast sex månader före driftstart. Bolaget skall vid den tidpunkten ha genomfört mer detaljerade riskanalyser och integrerat resultaten av dessa i säkerhetsrapporten samt även redovisa de åtgärder riskanalyserna föranlett. En intern plan för räddningsinsatser skall fogas till säkerhetsrapporten. En användnings- och kontrollplan för sprängmedel, där det bl.a. tas upp frågan om minskning av kvävebelastning, skall samtidigt redovisas.
14. Bolaget skall vidta skäliga åtgärder för att minimera intrång och skador som verksamheten kan innebära för renskötseln. Det ankommer på bolaget att samråda med Muonio koncessionssameby om åtgärder och eventuell skadereglering. Bolaget skall utse kontaktperson inom bolaget för samråden.
15. Ett förslag till kontrollprogram för drift, utsläpp och inverkan (inklusive byggnads-, drifts- och efterbehandlingsskedet) skall upprättas och översändas för godkännande till Länsstyrelsen i Norrbottens län och för yttrande till Lapplands ELY-central. Kontrollprogram för byggnadsskedet skall upprättas senast en månad innan större mark- och anläggningsarbeten påbörjas. Vidare

skall ett program för kontroll av driften av verksamheten upprättas och överändas för godkännande till Länsstyrelsen i Norrbottens län och för yttrande till Lapplands ELY-central senast tre månader innan driften av gruvan startar. Kontrollprogrammen skall innefatta de påverkningar som kan uppkomma i berörda vattendrag. Störningar och exceptionella händelser skall omedelbart anmälas till tillsynsmyndigheten.

16. Bolaget skall kontrollera inverkan på fiskbestånd och fiske på ett av Fiskeriverkets utredningskontor i Luleå och Lapplands arbetskrafts- och näringslivscentrals fiskeriavdelning godkänt sätt. Undersökningsprogram skall överlämnas till de nämnda myndigheterna innan någon mera betydande avledning av vatten från gruvområdet sker. Resultat från undersökningarna skall tillställas de angivna myndigheterna på sätt dessa föreskriver.
17. Om tvist rörande kontroll- eller undersökningsprogram enligt punkterna 15 och 16 uppkommer mellan bolaget och de angivna myndigheterna skall tvisten enligt nu gällande regelsystem av sökanden hänskjutas till Gränsälvskommissionen (sedan ny gränsälvsöverenskommelse trätt i kraft till miljödomstolen).
18. Sökanden skall betala en fiskevårdsavgift om 75 000 kr. Avgiften skall betalas till Fiskeriverkets utredningskontor i Luleå senast vid utgången av januari månad år 2011.
19. Nu meddelade tillstånd skall såvitt avser anläggningsarbeten ha tagits i anspråk senast den 31 december 2014 vid äventyr att tillståndet annars förfaller. Tillståndet till gruvverksamheten och driften av anrikningsverk med därtill hörande anordningar gäller till år 2025. Om fortsatt verksamhet därefter avses ske ankommer det på bolaget att senast den 31 december 2023 inkomma med ansökan om omprövning av tillståndsvillkoren.
20. Efterbehandling av ianspråktaga områden skall utföras på det sätt bolaget redovisat i ansökningshandlingarna. En efterbehandlingsplan (inklusive gråberg, sand m.m.) skall upprättas innan gruvans byggnadsskede påbörjas och redovisas till länsstyrelsen.
21. Deponering av gråberg skall ske i enlighet med vad bolaget redovisat i målet.

22. Avslutning och efterbehandling skall ske i enlighet med vid var tid gällande avslutnings- och efterbehandlingsplan. Det ankommer på bolaget att successivt uppdatera planer enligt ovan nämnda tillståndsvillkor. En slutlig, detaljerad efterbehandlingsplan skall lämnas in till Länsstyrelsen i Norrbottens län i god tid innan verksamheten upphör eller det blir aktuellt med slutlig efterbehandling av något delområde.
23. Tillståndet är för sin giltighet beroende av att bolaget ställer säkerhet i form av en bankgaranti för kostnaderna för det avhjälpande av en miljöskada och de andra återställningsåtgärder som verksamheterna kan föranleda. Säkerheten skall utgöras av ett belopp om 10 300 000 kr innan tillstånden tas i anspråk och därefter 6,1 kr per m² tillkommande yta av sandmagasinet och 11,4 kr per m² tillkommande yta av gråbergssupplaget. Det ankommer på bolaget att till länsstyrelsen redovisa bankgarantier i enlighet med vad som här föreskrivits.

Bolaget skall varje år till länsstyrelsen redovisa behovet av och kostnaderna för resterande efterbehandling. Om avsatta medel i väsentlig grad överstiger beräknade kostnader får länsstyrelsen medge att säkerheten sänks.

24. Avrymningsmassor av morän och torv och sådana massor som på annat sätt tas ut i gruvverksamheten skall lagras i den omfattning som krävs för efterbehandlingen av verksamhetsområdet och användas för detta ändamål.
25. Förstagångsbesiktning av anrikningsverket, sandledning, pump- och krosstationer, samt bandtransportörer skall genomföras senast sex månader efter det att anrikningsverket tagits i drift. Besiktningsrapporten skall inges till länsstyrelsen.
26. Bolaget skall anmäla till länsstyrelsen när tillstånden har tagits i anspråk och när anrikningsverket har tagits i drift. Det åligger bolaget att till länsstyrelsen redovisa alla uppgifter om de tillståndsgivna verksamheterna som länsstyrelsen begär.
27. Det ankommer på länsstyrelsen att i sin egenskap av tillsynsmyndighet meddela de anvisningar som kan erfordras för att bolaget skall anses ha uppfyllt de av Gränsälvscommissionen meddelade villkoren för tillståndsgivna verksamheter. Om bolaget och länsstyrelsen är oense om vad som krävs kan frågorna enligt det gällande regelsystemet hänskjutas till kommissionen för avgörande (efter avvecklingen av kommissionen till miljödomstolen).

YRKANDEN OCH INSTÄLLNING

Sökanden

Naturvårdsverket har yrkat att mark- och miljödomstolen återkallar GÄK:s beslut av den 20 augusti 2010 med mål nr M 11/09 med undantag för de villkor som anges i följande stycke.

De villkor som alltså ska gälla är de som rör efterbehandling och är numrerade med nummer 20, 22, 23 och 24 samt därtill hörande delegationsbeslut som meddelats av länsstyrelsen. Detta innebär bland annat att ställd ekonomisk säkerhet alltså ska vara gällande.

Tillståndshavaren

KIAB har yrkat att Naturvårdsverkets ansökan ska avslås.

Myndigheter

Havs- och vattenmyndigheten (HaV) har yrkat på återkallelse av GÄK:s beslut med målnummer M 11/09, i enlighet med Naturvårdsverkets ansökan om återkallelse av alla villkor utom de som avser efterbehandling och ekonomisk säkerhet.

Sveriges geologiska undersökning (SGU) har ansett att det vore oskäligt att upphäva det nuvarande tillståndet.

Kammarkollegiet har yrkat bifall till Naturvårdsverkets ansökan.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har uppgett att myndigheten avstår från att ta ställning till Naturvårdsverkets yrkanden men anser att det som Naturvårdsverket åberopat som grunder i allt väsentligt är riktigt.

Trafikverket har avstått från att lämna synpunkter.

Sametinget har ansett att Naturvårdsverkets ansökan ska bifallas.

SMHI har uppgett att myndigheten förordar att all industriell verksamhet ska följa modern lagstiftning och ha miljötillstånd.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har avstått från att yttra sig i målet.

Svenska kraftnät har avstått från att yttra sig avseende återkallande av tillståndet samt konstruktionsmässiga detaljer men lämnat vissa synpunkter om dammsäkerhet.

Statens geotekniska institut (SGI) har uppgett att myndigheten inte har för avsikt att delta i målet.

Pajala kommun har yrkat att ansökan ska avslås.

Miljö- och byggnämnden i Kiruna kommun har ansett att transportfrågan inte är tillräckligt reglerad i GÄK:s tillstånd, men har i övrigt inga synpunkter på ansökan.

GÄK har inte angett någon tydlig inställning, men framfört vissa synpunkter vilka redogörs för nedan under GÄK:s utveckling av talan.

Lapplands Närings-, trafik och miljöcentral (ELY), ansvarsområde för miljö och naturresurser, Finland, har uppgett att om det inte är möjligt att uppfylla förutsättningarna för verksamheten borde tillståndet återkallas i enlighet med Naturvårdsverkets förslag.

Lapplands Närings-, trafik- och miljöcentral (ELY), avdelningen för fiskerihushållning, Finland, har förordat att ansökan godkänns.

Naturresursinstitutet (LUKE), Finland, har förordat Naturvårdsverkets ansökan om delvis återkallelse.

Miljöskyddsmyndigheten i Kolari, Pello och Övertorneå kommuner, Rovaniemi stads miljönämnd, Finland, har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan.

Meri-Lappis miljöhälso- och grupptrafiksektion och Meri-Lappis miljönämnd, Torneå stad, Finland har ansett att verksamhetsutövaren har tagit onödiga risker när det gäller naturens välfärd och miljöhälsan.

Organisationer och enskilda motparter

Älvräddarnas samorganisation har yrkat bifall till Naturvårdsverkets ansökan.

Arelax Lapland och Aareavaara Fiskevårdsområdesförening har, som de slutligt bestämt sin talan i målet, yrkat bifall till Naturvårdsverkets ansökan.

Gabna Sameby har i första hand yrkat bifall till Naturvårdsverkets ansökan. För det fall ansökan avslås eller delvis bifalls har samebyn i andra hand, som det får förstås, yrkat att KIAB åläggs att utföra transporter av malmkoncentrat enligt det ursprungliga GÄK-beslutet eller på annat sätt som inte innebär transporter på samebyns marker. För det fall varken förstahands- eller andrahandsyrkandet bifalls har samebyn yrkat att en förnyad syn görs utmed den nuvarande transportsträckan under vinterförhållanden. För det fall att tillståndet kvarstår ska detta förenas med villkor som till fullo förpliktar KIAB att ersätta och kompensera samebyn för skador och merkostnader. För det fall ansökan avslås och nuvarande tillstånd förenas med ett villkor som förpliktar sökanden att till fullo ersätta och kompensera för de skador och det merarbete som uppstår ska det villkoras med att sökanden står för de merkostnader som uppkommer för samebyn och dess medlemmar fram till dess att full kompensation skett. Det som är avgörande för samebyn är att transporter inte genomförs på det sätt som sker idag.

Lennart Forsberg har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan. Han har yrkat att tågagnarna, när de har lastats av i Narvik, borde spolas rena innan de körs tillbaka, för att undvika onödig damning. Han har även krävt antingen lock eller godkänd presenning på alla transporter med damningsbenäget gods.

Tommy Krekula har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan. Han har yrkat att KIAB föreläggs att upphöra med transporter utförda av lastbilar.

Per-Ola Mettävainio har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan.

Mona Kumpula har i första hand yrkat att Naturvårdsverkets ansökan ska avvisas och i andra hand att ansökan ska avslås. I övrigt har hon yrkat att mark- och miljödomstolen i sitt domslut dels hjälper KIAB att lista upp de verksamheter som redan omfattas av Bergmästarens miljötillstånd, dels tillsynsmyndigheterna så de vet vilka tillstånd som av olika anledningar saknas. Hon har, efter avslutad huvudförhandling, även framställt yrkande om skälig ersättning enligt 31 kap. 16 § miljöbalken i såväl nu aktuellt mål som mål M 2090-19.

Berit Homburg har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan och anför att den ska verkställas utan dröjsmål.

Rolf Ählberg har, som det får förstås, tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan.

Finlands naturskyddsförbund, Lapplands distrikt, har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan.

Kukkola delägarlag, Kukkolankoski delägarlag, Korpikylä delägarlag och Karunki delägarlag, Finland, har uppgett att de är ytterst bekymrade över att det viktigaste förökningsområdet för sik och havslax i Europa riskerar att bli förstört och att de därför kräver att det tidigare tillståndsbeslutet delvis återkallas och att tillståndsvillkoren stramas åt så att verksamheten är trygg även med tanke på vattenutsläpp.

Sirkka Koskinen har, som det får förstås, tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan.

Kirsti Syftestad har, som det får förstås, tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan.

Vesa Junes har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan.

Tuire Pikkarainen har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan.

Rosa Dankworth Tuovinen har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan.

Kyösti Vihermaa har, som det får förstås, tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan.

Helena Koberg-Hietanen har, som det får förstås, tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan.

Hannu Alatalo har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan.

Terhi Gradinger har, som det får förstås, tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan.

Leif Ramm-Schmidt har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan

GRUNDER

Som grunder för **Naturvårdsverkets** yrkande om delvis återkallelse har, som talan slutligen bestämts, anförts sammanfattningsvis följande.

Enligt 24 kap. 3 § miljöbalken får tillståndsmyndigheten delvis återkalla tillståndet om tillståndet och de villkor som gäller för verksamheten inte har följts och avvikelserna inte är av ringa betydelse (2 p). Återkallelse får också ske om det till följd av verksamheten uppkommit någon olägenhet av väsentlig betydelse som inte förutsågs när verksamheten eller åtgärden tilläts (3 p). Vidare kan återkallelse ske om det behövs för att uppfylla Sveriges förpliktelser till följd av EU-medlemskapet (7 p).

De driftsanläggningar som är nödvändiga för verksamhetens bedrivande har uppförts av den tidigare verksamhetsutövaren NRAB. I det följande beskrivs tillståndsgiven design, faktisk utformning, hur NRAB (och NRAB:s konkursbo) bedrivit verksamheten liksom omgivningspåverkan. Utgångspunkt har varit innehållet i GÄK:s beslut, bolagets ansökan samt övriga till ansökan bifogade relevanta handlingar.

Naturvårdsverkets kännedom om de aktuella förhållandena och hur verksamheten bedrivits efter starten i oktober år 2012 fram till att verksamheten upphörde i oktober 2014, grundar sig förutom på det som framkom i den påbörjade tillståndsprövningen mellan åren 2011-2016 på det platsbesök som representanter från Naturvårdsverket utförde 2018-05-30 samt länsstyrelsens uppgifter i enlighet med flertalet av de beslut och förelägganden som meddelats NRAB, NRAB:s konkursbo samt den nya verksamhetsutövaren.

24 kap. 3 § första stycket 2 miljöbalken (avvikelse inte av ringa betydelse)

Verksamhetens utformning jämfört med vad Naturvårdsverket anser är tillståndsgivet enligt beslut från GÄK.

Utvinningsavfallsanläggningar

De utvinningsavfallsanläggningar (gråbergssupplag, sand- och klarningsmagasin samt utjämningsmagasin) som finns i verksamheten är inte uppförda i enlighet med vad som är tillståndsgivet. Detta innebär att villkor 1, 2 och 4 som gäller för verksamheten inte har följts och avvikelsen är inte ringa, jfr. 24 kap. 3 § första stycket 2 miljöbalken. Naturvårdsverket gör gällande följande omständigheter.

Avvikelser som görs gällande avseende klarningsmagasinet

- Klarningsmagasinet är nedschaktat och saknar de homogena morändammar som skulle ha anlagts enligt ansökan till GÄK.
- Klarningsmagasinet omges inte av en tät konstruktion till den nivå och med den utformning som angavs till GÄK. Vattenutbyte sker således med omkringliggande myrmark (Tapulivuoma).
- Klarningsmagasinets ytarea och kapacitet är 10 procent av ansökt storlek.
- Klarningsmagasinet saknar det utskov som enligt ansökan till GÄK skulle anläggas.

Avvikelser som görs gällande avseende sandmagasinet

- Dammen i sandmagasinet (dvs klarningsdelen av sandmagasinet) östra del är inte anlagd i enlighet med ansökan till GÄK.

- Konstruktionen med inre vall, dike och yttre vall är inte tillståndsprövad.
- Konstruktionen som omger sand- och klarningsmagasinet ligger delvis på fastigheten Kaunisvaara 2:5 vilken inte ingick i ansökan till GÄK. Delar av anläggningen ligger således utanför tillståndsgivet verksamhetsområde.
- En redovisning om slutlig utformning av dammarna för sand- och klarningsmagasinet och hur dammarna lever upp till RIDAS och Gruv-RIDAS skulle ha lämnats in innan tillståndet togs i anspråk. Redovisningen har inte lämnats in till Länsstyrelsen i Norrbotten. Det innebär att det inte har varit möjligt för Länsstyrelsen att konsekvensklassificera dammarna.

Avvikelse som görs gällande avseende gråbergssupplaget

- Det uppsamlade dike som enligt ansökan till GÄK skulle anläggas runt gråbergssupplaget är inte anlagt.

Transporter

Transporter av malmkoncentrat sker inte på det sätt som beskrevs i ansökan till GÄK vilket innebär att tillståndet inte har följts och avvikelsen är inte ringa enligt 24 kap. 3 § första stycket 2 miljöbalken.

Naturvårdsverket anser att de ovan angivna avvikelserna varken sedda var för sig eller sammantaget är av ringa betydelse.

Deponeringsteknik

Naturvårdsverket anser att den deponeringsteknik som KIAB använder för deponering av både anrikningssand och gråberg inte är i enlighet med det underlag som gavs in till GÄK. Det innebär att villkor 1 och 21 inte följs. Avvikelserna är inte ringa, jfr. 24 kap. 3 § första stycket 2 miljöbalken.

Uppläggning av gråberg

- Hanteringen av potentiellt syrabildande gråberg är inte tillståndsprövad.
- Lagringen av 700 000 ton flotationsmalm på gråupplaget är inte tillståndsprövad.

Deponering av anrikningssand

- Den fastgodshalt som beskrevs i ansökan till GÄK, och som var förutsättningen för hela sandmagasinets utformning inklusive

omgivande konstruktioners utformning, har inte uppnåtts. Naturvårdsverket anser inte att KIAB har använt den deponeringsteknik som beskrevs i ansökan.

Naturvårdsverket anser att de ovan angivna avvikelserna varken sedda var för sig eller sammantaget är av ringa betydelse.

Övrigt – Kontrollprogram

Enligt villkor 15 i tillståndet från GÄK ska ett förslag till kontrollprogram upprättas och sändas till Länsstyrelsen i Norrbottens län för godkännande. Såvitt Naturvårdsverket vet har kontrollprogram från KIAB skickats in till länsstyrelsen i Norrbotten men innehållet är inte av sådan kvalitet att kontrollprogrammet har kunnat godkännas. Det innebär att villkor 15 inte följs. Avvikelsen sett för sig utgör inte ensamt skäl för återkallelse men Naturvårdsverket anser att den ska beaktas vid en sammantagen bedömning av de avvikelser enligt 24 kap. 3 § första stycket 2 miljöbalken som Naturvårdsverket har gjort gällande.

24 kap. 3 § första stycket 3 miljöbalken (olägenhet av väsentlig betydelse)

Länshållning, grundvattenförhållanden

En betydligt större grundvattenavsänkning i myren Kokkovuoma har skett än vad som beskrevs i ansökan till GÄK. Detta innebär att det till följd av verksamheten har uppkommit en olägenhet av väsentlig betydelse som inte förutsågs när verksamheten tilläts, jfr. 24 kap. 3 § första stycket 3 miljöbalken.

Överskridande av miljökvalitetsnormer för uran

Svavelhaltigt material (flotationsmalm) fanns inte beskrivet i ansökan till GÄK. Sådant material deponeras på gråbergssupplaget och i anslutning till dagbrottet. Dränagevatten från flotationsmalmen fångas upp i dagbrottet och hanteras med länshållningsvattnet. Det går inte att utesluta att flotationsmalmen är en källa till uran i länshållningsvattnet från dagbrottet. 2018 skedde ett överskridande av miljökvalitetsnormen för uran i Muonio älv. Enligt KIAB är överskridandet kopplat till tömningen av dagbrottet som skedde under 2018. Naturvårdsverket menar att det till följd av att utvinningsavfallet har karaktäriserats felaktigt har uppkommit en olägenhet av väsentlig betydelse genom överskridandet av uran i Muonio älv och som inte förutsågs när verksamheten tilläts, jfr 24 kap. 3 § första stycket 3.

24 kap. 3 § första stycket 7 miljöbalken (förpliktelser EU-medlemskap)

Avfallshanteringsplanen och återställande

Avfallshanteringsplanen uppfyller i vart fall inte kraven i 24, 25, 30-43, 55 och 56 §§ utvinningsavfallsförordningen (2013:319) (nedan UtvavF) och därmed inte heller utvinningsavfallsdirektivet och är inte godkänd av tillsynsmyndigheten. Eftersom utvinningsavfallsdirektivets krav på avfallshanteringsplan är bindande utgör avsaknad av sådan plan grund för återkallelse enligt 24 kap. 3 § första stycket 7.

En utvinningsavfallsanläggning eller ett område som påverkats av anläggningen ska enligt 71 § UtvavF återställas tillfredställande skick. Vad som är tillfredställande skick måste enligt Naturvårdsverket klargöras vid tillståndsprövningen utifrån innehållet i avfallshanteringsplanen. Eftersom avfallshanteringsplanen innehåller felaktigheter går det inte att bestämma vad som utgör tillfredställande skick. Detta innebär att även om de villkor som finns för verksamheten om återställning följs, är det inte säkert att åtgärderna kan godkännas av tillsynsmyndigheten och anläggningen stängas enligt 72 § UtvavF.

Påverkan på Natura 2000, Torne och Kalix älvsystem

Verksamheten är inte prövad enligt 7 kap. 28 a och b §§ miljöbalken och bedrivs utan Natura 2000-tillstånd. Naturvårdsverket anser att ett sådant tillstånd behövs. Att tillstånd saknas är en omständighet som ligger till grund för återkallelse enligt 24 kap. 3 § första stycket 7 miljöbalken.

Påverkan på recipienter

Tillståndet saknar villkor om begränsningsvärden för att förhindra ett överskridande av miljökvalitetsnormerna (MKN) i recipienterna Muonio älv m.fl. Det finns därmed en risk att verksamheten medför en sådan försämring eller ett sådant äventyrande som avses i 5 kap. 4 § miljöbalken. Naturvårdsverket anser att det är en omständighet som ligger till grund för återkallelse enligt 24 kap. 3 § första stycket 7 miljöbalken.

NATURVÅRDSVERKET'S UTVECKLING AV TALAN

Naturvårdsverket har i ett flertal skrivelser utvecklat sin talan och sammanfattningsvis anfört följande.

Bearbetningskoncessioner

NRAB ansökte och erhöll bearbetningskoncession avseende koncessionsområdena Tapuli K nr 1 och 2 genom beslut av Bergsstaten den 20 november 2008 i ärende dnr 22-359-2008 och 22-1340-2008. Besluten överklagades till regeringen som den 26 februari 2009 fastställde besluten.

Under år 2012 och år 2015 meddelade Bergsstaten två markanvisningar tillhörande koncessionsområdet. Markanvisningen från Bergsstaten innefattar enbart en prövning av det civilrättsliga förhållandet mellan koncessionshavaren och markägaren.

Den 20 december 2017 beslutade Bergsstaten om medgivande till överlåtelse av bearbetningskoncessionerna Tapuli K nr 1, Tapuli K nr 2 och Sahavaara K nr 1 till Abecede AB.

Miljöprövningar

GÄK:s beslut från den 20 augusti 2010 innefattar rätt för NRAB att inom området för erhållen bearbetningskoncession få driva Tapuli gruva och anlägga och driva nödvändiga driftsanläggningar samt släppa ut behandlat process-, gruv- och dräneringsvatten till Muonio älv. Tillståndet innefattar också vattenverksamhet i form av bortledning av grundvatten och uppförande av nödvändiga vattenanläggningar.

I skälen till GÄK:s beslut anges bland annat att:

"Bergsstaten har utifrån bestämmelserna i 3 och 4 kap Miljöbalken beslutat om tillstånd till gruvverksamhet inom det nu aktuella området. Beslutet är efter överprövning av regeringen lagkraftvunnet.

Vad som nu skall prövas är den närmare regleringen av en gruvverksamhet inom det berörda området. Kommissionen konstaterar att den gruvverksamhet med tillhörande anrikningsverk som nu är under prövning utgör en sådan verksamhet som enligt gränsälvsoverenskommelsen omfattas av bestämmelserna i kap 6 art. 3 och inte får anläggas utan tillstånd från kommissionen. Vid sin tillståndsprövning har kommissionen enligt kap 6 art 4 att tillämpa bestämmelserna i gränsälvskommissionen och förskriva de villkor som är behövliga för att tillgodose allmän eller särskild rätt. Det bör här erinras om att enligt 1 kap art. 8 även inom vardera staten gällande rätt ska tillämpas i den mån gränsälvsoverenskommelsen inte innefattar särskilda bestämmelser."

År 2011 ansökte NRAB om tillstånd enligt miljöbalken till gruvdrift i Tapuli men även att utöka verksamheten till Sahavaara gruvor och Kaunisvaara anrikningsverk i

mål nr M 1666-11 hos mark- och miljödomstolen i Umeå. Ansökan omfattade 382 aktbilagor och i processen skedde omfattande kompletteringar. Bolaget försattes sedermera i konkurs och återkallade sin ansökan. Målet avskrevs av mark- och miljödomstolen den 1 april 2016.

Deponering av anrikningssand

Vid val av optimal deponeringsteknik för ett specifikt gruvprojekt är det flera faktorer som spelar roll. Möjligheten att avvattna anrikningssand i form av slurry beror på anrikningssandens egenskaper såsom på reologi och pumpbarhet, anrikningssandens biologiska och kemiska reaktivitet, krav på återcirkulation av vatten, processvattnets kvalitet och tillgänglighet på råvatten till processen. Av betydelse är också klimatförhållanden, topografi, avstånd och ev. höjdskillnader mellan anrikningsverk och sandmagasin där anrikningssanden deponeras men också de krav som ställs enligt gällande lagstiftning.

Anrikningssandens/slurryns reologi är en funktion av förväntad koncentration av fast material, kornstorleksfördelning, specifik gravitation, mineralogi och geokemiska egenskaper. Reologin är avgörande för om slurryn/förtjockade anrikningssanden kommer att vara pumpbar. Anrikningssand/slurry med lägre fastgodshalt har newtonska egenskaper vilket innebär att skjuvhållfastheten är lägre och att sanden rinner ut. En anrikningssand som har förtjockats/avvattnats upp till en viss nivå (beroende av dess egenskaper) får istället icke-newtonska egenskaper och därmed en högre skjuvhållfasthet och flyter därmed inte ut på samma sätt.

Vanligaste sättet att transportera anrikningssand är att pumpa slurry i rörledningar från anrikningsverket ut på sandmagasinet. Ju tjockare slurryn är som produceras i anrikningsverket, desto svårare och dyrare är det att pumpa den. Då anrikningssand ska pumpas krävs en optimering av förtjockningen av anrikningssanden så att den är så tjock att den fortfarande är pumpbar med centrifugalpumpar och lågtrycksrörledningar men att anrikningssanden fortfarande har tillräcklig viskositet vid utsläppspunkten så att det går att säkerställa en effektiv utbredning på sandmagasinet. För att kunna pumpa en förtjockad anrikningssand samt paste krävs så kallade "positive displacement" pumpar som är betydligt dyrare jämfört med centrifugalpumpar.

Fördelar med förtjockad (thickened) deponering med en central utsläppspunkt är att vattenåtgången minskas och att snabbare tillgång för återställning är möjlig. Nackdelar är att det blir dyrare med förtjockning och pumpning liksom återställning då anrikningssanden ofta breder ut sig över stora områden. Fördelar med paste-deponering är att vattenåtgången minskas ytterligare. Nackdelar är att det blir ännu dyrare med förtjockning och pumpning.

Enligt Alakangas et al har anrikningssandens lutning i ett sandmagasin en stor påverkan på designkriterierna för utvinningsavfallsanläggningen. Området som täcks av anrikningssand, krav på dammkonstruktioner för att innehålla anrikningssand (och, om nödvändigt, höjningstakt), deponeringsstrategi, deponeringsmetod är några av de parametrar som kommer att påverkas av anrikningssandens lutning. Om dammar inte avses användas blir anrikningssandens interna stabilitet ännu viktigare då problem med strukturell integritet kan innebära att anrikningssanden mobiliseras. Relevanta parametrar i det sammanhanget är kohesion, friktionsvinkel hos anrikningssanden. Utöver det kan även förvätskning ("liquefaction") skapa problem.

Deponeringsteknik

Av GÄK:s beslut framgår inte om bolaget får tillstånd till att deponera anrikningssand på sandmagasinet. Av beslutet framgår inte heller vald deponeringsteknik och således inte heller om den utgör bästa möjliga teknik enligt miljöbalken eller bästa tillgängliga teknik enligt BREF-dokumentet för hantering av gruvavfall.

Av NRAB:s ansökan framgår att bolaget söker tillstånd för att avvattna anrikningssanden genom förtjockning och därefter pumpa den till ett sandmagasin där den eventuellt förtjockas ytterligare och sedan deponeras. Det framkommer även att: *"Den förtjockade anrikningssanden kommer att släppas ut på deponin och rinna till dess att deponins lutning är så flack att sandens utbredning avstannar. Deponeringsmekanismen innebär att de olika partiklarna i sanden inte segregerar, vilket i sin tur leder till att sanden får en betydligt starkare bindning än i konventionella sanddeponier. Därigenom erhålls en stabil, konformad deponi utan behov av dammbyggnader. Vidare minimeras risk för vinderosion och damning. Slutligen blir även infiltration i deponin betydligt mindre än i konventionella deponier."*

Det planerade sandmagasinet kommer att omfatta en yta om ca 2 km² och deponering kommer att ske till en höjd om ca 60 m, vilket ger utrymme för ca 60 miljoner m³ anrikningssand."

Av den tekniska beskrivningen, bilaga 4, (fortsättningsvis kallad TB) framgår att deponeringsstrategin är att:

"Förtjocka anrikningssanden så att den kan läggas upp i en stabil hög utan att några egentliga dammar behövs."

"Anrikningssanden förtjockas optimalt till ca 55 - 65 viktsprocent fastgoodsandel varefter den får flyta från utsläppspunkten i en grötliknande konsistens utan att någon egentlig materialesegregering sker. Utbredningshastigheten sjunker radiellt från

centrum i proportion till den ökande omkretsen på sandkonen, vilken kommer att växa på höjden i små etapper runt om. Med oförändrad utsläppspunkt, konstant vattenhalt och i övrigt konstanta förhållanden kommer en symmetrisk kon att byggas upp. Vilken utbredningsvinkel som utbildas bestäms av partikelstorleksfördelningen och förtjockningsgraden. Ju mindre andel finmaterial respektive lägre vattenhalt; desto brantare kommer konen att byggas upp."

Enligt TB framkommer också:

"Förtjockaren kommer vara placerad centralt på en ramp av gråberg eller morän i sandmagasinet eller i omedelbar anslutning till sandmagasinet varifrån den förtjockade sanden pumpas till utsläppspunkten. Eventuellt kan förtjockning ske i anrikningsverket och uppslamningen pumpas till sandmagasinet utan ytterligare förtjockning."

I avfallshanteringsplanen (fortsättningsvis kallad AHP) framgår att två fraktioner anrikningssand uppstår i anrikningsprocessen. Dessa är dels en grövre fraktion avskild genom magnetseparation (Tapuli Coarse Cobber Tails) samt en finkornigare restprodukt efter finmalning samt våtmagnetisk separation (Tapuli Non-Magnetic Tails). Enligt TB kommer den omagnetiska restprodukten förtjockas innan den pumpas ut till sandmagasinet. Hur den grövre fraktionen ska hanteras framgår inte tydligt av TB.

Utifrån Naturvårdsverkets platsbesök i Tapuli/Kaunisvaara den 30 maj 2018 liksom KIAB:s svar framkommer att vid en järnhalt på 26 procent på i anrikningsverket ingående malm, går 65 procent av anrikningssanden (Tapuli Non-Magnetic Tails) till förtjockaren och därefter till sandtanken (pumptanken) där den blandas med det grövre materialet (Tapuli Coarse Cobber Tails). Detta material pumpas sedan ut till sandmagasinet. Förhållandet mellan den finare och den grövre fraktionen varierar, vilket innebär att 55 - 85 procent av anrikningssanden faktiskt kan avvattnas i förtjockaren medan 15 - 45 procent av anrikningssanden inte förtjockas.

Fyra stycken centrifugalpumpar av fabrikat Metso, satta i serie, används för att pumpa ut slurryn på sandmagasinet. Anrikningssanden leds upp på deponeringsrampen i mitten av sandmagasinet innan den deponeras. Den högsta punkten är i nuläget på +182 m ö h, vilket motsvarar ungefär 16 m över marken. KIAB kommer eventuellt att höja rampen ytterligare, men exakt när detta kommer att ske utreds då det just nu pågår ett arbete med att ta fram en detaljerad plan för sanddeponering.

Hur deponering fungerat i praktiken

Hur deponeringen av anrikningssanden i praktiken fungerat framgår bland annat av PM generella slutsatser kring funktion klarningsmagasin:

"Den redovisade utformningen krävde en hög slänthlutning (»5%) hos den depone-rade sanden vilket inte kunnat uppnås. Nuvarande förutsättningar, där slänthlut-ningen är mellan 1-2 % innebär att sanden potentiellt skulle kunna flyta ut och fylla större delen av klarningsmagasinet om den tillåts flöda fritt (utan inre vallar som redan delvis utförts inne i magasinet)".

Med den redovisade utformningen avses den utformning som redovisades i ansökan till GÄK.

Naturvårdsverkets inställning

Naturvårdsverket anser att konstruktion samt placering av anläggningar för depone-ring inte utförts i enlighet med tillståndet. Naturvårdsverket ifrågasätter om det ens är möjligt att uppnå en förtjockad deponering och i förlängningen en stabil kon av anrikningssand, då mellan 15-45 procent av anrikningssanden utgörs av en grövre fraktion som inte ens passerar förtjockaren.

En stabil kon av deponerad anrikningssand har uppenbarligen inte formats. Istället har anrikningssanden flutit ut utanför det område som i ansökan uppgetts utgöra gränsen för sandmagasinet. För att komma tillrätta med anrikningssanden har NRAB varit tvungna att delvis uppföra inre vallar. Då syftet med dessa är att hålla tillbaka anrikningssanden utgör dessa dammar. Denna lösning har inte tillståndsprö-vats.

Avfallshanteringsplanen

I GÄK:s tillstånd nämns inte utvinningsavfallsförordningen (fortsättningsvis kallad UtvavF). I GÄK:s tillstånd nämns inget om kraven i UtvavF, om en AHP finns och om den prövats inom ramen för aktuellt ärende.

Av ansökan framgår att bolaget bifogat en AHP till ansökan liksom att bolaget har karakteriserat gråberget och anrikningssanden enligt då gällande lydelse av utvin-ningsavfallsförordningen (2008:722).

I AHP skriver NRAB:

"Prover på representativt gråberg som kommer att produceras har tagits ut från borrhälsar och undersökt. Mineraliseringen i Tapuli består av magnetit, med vissa spår av kopparkis. Svavelkis och magnetkis förekommer i mindre mängder i hela

fyndigheten. En något svavelrikare lins finns definierad i den malmkropp som kallas centrala Tapuli.

Resultatet från ABA-tester visar att den nettobuffrande förmågan i de representativa gråbergsvarianterna varierar mellan 13,1-97 som NP/AP. Detta innebär att gråberget är kraftigt nettobuffrande. Enbart i ett av de analyserade proverna (TPL-ARD-08005) är bedömningen osäker. Kvoten mellan buffrande och syra producerande förmåga är för detta prov 1,02. Tack vare den kraftigt buffrande kapaciteten i de övriga grå bergsfraktionerna kommer dock inte surt lakvatten att uppkomma eftersom denna gråbergstyp kommer att blandas med kraftigt nettobuffrande gråberg.

För anrikningssand har två prover från provanrikningsförsök tagits ut på två olika fraktioner. Dessa är dels en grövre fraktion avskiljd genom magnetseparation, dels en finkornigare restprodukt efter finmalning samt våtmagnetisk separation. Mineralinnehållet i anrikningssanden motsvarar i stort sett den beskrivning som gavs för gråbergsvarianterna. Liksom för de flesta av gråbergsvarianterna är anrikningssanden kraftigt nettobuffrande. Ingen risk för uppkomst av surt lakvatten föreligger således i sandmagasinet."

I AHP har NRAB även tittat på om utvinningsavfallen kan anses vara inerta utifrån kriterierna i kommissionsbeslut 2009/359/EG. Bolaget drar följande slutsats:
"Sammanfattningsvis är bolagets bedömning den att avfallen är att klassificera som uppfyllande för kraven för inert avfall från utvinningsindustri."

Utifrån miljörapporter framgår att gråberg har använts till väg- och, dammbyggnationer och andra anläggningsarbeten inne på gruvområdet men även att gråberg sålts till externt vägarbete.

Naturvårdsverkets inställning

En AHP fanns som en bilaga till ansökan. Denna är framtagen enligt den gamla lydelsen av UtvavF och har inte reviderats i enlighet med kraven i uppdaterade UtvavF. Skyldighet att uppdatera AHP finns så länge det finns utvinningsavfallsanläggningar inom området. Skyldigheten har således gällt även för NRAB:s konkursbo. Den nya lydelsen av UtvavF innebär att det i huvudsak blir tydligare vad en AHP ska innehålla, att denna plan alltid ska skickas till tillsynsmyndigheten och alltid ska prövas om den uppfyller kraven i förordningen. Förordningen innehåller även kriterier för:

- Bedömningen av när en anläggning för uppsamling eller bortskaffande av avfall ska anses vara en riskanläggning,
- Hur utvinningsavfall ska karakteriseras,

- Beräkningen av den säkerhet som ska ställas för att ett tillstånd till deponering ska kunna ges och
- Definitionen av inert avfall.

Angående NRAB:s karakterisering av utvinningsavfallet kan det ifrågasättas om fem borrhälsprover samt två prover från provanrikningsförsök ger en representativ bild över utvinningsavfallet som enligt AHP utgörs av 250 miljoner ton gråberg respektive 70 miljoner ton anrikningssand. Dessutom använder NRAB sig av så kallade skakförsök för att undersöka utlakade mängder metall från utvinningsavfallet. Metoden som NRAB använt kallas även SS-EN 12457 och är enligt SGU och Naturvårdsverket inte lämplig att använda då den inte tar hänsyn till vittringen av sulfider, utan enbart speglar den direkta lösligheten av avfallet.

Utifrån denna begränsade mängd information drar NRAB slutsatsen att en större del av utvinningsavfallet från Tapuli inte är syrabildande och inert. Det är omöjligt att avgöra om proverna är representativa utifrån den information som finns i AHP då det inte finns några borrhålskartor eller sektioner som visar hur borrhålen ligger i förhållande till fyndighetens geologi. Det går därför inte att säkerställa att dessa få prover ger en representativ bild över fyndigheten och utvinningsavfallets syrabildande eller syraneutraliserande egenskaper.

Den genomgång av AHP som genomfördes vid framtagande av förslag till Strategi för hantering av gruvavfall visar att informationen om karakterisering av utvinningsavfallet generellt är begränsad i förhållande till den bedömning av avfallets egenskaper som behöver göras. Därmed minskar tillförlitligheten av den bedömning som ska göras. SGU och Naturvårdsverket anser att för att testmetoderna ska ge en riktig bild över hur de olika utvinningsavfallens egenskaper ska både provtagningslokaler och mängden prover som analyseras vara representativa för fyndigheten och dess geologiska variabilitet.

Bolaget har använt delar av utvinningsavfallet för anläggningsändamål (exempelvis väg- och dammbyggen). Detta är inte tillåtet och direkt olämpligt om det är fråga om ett syrabildande utvinningsavfall, oaktat om delar av materialet har buffrande egenskaper. Något godkännande att använda avfall i anläggningsändamål har inte meddelats.

Michael O'Kane (förordnad sakkunnig i mål M 1666-11) rekommenderade bland annat att NRAB på ett tydligt sätt skulle visa att de analyserade proverna är representativa för malmen och den anrikningssand som kommer genereras över längre tid. Han rekommenderade även att tabeller och Excel-databaser skulle visa hur

ABA (syrabildande respektive neutraliserande potential) beräknats. Detta så att ingångsdata och beräkningar kan verifieras. Något sådant material inkom aldrig i mål M 1666-11.

Angående anrikningssandens mekaniska egenskaper saknades relevant information om detta i det tidigare målet enligt Sven Knutsson (förordnad sakkunnig i M 1666-11). Enligt Knutssons utlåtande daterat den 21 augusti 2014 hade fortfarande inte anrikningssandens mekaniska egenskaper beskrivits på ett relevant sätt.

Att känna till utvinningsavfallets kemiska egenskaper och hur det reagerar med vatten och luft liksom de mekaniska egenskaperna är krav som ställs i UtvavF. Det är nödvändigt för att planera, konstruera och driva avfallsanläggningarna på ett korrekt sätt. Det är också nödvändigt för att bestämma lämplig deponeringsteknik samt för att ta fram en lämplig deponeringsstrategi. Dessutom är det nödvändigt att känna till dessa egenskaper vid planering av återställning liksom vid beräkning av den ekonomiska säkerheten.

Utvinningsavfallsanläggningar

Sand- och klarningsmagasin

I GÄK:s beslut står det:

"Bolaget ges tillstånd att anlägga ett klarningsmagasin med dammar och tillhörande anordningar."

I villkor 2 framkommer att slutlig utformning av dammar för sand och klarningsmagasin skall redovisas till Länsstyrelsen i Norrbotten i god tid innan tillståndet tas i anspråk. Av redovisningen ska framgå hur utformningen av dammarna lever upp till vad som föreskrivs i RIDAS och GruvRIDAS. Av villkor 2 framkommer även att dammarna skall utformas och dammsäkerhetsarbete bedrivas i enlighet med tillämpliga delar av RIDAS och GruvRIDAS.

Av ansökan framgår att:

"Restprodukten anrikningssand avvattnas genom förtjockning och pumpas därefter till ett sandmagasin där den eventuellt förtjockas ytterligare och sedan deponeras."

I TB nämns sandmagasinet dels i avsnitt 7.4 Deponeringsstrategi men även i kap 9.6 Sandmagasin, med klarningsmagasin och damm och beskrivs då på följande sätt:

"Sandmagasinet kommer i dess östra del att vara uppbyggt med en damm vars syfte är att innehålla klarningsmagasinets vatten. I den västra delen kommer en bilväg/vall med ett uppsamlingsdike på insidan att anläggas som kommer att ansluta

till klarningsmagasinet. Syftet med vägen/vallen är att hindra vatten från sandmagasinsområdet att spridas till omgivning, utgöra ett fysiskt skydd ifall deponerad sand skulle flyta ut samt att hindra vatten från omgivningen att fritt flöda till området."

Länsstyrelsen har konstaterat att dammarna inte är uppförda enligt Gruv-RIDAS och att de därför varken ur säkerhetssynpunkt eller ur miljösynpunkt är godtagbara. Koncentrerade läckage av vatten och anrikningssand har skett genom vallen/vägen till omgivande myrområde (Tapulivuoma). Läckaget som beskrivs som ett större miljötillbud skedde den 30 december 2013 och stoppades den 2 januari 2014. Enligt bolaget berodde läckaget på omfattande snösmältning och regn på grund av milt väder men även att PEAB:s pumpning av anläggningsarbeten vid det nya klarningsmagasinet inte gick i önskad riktning utan tillbaka mot sandmagasinet, vilket ledde till ökat tryck på dammvallarna. Det finns även oklarheter i hur NRAB utformat vägen/vallen kring södra/sydöstra delen av sand- och klarningsmagasinet.

KIAB bekräftar att läckage skett till magasinet genom den östra vallen. Vallen åtgärdades då med moräntätning utefter vallen (över och under markytan).

Enligt länsstyrelsen har NRAB i motsats till vad som redovisats till grund för tillståndet anlagt det initiala klarningsmagasinet som en i marken nerschaktad bassäng. Utöver detta är det hittills anlagda klarningsmagasinets yta/volym påtagligt mindre än vad bolaget redovisat som grund för tillståndet från GÄK. Detta medför att det inte säkerställs att tillräckliga lagringsvolymerna för processvatten finns tillgängliga och att det kan bli nödvändigt att brädda till recipient. Enligt länsstyrelsens beslut från den 12 juli 2017 förelades NRAB i konkurs om förbud att tillsvidare använda sand- och klarningsmagasin samt klarningsbassäng, annat än i avslutnings- och efterbehandlingssyfte.

Upplag för gråberg

I GÄK:s tillstånd finns en skrivning om gråberget i villkor 21 som säger att: *"deponering av gråberg ska ske i enlighet med vad bolaget redovisat i målet."*

Av ansökan framgår att:

"Gråberget kommer att deponeras i det ovan beskrivna gråbergsområdet. I samband härmed kommer en processvattenbassäng att anläggas i den södra delen av detta område, till vilken vatten från området kommer att ledas liksom vatten från dagbrottet och industriområdet samt - vid behov - vatten från klarningsmagasinet.

Deponeringen av gråberg kommer att ske i tre etapper och — i samtliga etapper — till en höjd om ca 25 m, vilket ger en slutlig höjd om ca 75 m. Gråberget bedöms

kunna återanvändas till den del avsättning, logistiklösningar och ekonomiska förutsättningar föreligger."

Inom ramen för länsstyrelsens tillsyn konstateras:

"Det har nu visat sig att brytning som nu bedrivs vid Tapuligruvan, även det innehåller inte obetydliga mängder sulfider/svavel. Sådant berg förekommer i delar av bergmassan som bryts. Länsstyrelsen känner till att bolaget självt har valt att deponera sådant potentiellt syrabildande utvinningsavfall centralt i det befintliga Tapuli gråbergssupplaget "

Att delmängder av gråberget som uppkommer vid gruvbrytningen utgörs av potentiellt syrabildande berg bekräftades vid Naturvårdsverkets platsbesök i Kaunisvaara. KIAB bekräftar även att de avser hantera det syrabildande gråberget på samma sätt som NRAB gjort.

Naturvårdsverkets inställning

Vid en genomgång av länsstyrelsens beslut, förelägganden och yttranden framkommer att varken klarningsbassängen eller sand- och klarningsmagasinet har uppförts i enlighet med vad som angivits i ansökningshandlingarna till GÄK. Dammarna är inte heller uppförda i enlighet med vad som anges i villkor 2 och 3 i tillståndsbeslutet. Detta har fått till följd att bräddning till recipient sedan verksamheten påbörjades har skett för ofta och inte på det begränsade sätt som avses i villkor 4. I dom i mål M 1778-15 meddelad den 12 januari 2017 har mark- och miljödomstolen konstaterat att NRAB i konkurs inte visat att anläggningarna överensstämmer med gällande tillstånd eller ens kunnat redogöra för deras funktion.

Till följd av bristfälliga konstruktioner har villkoret om att begränsa bräddning till Muonio älv så långt detta är tekniskt möjligt (villkor 4) inte heller kunnat innehållas. Under 2013 skedde bräddning under januari, april, maj, juni, juli, september, oktober och november. Enligt NRAB var orsakerna till bräddning hög belastning under perioder av snösmältning och nederbörd samt ojämn vattenförbrukning med planerade driftstopp. NRAB framförde även att den kraftiga snösmältningen innebar låg järnhalt i ingående malm, lägre skjuvhållfasthet hos deponerad sand samt förhöjda halter av suspenderat material från anläggningsarbeten. Det fanns vidare svårigheter med att innehålla gällande riktvärde under perioden april-maj för glödningsrest.

Under 2014 skedde bräddning vid behov under perioden april-december. Orsaken till bräddning var överskott av verksamhetsvatten från snösmältning, nederbörd och

grundvatten. Produktionsstoppet i oktober resulterade i ett behov av bräddning även vintertid, då ingen anrikningssand har deponerats och bundit upp vatten.

Vid länsstyrelsens tillsyn av gruvverksamheten i Tapuli/Kaunisvaara har det sedan visat sig att gråberget innehåller sulfider/svavel. Dessutom har det visat sig i en extern granskning av verksamheten i Kaunisvaara att det i malmen i södra dagbrottet återfunnits områden med högre svavelhalter än förväntat. Detta påverkar svavelinnehållet i anrikningssanden som deponeras i sandmagasinet.

Avvikelse från tillståndet har således skett ifråga om dammkonstruktionerna. Naturvårdsverket konstaterar att avvikelse från tillståndet skett även ifråga om villkor 4. Årstidsvariationer bör kunna omhändertas. Att det förekommer snösmältning är en faktor som verksamhetsutövare bör ha med i sina beräkningar. Liknande situationer hanteras av andra gruvor i drift.

Naturvårdsverket konstaterar att utformningen av utvinningsavfallsanläggningarna och därtill hörande konstruktioner bygger på att gråberget liksom anrikningssanden är inert. Detta har visat sig vara fel och därför behöver hanteringen av utvinningsavfallet och anläggningar för deponering ses över och utformas efter utvinningsavfallets faktiska egenskaper. Förfarandet att innesluta syrabildande material inuti gråbergssupplagen är inte prövat av någon domstol och det är därför oklart om förfarandet utgör bästa möjliga teknik. Det är inte verksamhetsutövaren själv som fritt väljer teknik utan detta är reglerat i miljöbalken och ska provas på sedvanligt sätt.

Återställning

I GÄK:s tillstånd berör villkor 20 efterbehandling av ianspråktagna områden och att de ska ske på det sätt bolaget redovisat i ansökningshandlingarna. Enligt villkor 22 skall avslutning och efterbehandling ske med vid var sin tid gällande avslutnings och efterbehandlingsplan. Det ankommer på bolaget att successivt uppdatera planer enligt ovan nämnda tillståndsvillkor.

Enligt ansökan framkommer följande:

Dagbrottet kommer att fyllas med grund- och ytvatten genom naturlig tillrinning och nederbörd då bortledningen av inläckande vatten upphör. Vallarna runt dagbrottet grävs av och jämnas ut och vegeteras.

Vid industriområdet avlägsnas byggnader och annan utrustning och eventuellt även det översta marklagret. Därefter vegeteras området.

Sandmagasinet vegeteras. Vallen och klarningsdammen grävs av och jämnas ut samt vegeteras.

Gråbergssupplaget kommer att behållas för ballaständamål. Det gråberg som inte utnyttjas för detta ändamål vegeteras. Vallen och dammen för processvattenbassängen grävs av och jämnas ut samt vegeteras. Avskärande diken fylls igen. Vegeteringen kommer i möjligaste mån att ske direkt på de ytor som ska återställas. Vid behov kommer morän påföras eventuellt med tillsats av jordförbättringsmedel."

TB berör i kapitel 12 efterbehandling av de ianspråktaga områdena: *"En konceptuell efterbehandlingsplan kommer att utarbetas innan driften påbörjas. Denna kommer att uppdateras löpande i takt med att verksamheten utvecklas".*

Generellt för åtgärderna är att slänter ges en långtidsstabil lutning samt att påverkade ytor täcks med ett vegetationsskikt alternativt sker vegetering direkt på ytan."

Avsättningsplan ekonomisk säkerhet för efterbehandling beskriver kort planerad efterbehandling liksom beräknade kostnader för olika åtgärder.

Naturvårdsverkets inställning

Först vill Naturvårdsverket påtala vikten av att begreppet efterbehandling används på ett korrekt sätt. Begreppet efterbehandla är korrekt att använda då det handlar om sanering av områden förorenade av gruvavfall som orsakats av utsläpp och händelser som ägt rum före den 1 augusti 2007, eller som ägt rum senare men härrör från verksamhet som avslutats före den 1 augusti 2007. Den som driver eller stänger en utvinningsavfallsanläggning efter den 1 september 2008 ska i samband med att anläggningen stängs se till att det område som påverkats av anläggningen återställs till ett tillfredställande skick. Denna planerade återställning utgör således inte en efterbehandling i miljöbalkens mening. Då det i detta ärende är fråga om utvinningsavfallsanläggningar som inte avslutats ska dessa liksom dagbrotten således återställas till tillfredställande skick. Vad som är tillfredställande skick ska klargöras i tillståndsprocessen utifrån innehållet i AHP samt planerad framtida markanvändning. Då AHP innehåller felaktigheter går det inte i nuläget att bestämma vad som är tillfredställande skick.

Naturvårdsverket anser att det är anmärkningsvärt att GÄK:s tillstånd inte ställer krav på att vare sig gråbergssupplaget eller sandmagasinet ska täckas ens med en okvalificerad täckning, då detta kan anses vara vedertaget sedan flera år tillbaka. Det saknas även mål med återställningen och inte heller framtida markanvändning har hafts i åtanke. Naturvårdsverket konstaterar att de planer för återställning som

finns i Tapuli närmast går att likställa med de efterbehandlingar av gruvverksamheter som skedde tidigt 1990-tal i Sverige men knappt det heller då branschpraxis då var åtminstone någon enklare form av täckning.

När det dessutom framkommit information om att utvinningsavfallet innehåller mer svavel/sulfider än tidigare antagits medför det att större krav ska ställas på täckningen och att en kvalificerad täckning kan krävas. Dessutom behöver återställningen anpassas till att utvinningsavfallsanläggningarna är konstruerade utifrån att inerta utvinningsavfall kommer att hanteras i anläggningarna.

Påverkan på recipienter

I GÄK:s tillstånd nämns ingenting om påverkan på recipienter. I villkor 4 står det dock:

"Bolaget skall verka för att begränsa bräddning från verksamheten till recipienten så långt det är tekniskt möjligt. Om bräddning likväl erfordras skall den äga rum när konsekvenserna av bräddning blir så små som möjligt i recipienten. Riktvärde för glödningsrest i fast substans i till recipienten utgående vatten är 20 mg/l. "

Enligt ansökan till GÄK ingår utsläpp av avloppsvatten till Muonio älv och till biflöden därtill och dessa utsläpp till vatten bedöms inte nämnvärt påverka vattenkvaliteten i berörda vattendrag.

Av ansökan framgår att:

"Området för gruvan, planerat industriområde respektive planerat gråbergssupplag ligger i den högsta delen av ett låglänt, större våtmarksområde kallat Kokkovuoma och ett område som till huvuddelen avvattnas åt norr av bäckarna Mellajoki och Aareajoki och till mindre del åt söder av bäcken Rässioja som mynnar ut i sjön Kaunisjärvi. Samtliga dessa vattendrag rinner ut i Kaunisjoki som i sin tur rinner ut i Muonio älv.

Området för det planerade sand- och klarningsmagasinet ligger i ett annat större våtmarksområde kallat Tapulivuoma, som avvattnas åt sydväst till Kaunisjärvi och åt öster till Kaunisjoki."

Pumpning av vatten från dagbrottsområdet leddes under större delen av 2012 ut till en översilningsyta nordväst om området och sedan vidare till Mellajoki. Detta vatten bestod av ytvatten samt grundvatten från myr, morän och berggrund. Då gruvbrytning påbörjades i Tapuli dagbrott lades vattenpumpningen om så att gruvvatten pumpas till processvattenbassängen (centrala delen av det slutna vattensystemet inom industriområdet)

Faktisk påverkan

Av miljörapporten från 2013 framgår att halterna av totalkväve i recipienten Muonio älv varierade mellan låga till måttligt höga under 2013. NRAB konstaterade att kvävehalterna var högre nedströms utsläppspunkten under perioder av bräddning och att det inte kunde uteslutas att detta berodde på utsläpp från verksamheten.

Enligt miljörapporten från 2014 visar en jämförelse mellan beräknade årsutsläpp från bräddvatten och angivna mängder i tillståndsansökan, större faktiska utsläpp av totalfosfor, fosfat, bly, järn, syretärande ämnen och klorid under 2014 än vad som beräknats. NRAB förklarade detta med underskattade koncentrationer i grundvatten vid bakgrundsundersökningar. NRAB ansåg att det fosforrika grundvattnet kommer in i verksamheten via tillrinning till dagbrottet och följer med recipienten via bräddning. NRAB ansåg även att det underskattade utsläppet av bly i tillståndsansökan kan härledas till bakgrundsundersökningarna av grundvatten liksom att en ytterligare blykälla som underskattats är tillrinning av myrvatten till verksamhetsdamarna.

Utöver detta konstaterade HaV att det fanns osäkerheter i NRAB:s beräkningar av utsläpp till Muonio älv i samband med mål M 1666-11. HaV ansåg också att det fanns indikationer på att det redan hade skett/sker någon form av utsläpp från verksamheten som i perioder har lett till förhöjda halter av vissa ämnen i Patojoki och Kaunisjoki. De anförde följande.

"De biologiska undersökningarna indikerar att metallhalter i fisk har ökat de senaste åren. Detta gäller framförallt kadmium och kobolt i Patojoki (provpunkt SS23), i Kaunisjoki (provpunkt SS21) och i Patojärvi. Kiselalger visar att det finns en trend mot ökad försurning i Kaunisjoki. I Patojoki noteras förhöjda halter av totalfosfor, fosfat, totalkväve, ammonium, kobolt, zink, järn och mangan under vissa perioder. I Kaunisjoki noteras förhöjda halter av zink, ammonium, nitrat, sulfat, mangan, fosfat, kobolt och järn. "

Utifrån en genomgång av VISS listas nedan påverkan relaterad till gruvverksamheten för respektive ytvattenförekomst:

- Mellajoki (SE750240-181741) där verksamheten i Tapuli bedöms ha haft en betydande påverkan relaterad till utsläpp från punktkällor. Bland annat har årsmedelvärdet för zink 2011 överskridit gränsvärdet. Mellajoki blir ytvattenförekomst först andra cykeln (2010-2016) därför går det inte att jämföra data från förvaltningscyklerna.

- Mellajoki rinner ut i Aareajoki (SE750182-182541) som sedan mynnar i Kaunisjoki. Aareajoki bedöms vara utsatt för en betydande påverkan relaterad till utsläpp från Tapuligruvan. Bland annat har årsmedelvärde för zink 2011 överskridit gränsvärdet. Enligt VISS har den ekologiska statusen gått från god under förvaltningscykel 1 (2004-2010) till måttlig under förvaltningscykel 2 (2010-2016).
- Verksamheten i Tapuli bedöms ha haft en betydande påverkan på recipienten Kaunisjärvi (SE749639-1 82451) med avseende på utsläpp från punktkällor. Enligt VISS har den ekologiska statusen gått från hög under förvaltningscykel 1 (2004-2010) till måttlig under förvaltningscykel 2 (2010-2016).
- Vatten från Kaunisjärvi rinner vidare till vattendraget Patojoki. Enligt VISS utgörs Patojoki av två ytvattenförekomster. Båda vattenförekomsterna (SE749601-182485 samt SE749578-182668) har på ett betydande sätt påverkats där myr med trolig markavvattning utgör 58,7 procent av den totala belastningen av totalfosfor på vattenförekomsten. Enligt VISS har den ekologiska statusen gått från hög under förvaltningscykel 1 (2004-2010) till otillfredsställande under förvaltningscykel 2 (2010-2016).
- Patojoki rinner sedan vidare till Kaunisjoki som även den utgörs av två vattenförekomster (SE749349-182625 samt SE74906-183566). Där den första är vattensträckan innan Aareajoki ansluter och den andra vattensträckan efter Aareajoki anslutit. Den delen av Kaunisjoki som utgör vattensträckan efter Aareavaara anslutit (SE74906-183566) bedöms vara utsatt för en betydande påverkan relaterad till utsläpp från Tapuligruvan. Bland annat har årsmedelvärde för zink 2011 överskridit gränsvärdet. Enligt VISS har den ekologiska statusen gått från god under förvaltningscykel 1 (2004-2010) till måttlig under förvaltningscykel 2 (2010-2016). Detta är relaterat till den fysikalisk-kemiska kvalitetsfaktorn näringsämnen och fosfor.
- Kaunisjoki rinner ut i Muonio älv (SE755505-182645). I VISS framgår inte påverkan relaterad till verksamheten i Tapuli (se bilaga 28).

Rässioja som rinner från verksamhetsområdet ut i Kaunisjärvi utgör ingen vattenförekomst och finns därför inte med i VISS.

Naturvårdsverkets inställning

Sjöar, vattendrag och grundvattenmagasin påverkas av både diffusa utsläpp och punktutsläpp från gruvverksamhet. Trots vidtagna åtgärder och att verksamheter bedrivs enligt gällande villkor förekommer överskridande av MKN för vatten vid gruvverksamheter. Det beror bland annat på diffust läckage och att befintliga villkor inte alltid är uppdaterade utifrån dagens kunskap eller praxis.

Naturvårdsverket konstaterar att det givna tillståndet inte innehåller relevanta begränsningsvärden för att förhindra att överskridande av MKN sker i recipienten, som dessutom är skyddad enligt Natura 2000-bestämmelserna.

Utifrån den information som finns i VISS drar Naturvårdsverket slutsatsen att den ekologiska statusen försämrats i ytvattenförekomsterna Aareajoki (SE750182-182541), Kaunisjärvi (SE749639-182451), Patojoki (SE749601-182485 och SE749578-182668) samt Kaunisjoki (SE749349-182625 och SE74906-183566) och att denna försämring är relaterad till gruvverksamheten och där tillhörande verksamhet i Tapuli och Kaunisvaara. Att MKN inte följs står i strid med Sveriges åtaganden enligt EU-medlemskapet.

Länshållning, grundvattenförhållanden och grundvattenförekomst

I GÄK:s beslut ges bolaget tillstånd att:

"Bortleda grundvatten som läcker in i gruvan och uppföra de anläggningar som bortledningen förutsätter."

Enligt ansökan till GÄK säger NRAB:

"Innan brytningen kan påbörjas kommer området för dagbrottet att avvattnas och avbanas. Grund- och ytvatten som samlas i gruvan kommer att pumpas till processvattenbassängen. Northland räknar med att behöva leda bort i storleksordningen ca 1,7 miljoner m³/år (räknat utifrån våtår med 20 års återkomsttid och slutligt djup i dagbrotten).

För att avvattna dagbrottsområdet kommer en kombination av invallningar och avskärande diken att uppföras omkring området. Vid behov anläggs också separata avvattningsdiken i dagbrottsområdet, innanför vallen och de avskärande diken. Grundvattenförhållanden bedöms inte påverkas nämnvärt annat än att strömningsmönstret kan förändras lokalt vid dagbrottet."

I miljökonsekvensbeskrivningen (fortsatt kallad MKB) framkommer följande:

"Baserat på underlag från bakgrundsundersökningarna som utförts bedöms den indirekta påverkan på Kokkovuoma till följd av dagbrottet som begränsad eftersom fyndigheten ligger på en vattendelare. Ingreppet som gruvan medför kommer därmed inte skära av vattenflödet i våtmarken. Avsänkningen av grundvatten i jordlagren har beräknats uppgå till några decimeter på ett avstånd av ca 50 m från vallen runt dagbrottet."

Det framkommer i MKB att det finns grundvattenförekomster i närområdet och de beskrivs på följande sätt i MKB:

"De närmaste SGU-klassade grundvattenförekomsterna återfinns vid Alie-menkangas, på ett avstånd av ca 2-3 km öster om gruvområdet samt Haumajakangas, på ett avstånd av ca 2-3 km västerut. "

Utöver skrivningen i ansökan till GÄK angående verksamhetens påverkan på grundvattenförhållandena finns även en samlad bedömning i MKB:

"Vid all gruvdrift uppkommer ett lokalt förändrat strömningsmönster i grundvattnet och hur strömningsmönstret kan komma att förändras vid Tapuli kommer att undersökas inom egenkontrollprogrammet. De moränvallar som anläggs runt gruvområdet ska vara tillräckligt täta för att upprätthålla grundvattennivån i omkringliggande mark och påverkan bedöms bli lokal."

NRAB:s konkursbo avslutar den 15 augusti 2016 länshållningen i Tapuligruvan (båda gruvhålen) efter ett beslut där länsstyrelsen förelägger konkursboet att avbryta länspumpningen. NRAB:s konkursbo påbörjar därefter i samråd med länsstyrelsen avslutnings- och efterbehandlingsåtgärder. Konkursboet har meddelat länsstyrelsen att någon aktiv gruvdrift inte kommer att ske och påbörjat efterbehandlings- och avslutningsåtgärderna inom området. En av åtgärderna var att avbryta den pågående länshållningen bl.a. av hänsyn till avvattningen av den närliggande myrmarken. Under de drygt två år som gått sedan länshållningen avbröts har vattnets djup och läge förändrats.

Faktisk påverkan

Under 2013 har en betydligt större grundvattenavsänkning än förväntat uppmätts i området, denna sträckte sig i slutet av december ca 600 m ut från vallen. Dagbrottet omges i nordväst av en myrmark; Kokkovuoma. I länsstyrelsens promemoria till anmälan om misstanke till brott framgår: *"Frågan om grundvattensänkningen behandlades vidare i samband med Länsstyrelsens tillsynsmöte med bolaget den 10 september 2013, vid vilket bolaget lämnade en redovisning, se bilaga 6 (avsnitt 4 i sammanställning miljödata Q2 2013 samt avsnitt 4 i presentationen från mötet). Av redovisningen framgår bland annat en grundvattenavsänkning motsvarande 6 meter*

hade ägt rum vid grundvattenrör GVT 1 samt att ett ca 60 hektar stort våtmarksområde väster om dagbrottet påverkats av avsänkningen.

De senaste uppgifterna om grundvattensituationen redovisades av bolaget vid ett tillsynsmöte den 9 oktober 2014, se bilaga 8 (avsnitt 5 i Sammanställning miljödata Q2 2014). Enligt dessa uppgifter hade grundvattennivån vid grundvattenrör GVT 1/brunn 5 fram till och med den 2 juli 2014 sjunkit med sammanlagt 16 meter sedan sommaren 2012."

I en skrivelse från NRAB:s konkursbo framkommer följande: "Inläckaget av grundvatten ökade snabbt när moränen ovan rösberget succesivt togs bort och loss hållning i bergets över yta (+138) påbörjades.

Det är tydligt att en stor del av inläckaget både nu och på lång sikt sker genom det ytliga rösberget som har en betydligt högre genomsläpplighet (faktor 100 eller mer) än underliggande berg. Inläckaget har efter sommaren 2012 sakta ökat i takt med att brytningen i dagbrottet utökats på djupet i etapper.

Nivåerna visade i stort sett ingen förändring under tiden fram till maj 2012, trots att avvattningen av dagbrottet pågått i över 1 år. En bidragande orsak kan ha varit de höga grundvattennivåerna och fyllt grundvattenmagasin pga. den stora nederbördsmängden hösten 2011. Att avsänkningen började öka vid denna tidpunkt, även om dagbrottets djup utökades i sig (botten låg på +156 möh), beror förmodligen på att dagbrottets yta utökades mot väster och nådde fram till områden med högre permeabilitet både i kvartära lager (förekomst ställvis av både sandig morän samt grov till mycket grov morän) och rösberg."

När grundvattenavsänkningen fastställdes i januari 2013 startades en utredning av den uppmätta avsänkningen, dess konsekvenser för naturmiljön och möjliga åtgärder, vilket redovisades för Länsstyrelsen i Norrbottens län.

I miljörapporten från 2014 beskrivs resultaten av den åtgärdsutredning som NRAB gjort avseende grundvattenavsänkningen: "Under 2014 utför NRAB utredningar med syfte att undersöka möjligheterna till att stoppa grundvattensänkningen, Alternativ som utreds är: tätskärm, återinfiltration av grundvatten, injektering av dagbrottets slänter samt att avbryta bortpumpning av vatten från dagbrottet. Resultaten visar att installation av tätskärm skulle vara extremt dyrt och endast möjlig att genomföra för aktuellt djup av dagbrottet. Risken är stor för att en tätskärm skulle skadas till följd av vibrationer från sprängningar. För att få en tätskärm att fungera

på tillfredställande sätt, skulle den behöva installeras ned i berggrunden på ett sådant djup som inte är praktiskt möjligt. Vid brytning på djupare nivåer i dagbrottet skulle det därmed inte vara tekniskt möjligt att installera en tätskärm.

Återinfiltration av grundvatten anses inte vara möjligt, då grundvattnet har avvikande kemiska egenskaper jämfört med vatten i det översta torvlagret på myren. Det är stora skillnader i pH, konduktivitet, alkalinitet och metallinnehåll. Att återinfiltrera grundvatten på myren skulle därmed medföra negativa effekter på befintliga arter på myren (däribland skyddade arter som käppkroksmossa). Ytterligare skulle en återinfiltration av vatten till omgivningen medföra högt grundvattentryck i berget och dagbrottslänterna. En återinfiltration skulle därmed innebära en ökad risk för ras i slänterna.

Att avbryta bortpumpning av grundvatten från dagbrottet och låta dagbrottet vattenfyllas är ingen bra lösning för framtida järnmalsproduktion. "

I skrivelsen från NRAB:s konkursbo beskrivs de ovanstående åtgärderna mer ingående:

"Kostnaden för att installera en tätskärm (spont eller slurryvägg), i morän med ett djup av ca 6-8 m har, baserat på uppgifter från entreprenörer (kostnadsunderlag för byggnation av dammar klarningsmagasin) angivits till ca 1600 kr/m². Eftersom tätskärm i detta fall skulle behöva installeras betydligt djupare och under svårare förhållanden uppskattas kostnaden till ca 2000-2500 kr/m². Med en längd på 1500 m skulle kostnaden bli minst 32-40 miljoner SEK.

I det fall grubbrytningen fortsätter till lidit djup måste djupet hos tätskärmen väster om dagbrottet utökas till runt 80-100 meters djup (djupet kan minskas något om läget på tätskärmen flyttas ut betydligt) vilket mycket troligt inte är praktiskt möjligt. Därtill skulle tätskärmen behöva motstå påverkan från vibrationer från sprängning, vilket innebär att risken för skador på tätskärmen med uppkomst av lokala läckagezoner är påtaglig.

Det krävs stora mängder vatten för att kunna upprätthålla grundvattennivåerna särskilt väster om dagbrottet och delvis även norr om detta. Det enda vatten som finns tillgängligt i dessa mängder är det berggrundsvatten som läcker in i dagbrottet, vilket utgör ca 90% av det vatten som bortpumpas från dagbrottet på årsbasis. Berggrundvattnet har kemisk klart avvikande egenskaper jämfört med det vatten i det översta lagret av myren/torven där infiltrationen mest troligen av praktiska skäl skulle behöva ske.

En återinfiltration av grundvatten skulle således medföra negativa effekter på de befintliga växtarterna, särskilt de mest skyddsvärda, som riskerar försvinna och ersättas av andra arter (ex. pH-toleranta) anpassade för de nya förhållandena. En annan förändring som kan uppkomma av den annorlunda vattenkemin, är att vissa metaller frigörs genom jonbyte i torven där metaller och kalcium som tillförs via det återinfiltrerade grundvattnet fastläggs. Det kan i sin tur leda till förändrad belastning på närliggande recipienter som Mellajoki och Aareajoki över tiden.

Att injektera dagbrottets väggar med någon typ av injekteringsmedel (ex, cement eller andra typer av kemiska injekteringsmedel) för att på så sätt minska genomsläppligheten bedöms inte som praktiskt möjligt. Mängden injekteringsmedel (kemisk produkt) skulle bli mycket stor. Med hänsyn till dessa faktorer skulle kostnaden därmed bli mycket hög."

Det våtmarksområde som påverkats negativt av grundvattenavsänkningen, Kokkovuoma, ingår i myrskyddsplanen och har vid Sveriges våtmarksinventering angivits ha mycket höga naturvärden (klass 1) och höga naturvärden (klass 2). I myrskyddsplanen anges följande: *Kokkovuomas mycket höga naturvärden är knutna till de variationsrika myrtyperna med välutbildade strängar, flarkar och mjukmattor samt till områdets storlek och orördhet. I anslutning till den kalkförande delen finns rika förekomster av rödlistade arter. Kokkovuomas varierande myrmosaik med enorma flarkar och blöta mjukmattor skapar goda förutsättningar för ett rikt fågelliv. Våtmarksområdet utgör riksintresse för rennärningen som är beroende av vegetationen.*

Naturvårdsverkets inställning

I mål M 1666-11 (ab 126) beskrev Sven Knutsson (förordnad sakkunnig) att myrområdet riskerar att avvattnas om gjorda antaganden inte är korrekta eller om konstruktion och skyddsdiken inte utförs korrekt. Naturvårdsverket konstaterar, då grundvattenavsänkningen blivit mycket större än beräknat, att NRAB inte lyckats utföra planerad konstruktion. Den faktiska avsänkningen uppgick till 16 meter.

Den grundvattensänkning som inträdde vid den senaste driften innebar en skada på våtmarksområdet med en sänkning i närområdet med ca 16 m och därmed behöver tömningen av dagbrottet och länshållningen samt vilka försiktighetsmått som behöver vidtagas prövas av mark- och miljödomstolen.

Den tidigare verksamhetsutövaren uppgav i ansökningshandlingarna att området inte skulle påverkas av gruvverksamheten. Någon riksintresseavvägning enligt 3-4

kap MB eller någon bedömning av denna påverkan har således inte utförts av någon instans.

Ifråga om bortledningen av grundvattnet saknas särskilda villkor i tillståndet. Varken nivåer eller mängder är reglerade. Genom villkor 1 binds dock den tidigare verksamhetsutövaren av vad som uppgivits i målet ifråga om grundvattenavsänkningen. Såsom framgår av handlingarna har avsänkning skett ner till 16 m istället för de prognosticerade ett par decimeter. Denna avvikelse från tillståndet är kopplad till det s k allmänna villkoret. Naturvårdsverket anser att det är av stor vikt att även åtaganden och beskrivningar i ansökningshandlingarna efterföljs även om dessa inte kommit till uttryck genom ett särskilt villkor. Det kan inte accepteras att sådana avvikelser behandlas på annat sätt än överträdelser av specifika villkor som fastställts i tillståndet. Miljöbalkens system bygger på att verksamhetsutövaren är realistisk och sanningsenlig i tillståndsprocessen och meddelar myndigheten omedelbart om något oförutsett händer.

Natura 2000-området Torne och Kalix älvsystem

I GÄK:s tillstånd står det inget om att verksamheten ligger inom området för Torne och Kalix älvsystem (SE082020430), vilket är utpekats som Natura 2000-område. I bolagets ansökan framkommer att den planerade verksamheten ligger inom området för Torne och Kalix älvsystem Natura 2000-område. Bolaget säger i ansökan följande:

"Påverkan på naturmiljön bedöms som måttlig såtillvida inga unika naturvärden, livsmiljöer eller betydande delar av dessa kommer att tas i anspråk. Genom den planerade efterbehandlingen kommer området att anpassas till de i omgivningen förekommande naturtyperna. Den kvarstående effekten på naturmiljön bedöms därför som obetydlig."

"Rässioja, som delvis kommer att tas i anspråk av gråbergssupplaget, utgör en marginell del av Natura 2000-området som helhet och bäcken representerar inga av de för Torne och Kalix älvsystem utpekade naturtyperna."

Flytbladsvegetation och mossor vilka är vanligt förekommande i lugnt flytande sträckor har påträffats i Aareajoki och i Kaunisjoki. Förutsättningar för gynnsam bevarandestatus är bl.a. god vattenkvalitet och vattenföring. Verksamheten bedöms inte innebära någon betydande påverkan det avseendet och inte heller försvåra bevarandet av arterna. Vattendragen kommer inte påverkas betydande av utsläppen från verksamheten i samband med de förberedande arbetena vilket redogjorts för i avsnitt 9.4 ovan, som därtill sker under en begränsad period."

Anspråktagandet av Rässioja genom dammbyggnation medför en viss minskning av flödet till Kaunisjärvi och i Patojoki under produktionen. I de nedre partierna av Patojoki, efter sammanflödet med Vähäjoki (samt bäcken Veuhkosenoja från norr) bedöms dock påverkan på flödet som litet.

Den mindre tjärn som kommer att tas i anspråk och utgöra grunden för klaringsmagasinet vid sandmagasinet utgör inget unikt exempel för naturtypen 3160-Dystrofa sjöar och småvatten. Naturtypens bevarandestatus bedöms inte hotas av den planerade verksamheten

Påverkan på Natura 2000-området som helhet är obetydligt trots att tjärnen i Tapu-livuoma tas i anspråk Konsekvenserna av uttag och utsläpp av vatten till Muonio älv bedöms som obetydliga, vilket även beskrivits i avsnitt 9.3 och 9.4 ovan. Detta medför att det inte föreligger behov av prövning enligt MB 7 kap. Skydd av området.”

Naturvårdsverkets inställning

Enligt bevarandeplanen för Torne och Kalix älvsystem framgår att för att bedriva verksamheter eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område krävs tillstånd. Av bevarandeplanen framgår även att gruvor samt utsläpp av föroreningar från punktkällor men även reglering i vattensystemet utgör hot för naturtyperna:

- 3130 Oligo-mesotrofa sjöar
- 3160 Dystrofa sjöar och småvatten
- 3210 Naturliga större vattendrag av fennoskandisk typ
- 3260 Vattendrag med flytbladsvegetation eller akvatiska mossor

Till Naturvårdsverkets kännedom har det inte gjorts kumulativ bedömning med ev. andra verksamheter. Överhuvudtaget har ingen tillståndsprövning skett enligt 7 kap. 28 a och b § MB ifråga om utsläppen till Muonio älv, som ingår i Torne- och Kalix älvsystem.

Utifrån bevarandeplanen, aktuella naturtyper och att gruvverksamheten faktiskt tar delar av Natura 2000-området i anspråk anser Naturvårdsverket att det är ostridigt att en tillståndsprövning enligt 7 kap 28 a och b § MB borde ha utförts. Att detta inte gjorts är i strid med Sveriges åtaganden enligt EU-medlemskapet.

Transporter av malmkoncentrat

Av GÄK:s tillstånd framgår att bolaget ges tillstånd att anlägga pumpledningar från anrikningsverket till Äkäsjokisuu för transport av järnslig och återföring av vatten samt en bro för dessa ledningar och en mindre gångbro över Muonio älv.

I bolagets komplettering till ansökan framkommer följande: *"I ansökan har Northland utgått från att framställd slig kommer att avvattnas, filtreras och vid behov genomgå ytterligare hantering, i sista hand torkning för att transporteras med lastbil till Kolari i Finland, där omlastning kan ske för vidare transporter per järnväg."*

Northland har nu beslutat att istället pumpa sligen i form av en slurry via en ledning till en anläggning i Äkäsjokisuu i Finland, där sligen kommer att genomgå den hantering som tidigare var avsedd att ske i anrikningsverket, d.v.s. avvattning genom filtrering och eventuella andra åtgärder samt lastas om för transport på järnväg."

Enligt länsstyrelsens promemoria sker transporterna av järnslig på följande sätt: *"Det har dock visat sig att transporterna av järnslig från någon gång under 2012 till december 2014 istället skett västerut från gruvindistriområdet genom Kaunisvaara och Sahavaara byar med tunga lastbilstransporter på de allmänna vägarna 99, 395 och E10 till omlastningsstationen i Svappavaara och därefter med tåg utmed malmbana till Narvik."*

Länsstyrelsen har med anledning av detta mottagit ett flertal klagomål från allmänheten om negativa miljöeffekter, störningar och olägenheter - däribland tidvis besvärande damning - orsakade av transporterna."

Naturvårdsverkets inställning

Det är ostridigt att sligtransporterna istället skett per lastbil och tåg till hamnen i Narvik. Naturvårdsverkets bedömning är att transporterna utgör följdverksamhet till gruvverksamheten. Att tillståndet eventuellt inte utnyttjas till fullo och tillståndsgivna anläggningar inte uppförs saknar betydelse.

Transporterna är dock enligt NJA och MÖD en del av bedömningen av verksamhetens tillåtlighet och bör, för det fall lastbil ska användas, villkorsregleras så att damning och eventuella bullerstörningar i närområdet kan undvikas. Att miljöåklagaren lagt ner en förundersökning i anledning av en anmälan rörande transporterna saknar helt betydelse då ett sådant beslut saknar sk rättskraft och en ny bedömning därför kan göras.

Ändrade transportvägar borde ha inneburit en ansökan om ändring av tillståndet från verksamhetsutövaren mot bakgrund av de miljökonsekvenser som uppkommit genom transporterna. Avvikelse från tillståndet har därför skett.

Enligt 24 kap. 3 § p 2 miljöbalken kan det konstateras att avvikelser från tillståndet skett av den tidigare verksamhetsutövaren. Återkallelse är därför befogat.

Övertagande av tillståndet

Naturvårdsverket konstaterar att tillståndet meddelat av GÄK gäller som om det var meddelat enligt nationell lagstiftning.

Genom lag (2010:897) har GÄK inte längre de befogenheter som kommissionen tidigare hade. Gränsöverskridande överenskommelsen påverkar idag främst kommunikeringen ifråga om miljöfarliga verksamheter som kan få gränsöverskridande konsekvenser. I övergångsbestämmelserna till lagen anges i art 34 p 3 att tillstånd som har meddelats med stöd av 1971 års överenskommelse ska fortsätta att gälla som om de var meddelade med stöd av nationell lagstiftning. Naturvårdsverket menar att om giltigheten av tillståndet ska styras av nationell lagstiftning är syftet med en sådan bestämmelse både att tillståndet är giltigt för all framtid, om det inte tidsbegränsats, men också att tillståndet enligt i nationell lagstiftning angivna grunder kan återkallas.

En verksamhetsutövare som tar över ett befintligt tillstånd övertar rättigheterna och skyldigheterna i tillståndet samt även befintliga anläggningar. De befintliga dammarna som uppförts inom verksamhetsområdet idag uppfyller inte tillståndets krav. Att åtgärda dessa dammar, som är vattenanläggningar, innan de används igen utgör en sådan ändring och lagning av dammar som är tillståndspliktig vattenverksamhet för vilken den nya verksamhetsutövaren behöver söka nytt tillstånd för att kunna utföra.

Olägenhet av väsentlig betydelse

Tillståndet saknar begränsningsvärden ifråga om utsläpp till vatten. Recipienten Muonio älv är skyddad av Natura 2000-bestämmelserna. Trots detta har ingen prövning skett eller tillstånd enligt Natura 2000-bestämmelserna meddelats enligt vad som kan utläsas av tillståndsbeslutet. Såsom framgår ovan har förhöjda halter av ett flertal ämnen konstaterats i samband med den tidigare driften. Det finns därför risk för överskridande av MKN om framtida drift sker på samma sätt som tidigare.

Genom den grundvattenavsänkning som tidigare skett har en påverkan på våtmarken Kokkovuoma, som är ett grundvattenberoende ekosystem, skett. Olägenhet av väsentlig betydelse har uppkommit.

Naturvårdsverket anser att det finns skäl för återkallelse då det saknas sådana villkor som krävs för utsläpp till vatten, ytterligare försiktighetsmått samt en reglering av bortledandet av grundvattnet och skyddsåtgärder för våtmarken. Verksamheten kan inte tillåtas bedrivas ens om det skulle ske i enlighet med meddelat tillstånd då dessa frågor är helt oreglerade. Det uppkommer olägenhet av väsentlig betydelse som inte förutsågs när verksamheten eller åtgärden tilläts och en återkallelse är därmed befogad.

I strid med Sveriges åtaganden enligt EU-medlemskap

De förhållanden som Naturvårdsverket åberopar under denna punkt är att ingen tillståndsprövning skett enligt 7 kap 28 a och b § MB ifråga om utsläppen till Muonio älv, som ingår i Torne- och Kalix älvsystem. Naturvårdsverkets bedömning är att det är uppenbart att tillstånd krävs.

Enligt tillgängliga data finns även risk för överskridande av MKN i Muonio älv samt de ytvattenförekomster som nämns ovan. Även ifråga om den kvantitativa grundvattenstatusen utgör denna gruvdrift en verksamhet i strid med EU-rätten då ett grundvattenuttag inte får orsaka negativa effekter i anslutna ekosystem. Såsom framgår ovan uppfyller inte tillståndet kraven i utvinningsavfallsförordningen.

Naturvårdsverket konstaterar att en återkallelse även är befogad utifrån den grunden att en verksamhet enligt tillståndet är i strid med Sveriges åtaganden enligt EU-medlemskapet.

Frågan om proportionalitet

KIAB har efterfrågat en redogörelse från Naturvårdsverket om proportionalitet och vad som skulle kunna åstadkommas via något av de alternativa, mindre ingripande, verktyg som finns för tillsynsmyndigheter att vidta. I förarbetena till aktuell bestämmelse anges avseende andra punkten att obetydliga överträdelser inte ska medföra återkallelse. På samma sätt bör andra sätt att åstadkomma rättelse först prövas, t.ex. förelägganden med stöd av 26 kap. 9 § miljöbalken. Samma slutsats följer av praxis, t.ex. av MÖD 2015:51.

Vad gäller punkten 3 gör Naturvårdsverket bedömningen att det är fråga om svårare olägenheter som inte kan avhjälpas genom en villkorsändring. Vad gäller punkten 7

är det bl.a. vad gäller Natura 2000 uppenbart att det inte är tillräckligt med omprövning utan att en prövning mot Natura 2000-bestämmelserna behöver ske.

Naturvårdsverket anser att det i förevarande fall inte är fråga om obetydliga överträdelser. Vad gäller andra sätt att åstadkomma rättelse har Naturvårdsverket redogjort för den omfattande skriftväxling som förevarit mellan tidigare verksamhetsutövare, KIAB och Naturvårdsverket respektive länsstyrelsen.

YTTRANDEN ÖVER NATURVÅRDSVERKETS ANSÖKAN

KIAB

Inställning och sammanfattning

KIAB har yrkat att Naturvårdsverkets ansökan ska avslås. Grunderna för detta sammanfattas och utvecklas ytterligare nedan.

En återkallelse är en uppenbart orimlig åtgärd som skulle strida mot den proportionalitetsprincip som numera är en central del i all lagstiftning och rättstillämpning, såväl nationellt som på EU-nivå. I Naturvårdsverkets ansökan syns inga spår av att verket ens har övervägt möjligheten att åstadkomma vad man uppfattar vara erforderliga ändringar/rättelser genom mindre ingripande åtgärder än återkallelse, inte ens när det gäller den ekonomiska säkerheten där det finns en uttrycklig bestämmelse om omprövning i 24 kap. 5 § p 12 miljöbalken om säkerheten anses vara för låg. I detta sammanhang måste bolaget även påminna om att gällande tillstånd i praktiken är tidsbegränsat till utgången av 2025 (med ett krav på ansökan om omprövning senast 2023 om verksamheten är tänkt att drivas vidare efter detta datum) samt att bolaget under sommaren 2019 inkom med en ansökan om ett helt nytt tillstånd till pågående och framtida verksamhet.

Anläggningarna har utformats i huvudsaklig överensstämmelse med vad som framgår av gällande tillstånd. Det befintliga klarningsmagasinet utgörs dock av ett nedgrävt magasin med stödjande vallar istället för ett magasin anlagt ovanpå myren med (höga) dammar som avgränsning mot omgivningen. Som framgår av redogörelsen nedan uppfyller dock det anlagda magasinet både de funktionskrav (framförallt sedimenteringskapacitet) och de utförandekrav (framförallt säkerhet mot dammbrott och annan okontrollerad utströmning av oklarnat vatten) som kan utläsas av tillståndet och av underlagen till GÄK.

Bräddning/avbördning till recipienten Muonio älv har skett i enlighet med gällande villkor både såvitt avser vattenkvalitet som volym. Vare sig det allmänna villkoret eller villkor 4 har överträtts.

Verksamheten har inte bidragit till överskridande av någon gällande miljökvalitetsnorm avseende ytvatten. Utsläppen till vatten från verksamheten utgör inte något åsidosättande av Sveriges förpliktelser enligt EU-medlemskapet.

Det förhållandet att tillståndet inte innehåller en så omfattande katalog av begränsningsvärden avseende utsläpp till vatten som numera är praxis i tillstånd enligt miljöbalken har inte lett till vare sig överskridande av gällande kvalitetskrav eller någon annan olägenhet och utgör inte heller på något annat sätt grund för återkallelse av ett gällande tillstånd.

Avsänkningen av grundvattennivåerna i myren Kokkovuoma i anslutning till dagbrottet är större än som förutsåddes i den miljökonsekvensbeskrivning som låg till grund för GÄK:s prövning. Hur omfattande (utbredning och storlek) avsänkningen de facto är eller hur omfattande och bestående påverkan är/kommer att vara på myren går emellertid inte att fastställa på befintligt underlag. Det finns dock inget som indikerar att avsänkningen skulle vara större än som kan förväntas vid en dagbrottsgruva av samma storlek och djup som vid Tapuli. Den inträffade avsänkningen utgör inte en överträdelse av det så kallade allmänna villkoret i p 1 i gällande tillstånd. Utvinningsavfallen (framförallt gråberg och anrikningssand) är mycket väl undersökta och karakteriseringen stämmer väl överens med underlagen till GÄK. Inget av avfallen är syrabildande eller potentiellt syrabildande även om det förekommer enskilda prover/ linser av gråberg med förhöjda halter av svavel.

"Metoderna" för hantering av avfallen uppfyller alla relevanta krav och överensstämmer med underlagen till GÄK.

En "ny" avfallshanteringsplan med tillhörande efterbehandlingsplan upprättad i enlighet med utvinningsavfallsförordningen (2013:319) har givits in till länsstyrelsen. Oavsett hur man skall se på det förhållandet att det inte till länsstyrelsen lämnades in någon uppdaterad plan innan verksamheten avslutades vid NRAB:s konkurs i slutet av 2014, är alla eventuella brister nu läkta genom den givna planen.

Avsaknaden av ett Natura 2000-tillstånd utgör inte ett åsidosättande av Sveriges förpliktelser enligt EU-medlemskapet enligt 24 kap. 3 § p 7 miljöbalken. Bestämelsen är uppenbart inte avsedd att utgöra grund för återkallelse av ett lagakraftvunnet tillstånd som har meddelats i vederbörlig ordning där inte någon (vare sig remissmyndigheter eller andra) har framställt yrkande om en prövning enligt 7 kap. 28 a och b §§ miljöbalken.

Avslutningsvis ifrågasätter bolaget om det ens är formellt möjligt att, som Naturvårdsverket yrkar, upphäva tillståndet i dess helhet (ingen del av verksamheten är tänkt att få drivas vidare) och ändå ha kvar vissa villkor utan någon som helst koppling till ett gällande tillstånd.

Grunder

Deponering av anrikningssand

De tidigare problem att uppnå önskad fastgodsandel som har kunnat konstateras var i hög grad oförutsedda av NRAB även om bolaget var införstått med att det skulle krävas en viss tid av intrimning och justering innan en fullgod funktion skulle uppnås. Bolaget framhåller att de utredningar av systemet och möjligheterna att öka fastgodsandelen som har genomförts efter återstarten, har visat att det framförallt är dimensioneringen av ledningarna som är det huvudsakliga problemet och att befintliga pumpar kan behållas och kompletteras. Problemet med ledningarna torde för övrigt kunna kopplas till det faktum att det än så länge körs bara en linje i anrikningsverket medan ledningarna m.m. är dimensionerade för två linjer. Mängden sand är således klart lägre än som låg till grund för dimensioneringen vilket innebär att det inte har varit möjligt att nå den hastighet (i ledningarna) som krävs för att pumpa det förtjockade materialet. Ledningen och systemet i övrigt kommer att vara anpassad efter nuvarande driftförhållanden (med bara en linje igång i anrikningsverket) och bedöms tillsammans med mindre justeringar och anpassningar leda till att fastgodsandelen kan ökas till ca 55–65 viktprocent och sandlutningen till ca 3-4 procent. Ledning är nu anlagd sedan 2019 och fastgodshalten inom det tidigare angivna intervallet.

Angående Naturvårdsverkets påstående om att "återställning" blir dyrare då sanden vid förtjockad deponering "ofta breder ut sig över stora områden" vilket sägs leda till högre kostnader för återställning/efterbehandling är det bolagets uppfattning och erfarenheter att det är precis tvärtom. Förtjockad deponering tar mindre yta i anspråk (i förhållande till mängden deponerad sand) vilket innebär att efterbehandlingskostnaderna normalt blir påtagligt lägre än vid en traditionell slurrydeponering (med lägre fastgodsandel). Detta eftersom kostnaderna för att efterbehandla sandmagasin i hög grad är arealberoende. Enligt vad bolaget har inhämtat var den avgörande aspekten då NRAB valde lösningen med förtjockad deponering av anrikningssanden det minskade behovet att bygga (höga) dammvallar för innehållande av sand och vatten. Detta minskade i sin tur behovet av byggnadsmaterial för dammarna och då framförallt morän som hade fått hämtas ur täkter med åtföljande ingrepp i naturmiljön. Den morän som finns lagrad sedan jordavrymningen hade inte räckt till både efterbehandling och dammar. Gråberg finns förvisso i tillräckliga

mängder för att bygga (höga) dammar men transporterna från upplaget till magasinet hade blivit mycket omfattande och därmed genererat inte obetydliga utsläpp till luft av i första hand CO₂. Förtjockad deponering innebär också ett mer effektivt markutnyttjande vilket är av särskilt intresse när man som i detta fall inte har ett naturligt "lågområde" (dal eller annan naturlig svacka i landskapet) att nyttja som sandmagasin.

Deponeringsteknik

Bolaget framhåller att det är uppenbart att GÄK:s beslut innehåller tillstånd även till deponering av anrikningssand. Enligt bolagets erfarenhet anges normalt inte uttryckligen i beslut om tillstånd till anrikningsverksamhet med tillhörande deponering av anrikningssand, något om vilken "deponeringsteknik" som skall användas. Däremot kan man av ett sådant beslut indirekt utläsa vilken "teknik" det handlar om genom att det av beslutet framgår om det skall anläggas ett sandmagasin (och i så fall vilken utformning magasinet är tänkt att få) eller om deponering skall ske i andra utrymmen (såsom naturliga håligheter eller avslutade dagbrott eller i brytningsrum under jord) samtidigt som det givetvis av ansökningshandlingarna framgår hur deponeringen är tänkt att utföras. I princip finns bara tre huvudvarianter (utöver "torrdeponering" som kräver filtrering och som av flera skäl är orealistisk i den aktuella verksamheten), nämligen traditionell slurrydeponering, förtjockad deponering (ibland upptjockad deponering) samt "pastadeponering", där den huvudsakliga skillnaden mellan alternativen är fastgodsandelen i det material som slutligen deponeras.

Det har varit uppenbart att avsikten redan från början har varit att tillämpa förtjockad (upptjockad) deponering, det vill säga deponering i/på magasin ovan jord av sand med hög fastgodsandel. Mot bakgrund av förhållandena på platsen (i nuläget inga naturliga eller skapade hålrum att deponera i och en önskan att så långt möjligt och rimligt begränsa magasinsområdets utbredning och därigenom markanspråket) är det enligt bolagets uppfattning uppenbart att det inte finns någon bättre "metod" för deponeringen än den valda.

Bolaget framhåller att den omständigheten att en grövre fraktion av anrikningssanden inte passerar genom förtjockaren inte har någon betydelse för möjligheten att nå den eftersträlvade fastgodsandelen vid deponeringen. Förtjockare är utformade för att behandla finpartikulärt material och om strömmar med grövre fraktioner leds in i anläggningarna riskerar de i själva verket att störa funktionen i anläggningen. Och så länge saken inte har någon betydelse för möjligheten att få till stånd den eftersträlvade sandlutningen måste de olika delflödenas väg genom systemet uppenbart ligga

utanför det område som rimligen bör prövas och regleras (genom det allmänna villkoret eller på annat sätt) inom ramen för tillståndet.

Avfallshanteringsplanen

I samband med återstarten av verksamheten påbörjade bolaget en översyn av avfallshanteringsplanen (AHP) och den nya, "översedda" och uppdaterade planen har givits in till länsstyrelsen. I och med detta får de formella brister som möjligen kan anses ha förelegat tidigare med avseende på återkommande översyn och uppdatering av AHP:n, anses läkta.

Av den nya planen framgår bland annat att den genomförda avfallskaraktiseringen numera vilar på ett mycket omfattande material som i alla väsentliga delar bekräftar den karaktisering av gråberg och anrikningssand som låg till grund för GÄK:s prövning och tillstånd. Av planen och tidigare underlag framgår att bolaget har tillräcklig kunskap om såväl gråbergets som anrikningssandens både kemiska och mekaniska/fysikaliska egenskaper för att det skall kunna fastställas att den pågående och planerade hanteringen av avfallen uppfyller kraven på BAT/BMT.

Utvinningsavfallsanläggningar

Upplag för gråberg

Naturvårdsverkets skrivningar om "potentiellt syrabildande" gråberg är enligt bolagets uppfattning näst intill vilseledande och leder fel.

När det gäller aktuella förhållanden vitsordas i och för sig att det i bergmassan vid dagbrottet förekommer mindre linser med förhöjda svavelhalter som i enstaka prov (som regel-mässigt tas ut av borrhax från 8 hål per varje salva om 150 000 ton) kan uppgå till ca 3 procent. Dock framgår av genomförda utredningar och karaktiseringar att gråberget totalt sett har ett kraftigt överskott av buffrande material vilket innebär att det inte är "potentiellt syrabildande". Som framgår av den karaktiseringsrapport som ligger som underbilaga B till den nya AHP som har givits in till länsstyrelsen framgår också att flera partier/linser med högre svavelinnehåll också innehåller höga halter av karbonater vilket innebär att partierna inte är potentiellt syrabildande trots ett högre innehåll av svavel. Man kan således inte ens i enstaka prov enbart titta på innehållet av svavel utan måste se till helheten. Vidare måste man, när man bedömer ett gråberg som avses att deponeras på upplag, se på den samlade gråbergsmängd som kommer att deponeras. I det nu aktuella fallet kommer materialet i upplaget att vara klart nettobuffrande (ett kraftigt överskott av karbonater som kommer att bestå även sedan sulfiderna i materialet har "förbrukats").

Att gråbergsupplaget inte ger upphov till något surt lakvatten framgår också av de vattenprover som tas av lakvattnet. Detta avrinner till processvattenmagasinet (PWP-dammen) och de vatten-prover som har tagits ända sedan starten (även under konkursperioden när upplaget inte tillfördes något nytt material) visar på ett stabilt neutralt pH (mellan 7 och 8). Det finns således inget i vare sig gjorda karakteriseringar eller resultaten från analyserna av lakvatten från upplaget, som indikerar att "gråberget" generellt och/eller gråbergsupplaget som sådant skulle vara potentiellt syrabildande.

Bolaget använder, på samma sätt som NRAB gjorde tidigare, resultaten från kaxprover för att tillse att gråberg från de områden där svavelhalterna är något högre deponeras centralt i upplaget. Det handlar således inte om att "kapsla in potentiellt syrabildande gråberg" i upplaget som ett sätt att "komma undan" krav på skyddsåtgärder som rimligen borde ställas och uppfyllas utan om en helt normal deponeringsstrategi. Bolaget kan inte se på vilket sätt denna hantering skulle kunna avvika från vad som kan angavs i ansökan.

När det gäller uppsamlande diken vill bolaget påminna om att det bara är den södra delen av det tillståndsgivna upplagsområdet som har tagits i anspråk. Frågan om uppsamlande diken är således inte i nuläget relevant för den norra delen av upplaget där deponering ännu inte har påbörjats.

Och när det gäller uppsamlande dike vid den södra delen av upplaget vitsordar KIAB att hela det i underlaget till GÄK markerade diket inte har anlagts. Bakgrunden är att det har kunnat konstateras att det dränagevatten som var tänkt att samlas upp i diket ändå avrinner naturligt till PWP där det går in i processvattenflödet tillsammans med länshållningsvatten från gruvan m.m. Den funktion som det uppsamlande diket avsåg att fylla, det vill säga tillse att dränagevatten från upplaget inte avrinner okontrollerat till omgivningen, klarar naturen således av på egen hand genom den naturliga gradienten från upplaget mot PWP (upplaget är delvis anlagt i en sluttning med en naturlig gradient mot magasinet). Det går för övrigt en vattendelare i myren under upplaget som ytterligare förstärker avrinningen från den södra delen av upplaget mot PWP. Oaktat det anförda kan KIAB självklart åta sig att gräva ett dike längs hela den sträcka som markerades i underlaget till GÄK. Inte för att bolaget kan se vilken funktion det skulle fylla men om frågan/dikesgrävningen skall anses ha sådan vikt som antyds i Naturvårdsverkets yttrande — utgöra skäl för återkallelse av gällande tillstånd — är bolaget självklart berett att "vidta rättelse".

Sand- och klarningsmagasin

På ett övergripande plan (hela sand- och klarningsmagasinet med tillhörande system för hantering av sand och vatten) kan det konstateras att delar av anläggningen idag inte har den utformning som framgår av underlaget till GÄK men det är därmed inte givet att anläggningarna "inte utförts i enlighet med tillståndet". Som framgår av det så kallade allmänna villkoret i p 1 i tillståndet skall verksamheten bedrivas och anläggningarna utföras "i huvudsak på det sätt som bolaget har uppgivit eller åtagit sig i målet" vilket innebär att det finns ett visst utrymme för avvikelser utan att verksamheten eller anläggningarna för den skull kan anses bryta mot tillståndet. Enligt vad bolaget har inhämtat från tidigare NRAB, så var såväl det initiala klarningsmagasinet som det nu befintliga magasinet bara tänkta som temporära lösningar som på sikt skulle utvecklas till/ersättas av en klarningsyta av ungefär den storlek och utformning som finns i underlaget till GÄK. Vidare vill bolaget framhålla att den figur från den tekniska beskrivningen (nedan TB) i underlaget till GÄK var att åskådliggöra den principiella utformningen av magasinet med förtjockad deponering utgående från mitten av magasinet och en vattenhållande del (klarningsdel) i den östra delen av magasinet. Av undertexten i figuren anges att det handlar om en "principskiss".

Den vall som för närvarande utgör den yttre avgränsningen av den del av magasinet som enbart skall innehålla sand (alltså inte klarning av vatten) har utförts som en enkel vall av sprängsten/gråberg med i dagens läge en höjd över omkringliggande markyta på ca 0,3–1 meter. Utförandet stämmer i allt väsentligt med hur vallen presenterades/beskrevs i underlaget till GÄK såvitt avser både funktion och utförande. Den enda påtagliga skillnaden är att vallen är längre och går hela vägen ner till det befintliga klarningsmagasinet. En av vallens funktioner var enligt underlaget till GÄK att begränsa mängden vatten som annars kan rinna in från myren utanför till magasinet och därmed öka belastningen (volymmässigt) på klarningsmagasinet. Vattnet som kommer från den deponerade sanden fångas i huvudsak upp av det avskärmande dike som löper längs vallens insida och leds till klarningsmagasinet. I det avseendet har vallen således ingen egentlig funktion även om det vid högflödesperioder kan förekomma att diket svämmas över. Vallen har en begränsad höjd och är inte belastad med något tryck från anrikningssand samtidigt som skillnaden i vattennivå är minimal mellan vallens sidor vilket sammantaget innebär att risken att den skall gå till "brott" i praktiken är obefintlig. Bolaget har inte låtit göra någon beräkning av säkerhetsfaktorn för den befintliga vallen men redan en mycket översiktlig bedömning ger vid handen att den uppfyller riktlinjerna i RIDAS och GruvRIDAS om en säkerhetsfaktor av minst 1,5. Enligt en nyligen genomförd dammsäkerhetsklassificering enligt miljöbalken skall vallen hänföras till kategori U.

Nivåskillnaderna (gradienten) mellan marken inne i respektive utanför magasinet är mycket små (normalt inte större än någon eller några decimeter) vilket innebär att de flöden som har förekommit är mycket begränsade med undantag för snösmältningen när större flöden har förekommit. Sammantaget innebär det anförda att vallen i och för sig har till syfte att bland annat "hindra" vatten från utsidan som rinner in i magasinet, men att de flöden som de facto förekommer (och kan förekomma) är så begränsade att vallen enligt bolagets uppfattning inte utgör en sådan "damm" som omfattas av villkor 2 i GÄK:s tillstånd.

Det vitsordas att konstruktionen med "inre vallar" inte har varit föremål för särskild tillståndsprövning. Samtidigt är det enligt bolagets uppfattning en typ av åtgärd som är normalt förekommande vid drift av sandmagasin och som inte innebär vare sig någon risk eller någon påverkan på vattenförhållandena utanför magasinet. Vallen/vägen består av gråberg som tippades direkt på myren och kompakterades och var i genomsnitt 1–1,5 m hög (räknat från markytan intill) vid anläggandet. Vallen/vägen, om anläggandet av den överhuvudtaget har utgjort vattenverksamhet, inte har utgjort en damm i miljöbalkens betydelse (detta även om den i någon mån styrde/begränsade sandens utbredning) men även om så skulle ha varit fallet anser bolaget att vallen/vägen kunde anläggas utan särskild tillståndsprövning, i första hand på den grunden att det får anses ingå i tillståndet att driva ett sandmagasin att anlägga denna typ av enkla konstruktioner för att underlätta arbete i magasinet (framkomlighet) och/eller styra sandens utbredning och annars med stöd av undantagsregeln i 11 kap. 12 § miljöbalken. Det är enligt bolagets uppfattning uppenbart att åtgärden (anläggandet av vallen/vägen) inte har medfört eller kunnat medföra skada på enskilda eller allmänna intressen genom dess inverkan på vattenförhållandena. Övriga "konstruktioner" inne i sandmagasinet är enkla vägar som anlades när magasinet ställdes i ordning.

När det därefter gäller klarningsdelen av magasinet (den del som innehåller fritt vatten) och den vall som omger den delen av magasinet är skillnaderna mot vad som redovisades i underlaget till GÄK större än beträffande sanddelen av magasinet. De huvudsakliga skillnaderna mellan den anläggning som beskrivs i ansökningshandlingarna till GÄK och den hittills utförda är dels arealen och volymen (det anlagda magasinet har mindre areal och volym än som framgår av underlagen till GÄK), dels att klarningsytan/magasinet har "grävts ner" i myren istället för att "anläggas" ovanpå markytan i magasinet och avgränsas mot myren av relativt höga dammval-lar.

Magasinets huvudsakliga funktion är att tillse att suspenderat material kan sedimentera i tillräcklig omfattning innan överskottsvattnet i systemet bräddas/avbördas till

recipienten Muonio älv. För denna funktion är ytan/arealen avgjort viktigast. När det gäller volymen i magasinet har den i praktiken bara betydelse för möjligheten att magasinera vatten och på det sättet omfördela över året och minimera bräddningen/avbördningen av vatten till Muonio älv.

De mätningar av bräddflöde som har skett sedan driften inleddes 2012 visar att tillskottet till flödet i Muonio älv av bräddning uppgår till mellan ca 0,08 och ca 0,5 procent av det beräknade (med SMHI:s modelldata) naturliga flödet i älven där den högsta andelen uppkommer under högflöden i samband med snösmältningen medan den lägsta andelen uppkommer i samband med naturliga lågflöden under vintern. Motsvarande beräkningar för 2018, som inkluderar den period när länshållningen av dagbrottet återupptogs och det vatten som hade ansamlats under stilleståndet pumpades ut, ger ett bräddvattentillskott på mellan ca 0,04 och 0,75 procent. I båda fallen kan det konstateras att andelen bräddvatten är så begränsad att den inte har någon som helst faktisk betydelse för flödesförhållandena i älven.

Under vinterhalvåret sker även ett visst intag av vatten från älven. Dels sker en kontinuerlig pumpning av ett "basflöde" på ca 50 m³/h under perioden november — mars bara för att hålla ledningarna isfria, dels en utökad pumpning när verksamheten behöver mer vatten på grund av i första hand infrysning i sandmagasinet. Det handlar dock även i detta avseende om begränsade flöden som för den nu pågående verksamheten har prognostiserats till sammanlagt ca 800 000 m³ för hela fem-månaders perioden, inklusive basflödet på ca 50 m³/h.

Det finns inga indikationer på att den bräddning/avbördning av klarnat processvatten (eller intag av råvatten) som har förekommit och som kommer att förekomma har haft/kommer att ha någon påverkan av betydelse på recipienten Muonio älv. Nuvarande klarningsyta har också varit tillräcklig för att gällande villkor avseende halten suspenderade ämnen skall kunna innehållas. De enskilda överskridanden av riktvärdet (inte gränsvärde) i villkor 4 som förekom under den tidigare verksamhetsperioden berodde enligt uppgift på enskilda händelser och var inte betingade/orsakade av att klarningsytan var för begränsad.

En relevant fråga är huruvida möjligheten att omfördela/minska bräddningen hade varit större om klarningsmagasinet hade haft den utformning och den volym som framgår av underlaget till GÄK. Denna fråga har kommenterats i en rapport angående funktion i nuvarande sand- och klarningsmagasin som upprättades. Av rapporten framgår att skillnaden i detta avseende mellan planerad och befintlig utformning är mycket begränsad. Anledningen är att inte heller det större magasinet enligt underlaget till GÄK avsågs ha något egentligt regleringsutrymme/regleringsfunktion. Enbart större volym gör förvisso att det tar något längre tid innan magasinet fylls

upp och bräddningen måste påbörjas, men därefter har volymen inte någon egentlig betydelse för bräddningen såvida den inte kombineras med en funktion som gör att nivåerna i magasinet kan regleras upp och ner. Till saken hör också att magasinet enligt underlaget till GÄK skulle vara stort till ytan men med mycket begränsat vattendjup vilket innebär bland annat att stora delar av regleringsutrymmet skulle frysa inne under vintern. I det nu aktuella ärendet skulle en minskad sammanlagd årlig bräddning dessutom förutsätta att intaget av råvatten från Muonio älv kan minskas på något sätt av betydelse, annars skulle det fortfarande "bara" handla om omfördelning av bräddningen över året.

Den bräddning som har förekommit hittills och som har legat i intervallet 2,14 — 5,7 Me/år (där den största bräddningen helt naturligt ägde rum år 2015 när länshållningen fortgick men utan verksamhet i anrikningsverket) har varit i paritet med den bräddvolym på som mest ca 4,12 Mm³/år som redovisades i underlaget till GÄK.

Till detta skall slutligen läggas det faktum att, som har nämnts ovan, bolaget står i begrepp att inom kort ansöka om tillstånd till att anlägga ett kompletterande förklaringsmagasin i omedelbar anslutning till befintligt klarningsmagasin. Det tillkommande magasinet kommer att förbättra klarningskapaciteten ytterligare och är i första hand en proaktiv åtgärd i syfte att tillse att tillräcklig klarningskapacitet kan säkras även i ett längre perspektiv när anrikningssanden breder ut sig och tar en större del av magasinetsytan i anspråk. Det tillkommande magasinet kommer dessutom att ge en ökad möjlighet att magasinera och reglera bräddvattenflödet. Det senare räknar bolaget med kan komma att ge möjlighet att i någon grad minska intaget av råvatten och därmed också minska behovet att brädda/avbörda vatten till Muonio älv på årsbasis. Det kommer dock inte att handla om några avgörande skillnader mot nuläget.

Den nuvarande utformningen av klarningsdelen av magasinet uppfyller alla de funktionskrav som kan utläsas av gällande tillstånd, det vill säga att tillse att halten suspenderat material i det vatten som bräddas inte överskrider riktvärdet i villkor 4 samt att den bräddning som förekommer inte innebär överskridande av någon gällande miljökvalitetsnorm, inte heller på kvalitetsfaktornivå. Det senare gäller även påverkan på flödesförhållandena i älven och de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna.

Sammantaget innebär det anförda att det förvisso föreligger avvikelser i utförandet mellan det sand- och klarningsmagasin som presenterades i underlaget till GÄK och det befintliga kombinerade sand- och klarningsmagasinet men att dessa avvikelser inte har någon egentlig betydelse för vilken påverkan på omgivningen (Muonio älv

och i övrigt) verksamheten har. Inte heller innebär avvikelserna någon ökad risk för dammbrott eller annan okontrollerad utströmning av sand, vatten eller föroreningar i övrigt, snarare tvärtom. Ett nergrävt klarningsmagasin utan egentlig gradient mot omgivning innebär med viss självklarhet påtagligt lägre risk än ett magasin ovan mark med omkringliggande dammvallar.

Bräddningen i förhållande till villkor 4

Bolaget framhåller att "tekniska" åtgärder i form av en långtgående recirkulation av processvatten har, i enlighet med vad som redovisades i underlaget till GÄK, vidtagits för att minimera behovet av bräddning,

- att den bräddning som hittills har förekommit har legat i paritet med den bräddning som redovisades i underlaget till GÄK och dessutom inte har haft någon påverkan av betydelse på vare sig vattenkvalitet eller flödesförhållanden i recipienten Muonio älv, att den därmed inte har inneburit någon påverkan av betydelse på möjligheterna att innehålla gällande MKN,

- att bräddningen från den fortsatta verksamhet som omfattas av gällande tillstånd (brytning av Tapuli gruva och anrikning i verket vid Kaunisvaara) förvisso kommer att innebära en viss ökning av bräddningen (eftersom tillrinningen till dagbrottet kommer att öka något med ökat brytningsdjup) men inte i sådan omfattning att det kommer att ha någon avgörande betydelse för vattenkvaliteten eller flödesförhållandena i recipienten,

- att bolaget, oaktat detta, står i begrepp att ansöka om tillstånd att anlägga ett förklarningsmagasin i omedelbar anslutning till befintligt magasin vilket kommer att öka klarningskapaciteten och möjligheterna att magasinera vatten, samt

- att detta, i varje fall beräkningsmässigt, ger förutsättningar att i viss mån styra bräddningen (och intaget av råvatten) över året och, eventuellt, att minska den sammanlagda årliga bräddningen i förhållande till nuläget.

Mot angiven bakgrund bestrider bolaget att den bräddning som har förekommit har inneburit en överträdelse av villkor 4.

Återställning

När det gäller terminologin konstaterar bolaget att det i gällande tillstånd talas om "avslutning och efterbehandling" och inte om återställning och att begreppet efterbehandling även i övrigt nog får anses så väletablerat (även efter det att utvinningsavfallsförordningen trädde ikraft 2008) att det saknas anledning att inom ramen för nu pågående prövning byta begrepp.

När det gäller AHP med tillhörande efterbehandlingsplan vidgår bolaget att den tidigare ingivna planen var något översiktlig i vissa delar varför bolaget har uppdaterat och kompletterat planen.

Beträffande behovet av täckning och verkets påstående att gråbergets och anrikningssandens innehåll av sulfider gör att det skall ställas större krav på täckning och att det rent av kan krävas en så kallad kvalificerad täckning, menar bolaget att då vare sig gråberget eller anrikningssanden är syrabildande eller leder till någon egentlig mobilisering av metaller efter avslutad verksamhet vilket innebär att verkets antagande att det kan komma att behövas en kvalificerad täckning saknar stöd i gjorda utredningar. Om Naturvårdsverket är i besittning av annat underlag som visar på andra resultat än som framgår av de undersökningar och utredningar som bolaget (och tidigare NRAB) har låtit göra och som har redovisats i flera omgångar (senast i bilagda AHP med tillhörande kategoriseringsrapport) vill bolaget gärna ta del av dessa.

När det gäller gråbergssupplaget framgår av bilagda AHP att detta kommer att täckas med 30 cm morän på samma sätt som angavs i den ursprungliga efterbehandlingsplanen. Naturvårdsverkets uppgift om att upplaget inte skall täckas har således inte stöd i handlingarna.

Påverkan på recipienter

Bolaget vitsordar att gällande tillstånd inte innehåller en sådan omfattande katalog med begränsningsvärden avseende utsläpp till vatten som är praxis i tillstånd enligt miljöbalken men detta har enligt bolagets uppfattning inte medfört någon otillåten och/eller oacceptabel påverkan på recipienten. Genomförda utredningar visar också att det inte finns några indikationer på att en fortsatt verksamhet inom ramen för tillståndet kommer att innebära någon påverkan av betydelse på recipienten. Och skulle utsläppen komma att avvika på något sätt av betydelse från vad som angetts tidigare finns möjlighet för länsstyrelsen att med stöd av villkor 5 i tillståndet, kräva att det vidtas åtgärder eller, om avvikelserna är "betydande", kräva att bolaget ansöker om omprövning av "tillståndsbeslutet". Mot angiven bakgrund kan bolaget inte se att vad Naturvårdsverket anför om gällande MKN och Sveriges förpliktelser till följd av EU-medlemskapet eller om avsaknaden av en sådan katalog med begränsningsvärden som normalt finns i tillstånd enligt miljöbalken, har någon egentlig relevans för frågan om eventuell återkallelse av gällande tillstånd.

Beträffande hänvisningen till BREF och BAT-slutsatser kan KIAB inte se att Naturvårdsverket vare sig i sin ansökan om återkallelse har klargjort vilket dokument som åsyftas varför bolaget inte ser någon möjlighet att kommentera påståendet närmare. Skulle det dock vara så att uttalandet syftar på BREF-dokumentet EUR 28963 EN vill KIAB framhålla att det uttryckligen framgår av inledningen i dokumentet att detta har enbart en vägledande funktion (se p 1 "Status of this document" i avsnittet

PREFAC, sid i). Något sådant bindande krav på villkorsreglering av ytterligare parametrar som Naturvårdsverket gör gällande, kan således inte utläsas av det aktuella BREF-dokumentet.

Länshållning, grundvattenförhållanden och grundvattenförekomst

Det är på nuvarande kunskapsunderlag ostridigt att avsänkningen av grundvattennivåerna i myren Kokkovuoma väster och nordväst om dagbrottet har blivit mer omfattande än som angavs i den miljökonsekvensbeskrivning som gavs in till GÄK, detta även om den pågående utredning om grundvattenförhållandena i omgivningen indikerar att avsänkningen (och dess effekter) kan vara mer begränsad än som har uppfattats av redovisade mätningar gjorda under den tidigare verksamhetsperioden. Skillnaderna beror dock inte på att bolaget "inte lyckats utföra planerad konstruktion" utan mer på olyckliga tolkningar av de allra tidigaste hydrogeologiska underlagen (som för övrigt också ingick i underlaget till GÄK).

Det är en oundviklig effekt av gruvbrytning att grundvattennivåerna i omgivningen påverkas. Hur stor denna påverkan blir varierar normalt mellan de olika akvifärerna/grundvattenmagasinen (jord, torv, morän, berg etc.) och beror på ett antal olika faktorer såsom grundvattenbildningen i området, mäktigheten och tätheten i de olika lagren/akvifärerna, förekomsten av vattenförande strukturer (kan vara både utökande och begränsande), brytningsdjup m.m. Sambanden är många gånger komplexa och effekterna svåra att förutse innan en verksamhet överhuvudtaget har påbörjats.

Påverkan på Kokkovuoma är inte obetydlig men det finns enligt KIAB:s uppfattning inget som indikerar att den skulle vara större än som egentligen kan förväntas vid ett dagbrott av Tapulis karaktär och omfattning.

Den avvikelse som föreligger mellan i miljökonsekvensbeskrivningen angiven grundvattenavsänkning i Kokkovuoma och faktisk avsänkning, vars storlek och utbredning än så länge är okänd, utgör inte en överträdelse av vare sig det allmänna villkoret eller tillståndet i övrigt. Det finns i nuläget inte heller något underlag som visar att avsänkningen innebär en sådan vid GÄK:s prövning oförutsedd "väsentlig olägenhet" som avses i 24 kap. 3 § p 3. Den inträffade avsänkningen av grundvattennivåerna i Kokkovuoma utgör således ingen grund för återkallelse av gällande tillstånd.

Natura 2000-området Torne och Kalix älvsystem

Att verksamheten innebär utsläpp av överskottsvatten till Muonio älv och att nämnda älv ingår i Natura 2000-området Torne och Kalix älvsystem är ostridigt.

Däremot har bolaget svårt att se på vilket sätt verksamheten ”tar delar av Natura 2000-området i anspråk”. Förvisso har det i en till vissa delar urgrävd del av strandbanken vid Muonio älv lagts ner en utloppsledning och vattenintag och en mindre del av bäcken Rässioja överlagrats av gråbergssupplaget och processvattenbassängen, men bolaget kan inte se att dessa ingrepp/denna anordning i sig är av sådan omfattning eller betydelse att verksamheten därigenom kan anses ha tagit delar av Natura 2000-området ”i anspråk”. Med undantag för nämnda utlopp och del av Rässioja ligger alla delar av verksamhetsområdet utanför Natura 2000-området Torne och Kalix älvsystem. När det gäller frågan om huruvida verksamheten kräver ett Natura 2000-tillstånd eller inte vill bolaget med hänvisning till det ovan sagda inledningsvis framhålla att den enligt bolagets uppfattning enda påverkan av betydelse som verksamheten skulle kunna ge upphov till i Torne och Kalix älvsystem är genom utsläpp av överskottsvatten till Muonio älv. I övrigt kan bolaget inte se ens en teoretisk risk för sådan betydande påverkan som utlöser krav på tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken.

Mot denna bakgrund kan bolaget inte se att det skulle vara självklart (eller ostridigt) att den verksamhet som omfattas av gällande tillstånd kan ha sådan betydande påverkan på miljön i Torne och Kalix älvsystem som enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken utlöser kravet på Natura 2000-tillstånd. Sett i ljuset av den praxis som gällde vid tiden för GÄK:s prövning kan bolaget inte se att det förhållandet att det inte framställdes krav på ett Natura 2000-tillstånd av någon instans (inte länsstyrelsen och inte heller Naturvårdsverket), är anmärkningsvärt på något sätt. Det framstår snarare som i linje med den praxis som då rådde att det inte ställdes några krav på Natura 2000-tillstånd. I sammanhanget vill bolaget även påminna om Högsta domstolens uttalanden i den så kallade Bungedomen (NJA 2013 s. 613) varav framgår bland annat att, även om det inte krävs visshet om en betydande miljöpåverkan, krävs ändå att det alltjämt skall vara ”troligt” att den aktuella verksamheten skall ha en betydande påverkan på miljön i ett Natura 2000-område för att tillståndsplikten skall utlösas.

Avslutningsvis i denna del vill bolaget bemöta vad Naturvårdsverket anför om att avsaknaden av ett Natura 2000-tillstånd skulle stå i strid med Sveriges förpliktelser enligt EU-medlemskapet och att detta, som bolaget förstår Naturvårdsverkets talan, i sin tur skulle utgöra en grund för återkallelse av gällande tillstånd. Det är enligt bolagets erfarenhet ingen unik situation att en verksamhet som med utgångspunkt i dagens praxis anses behöva ett Natura 2000-tillstånd, saknar ett sådant tillstånd trots att prövning av verksamheten (i någon form) har skett efter 2001 när reglerna inför-

des i miljöbalken. Detta gäller bland annat för åtminstone en annan betydande gruvverksamhet och utgör ingen grund för att återkalla ett gällande tillstånd med hänvisning till Sveriges förpliktelser enligt EU-medlemskapet.

Transporter av malmkoncentrat

Detta är en av de frågor som var föremål för mycket diskussion under den föregående driftsperioden, inte minst mellan länsstyrelsen i dess egenskap av tillsynsmyndighet och NRAB. Länsstyrelsen drev, mycket kortfattat, linjen att den ändrade transportlösningen var olaglig och "straffbar" och anmälde dåvarande verksamhetsutövare till polisen. Frågan prövades av åklagare som i beslut den 24 mars 2016 lade ner förundersökningen och avskrev ärendet på den grunden att "Transporterna kan inte anses ha en sådan anknytning till gruvindustrin att bolaget genom att välja en annan transportlösning än vad som har uppgetts under ansökningsförfarandet därmed har brutit mot villkor 1 (se NJA 2004 s. 421)." Att Åklagarmyndighetens bedömning och beslut inte har redovisats i Naturvårdsverkets ansökan om återkallelse finner bolaget anmärkningsvärt, särskilt mot bakgrund av hur stort utrymme som har ägnats åt länsstyrelsens anmälan. I anslutning till detta vill bolaget framhålla att det under den dialog med länsstyrelsen/tillsynsmyndigheten som föregick återstarten av gruvan tydligt har redovisats att transporterna under i varje fall ett inledningsskede är tänkta att utföras på samma sätt som under den tidigare driften. Utifrån detta kan bolaget inte uppfatta saken på annat sätt än att länsstyrelsen har godtagit Åklagarmyndighetens bedömning av transporternas förhållande till gällande tillstånd. Hur transportfrågan kommer att lösas på lång sikt, förutsatt att verksamheten får drivas vidare, är ännu inte avgjort. Det enda som står klart i nuläget är att lastbilstransporter till omlastningsstationen vid Pitkjäarvi och fortsatta transporter med tåg till Narvik är det enda realistiska alternativet på kort och medellång sikt. Andra transportlösningar (såsom pumpledning eller tåg) kräver ytterligare utredningar och, om de befinner sig hållbara och realistiska, inte obetydliga anläggningstider.

Den valda transportlösningen avviker från de lösningar för transporterna på lång sikt som beskrevs i underlaget för GÄK:s prövning och beslut. Transporterna är emellertid inte i sig tillståndspliktiga och lastbilstransporterna innebär inte, vilket bekräftas av Åklagarmyndighetens ovan nämnda beslut, någon överträdelse av det allmänna villkoret i gällande tillstånd och utgör därmed inte heller grund för återkallelse enligt 24 kap. 3 § p. 2 miljöbalken.

Något stöd för att det skulle vara möjligt att villkorsreglera hela transportkedjan kan man för övrigt inte finna i den av verket åberopade Hylte-domen, inte ens vägtrans-

porterna hela vägen till Pitkäjärvi. Tvärtom framgår tydligt av domen att det är enbart transporterna i "närområdet" (enligt KIAB:s uppfattning de närliggande byarna Kaunisvaara och Sahavaara) som överhuvudtaget kan bli föremål för reglering i villkor avseende den verksamhet som genererar de aktuella transporterna.

Olägenhet av väsentlig betydelse

Återkallelse enligt 24 kap. 3 § p 3 förutsätter att en faktisk olägenhet har inträffat. Det är således inte tillräckligt att det föreligger en risk för framtida olägenheter. Detta följer redan av lagtextens ordalydelse ("har uppkommit") och framgår också av förarbeten och doktrin (se prop. 1997/98:45, del 2 s. 255 och Miljöbalkskommentaren, Bengtsson m.fl., Norstedts blå bibliotek, s 24:12). Vidare vill bolaget framhålla att ordet "olägenhet" syftar på faktisk påverkan på förhållanden i miljön (om än i vid bemärkelse). Detta framgår av bland annat Mark- och miljööverdomstolens avgörande MÖD 2015:51 vari domstolen anför "Att miljöförhållandena numera beaktas på ett annat sätt vid tillståndsprövning innebär inte en oförutsedd olägenhet som utgör grund för återkallelse enligt 24 kap. 3 § 3 miljöbalken. Vad som avses är faktiska olägenheter av väsentlig betydelse som inte förutsågs vid tillståndsprövningen."

Proportionalitet m.m.

Proportionalitetsprincipen är etablerad i svensk lagstiftning och praxis vilka båda i hög grad bygger på EU-rätten där principen är etablerad sedan länge. På EU-nivå har principen utvecklats av EU-domstolen med utgångspunkt i nationell rätt (främst tysk rätt) och Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna (EKMR). Starkt förenklat kan man säga att proportionalitetsprincipen på EU-nivå innebär att en ingripande åtgärd (riktad mot enskild) skall vara ägnad att tillgodose det åsyftade ändamålet, vara nödvändig för att uppnå detta ändamål och medföra fördelar som står i rimlig proportion till den skada som åtgärden förorsakar. Det skall alltså finnas en balans mellan mål och medel. (För en närmare beskrivning av principen och EU-domstolens praxis hänvisas till prop. 2016/17:180 s 60 f och SOU 2010:29 s. 157-160.)

Det funnits gott om tid (före konkursen) för Naturvårdsverket att i första rummet delta i själva prövningen och/eller att efter utfärdat tillstånd väcka talan om omprövning eller återkallelse av tillståndet för det fallet att verket ansåg att detta var så undermåligt att verksamheten inte kunde tillåtas fortsätta. De avvikelser och förhållanden som Naturvårdsverket åberopar till stöd för sin nu aktuella ansökan är hänförliga till förhållanden som beskrevs redan i samband med ansökan och/eller blev kända redan under den tidigare verksamhetsperioden. Någon sådan framställan har inte gjorts av Naturvårdsverket.

Ytterligare en omständighet vars betydelse överhuvudtaget inte har berörts i Naturvårdsverkets ansökan är det förhållandet att gällande tillstånd är i praktiken tidsbegränsat. I villkor 19 stadgas, såvitt nu är av intresse, således följande.

"19. Tillståndet till gruvverksamheten och driften av anrikningsverk med därtill hörande anläggningar gäller till år 2025. Om fortsatt verksamhet därefter avses ske ankommer det på bolaget att senast den 31 december 2023 inkomma med en ansökan om omprövning av tillståndsvillkoren."

Regleringen är uppenbart av så stort intresse vid bedömningen av om det finns tillräckliga skäl för att i förtid återkalla tillståndet, att det får anses anmärkningsvärt att Naturvårdsverket inte överhuvudtaget har berört denna begränsning av GÄK:s tillstånd. Detta särskilt som begränsningen är avsevärt strängare än man normalt ser i tillstånd enligt miljöbalken.

Samma gäller för de delar av bland annat villkor 4 och 5 som ger länsstyrelsen långt gående befogenheter att inte bara föreskriva nya villkor utan även ställa konkreta krav på ändringar av verksamheten. Villkor 5 innehåller till och med en skrivning om att verksamhetsutövaren är skyldig att ansöka om omprövning av "tillståndsbeslutet" i händelse av "betydande" avvikelser i utsläppen från verksamheten i förhållande till "det som angetts i ansökningen". Såvitt bolaget känner till anmodades aldrig NRAB att ge in en sådan ansökan om omprövning av "tillståndsbeslutet".

Naturvårdsverkets ansökan har inneburit utomordentligt allvarliga konsekvenser för bolaget med avseende på bland annat möjligheten att rekrytera personal och att finansiera kommande viktiga investeringar och har därigenom också haft (indirekta) konsekvenser för Pajala kommun och samhället i övrigt. Det får antas att Naturvårdsverket förutsett dessa konsekvenser när verket beslutade att ansöka om återkallelse direkt utan att först försöka få till stånd en rättelse av de, från Naturvårdsverkets utgångspunkter, upplevda bristerna. Naturvårdsverket måste därför förutsättas i detalj ha analyserat alla tillgängliga alternativ och på väl underbyggda grunder ha kommit till slutsatsen att ingen möjlighet stod till buds att åstadkomma rättelse inom ramen för en fortsatt verksamhet. Dessa överväganden måste rimligen, återigen mot bakgrund av frågans lika förutsebara som utomordentliga betydelse för inte bara bolaget utan hela regionen samt gällande förvaltningsrättsliga principer, ha baserats på en omfattande och väl dokumenterad utredning. Några spår av detta står dock inte att finna i Naturvårdsverkets ansökan vilket bolaget finner minst sagt anmärkningsvärt.

Förhållandet är särskilt anmärkningsvärt mot bakgrund av att det enligt bolagets redogörelse ovan, synes uppenbart att det beträffande flertalet av de påstådda bristerna funnits tydliga alternativ att undersöka innan verket ens borde ha övervägt att ansöka om återkallelse.

Som exempel kan tas frågan om ekonomisk säkerhet där det till och med finns en uttrycklig bestämmelse i 24 kap. 5 § p. 12 enligt vilken det kan ansökas om omprövning (inte återkallelse) för det fallet att en ställd ekonomisk säkerhet befinnes vara otillräcklig. Vidare finns i tillståndet, som även det har utvecklats ovan, delegeringar som ger länsstyrelsen långtgående befogenheter att ställa krav på åtgärder för det fallet att verksamheten och dess konsekvenser i omgivningen inte utvecklas på det sätt som antogs i underlaget till GÄK. Mandatet enligt villkor 5 i tillståndet får även anses inkludera att förelägga verksamhetsutövaren att "söka omprövning av tillståndsbeslutet". Och när det gäller de delar av anläggningarna som Naturvårdsverket anser avviker från vad som följer av tillståndet och som möjligen inte skulle kunna åtgärdas med stöd av mandaten enligt villkor 4 och 5 i beslutet, kan tillsynsmyndigheten enligt 26 kap. 9 § miljöbalken ställa krav på rättelse. Att den operativt ansvariga tillsynsmyndigheten länsstyrelsen har ansett sig ha ett brett mandat att kräva åtgärder i den delen för att avhjälpa upplevda brister i anläggningarna och driften framgår av de förelägganden som meddelades under den tidigare verksamhetsperioden och mot konkursboet.

I den mån tillsynsmyndigheten upplever att det föreligger sådana brister i gällande tillstånd och/eller villkor att det påtagligt försvårar tillsynen och/eller leder till oacceptabla konsekvenser för människor eller miljö, har myndigheten inte bara en möjlighet utan snarast en skyldighet att ansöka om omprövning av tillstånd eller villkor enligt 24 kap. 5 § miljöbalken (nedan MB). De brister i GÄK:s prövning och tillstånd som Naturvårdsverket upplever och har lyft fram, hör enligt bolagets uppfattning inte hemma i en ansökan om återkallelse. Det finns en etablerad ordning enligt 24 kap. 5 § MB för att komma tillrätta med sådana brister och i det nu aktuella målet föreligger inga godtagbara skäl att kringgå denna ordning och istället driva igenom en återkallelse.

Till detta skall läggas att en återkallelse på de grunder som har åberopats i målet skulle innebära en allvarlig inskränkning i rättstryggheten som skulle få konsekvenser långt bortom det aktuella målet. Om ett lagakraftvunnet tillstånd kan återkallas (inte omprövas) efter närmare 10 år på grunder som till stora delar avser förhållanden som hade kunnat behandlas vid prövningen om frågorna hade lyfts av berörda myndigheter, skulle det skapa en osäkerhet om förutsättningarna för industriell och

annan tillståndspliktig och tillståndsgiven verksamhet, som får synnerligen långtgående återverkningar på investeringsklimat m.m.

Att mark- och miljödomstolen har en skyldighet att tillämpa proportionalitetsprincipen vid sitt kommande avgörande av målet är uppenbart men som framgår av redogörelsen ovan har denna skyldighet även åvilat Naturvårdsverket och de överväganden om alternativa åtgärder och proportionalitet som rätteligen skall ha föregått verkets ansökan om återkallelse, borde ha resulterat i att verket hade provat andra vägar innan frågan om återkallelse ens hade övervägts.

Bevisbördans placering

Frågan om hur de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. MB skall tillämpas i ett mål om återkallelse enligt 24 kap. 3 § MB får olika betydelse beroende på vilken återkallelsegrund som åberopas och störst betydelse torde de enligt KIAB:s uppfattning få i fråga om 24 kap. 3 § punkterna 3 (oförutsedd olägenhet av väsentlig betydelse) och 7 (vad som behövs för att uppfylla Sveriges förpliktelser enligt EU-medlemskapet), vilka båda har åberopats av Naturvårdsverket i nu aktuell ansökan.

24 kap. 3 § 2 p – tillståndet eller villkor för tillståndet har ej följts och avvikelserna är inte av ringa betydelse

Bolaget har efterkommit de förelägganden som har utfärdats efter bolagets övertagande och återstart av verksamheten. Såvitt bolaget har kunnat utröna finns det inte heller några förelägganden om rättelser från NRAB:s verksamhetsperiod som inte har efterkommit. Någon sådan ohörsamhet från KIAB:s sida (eller från NRAB:s sida) som skulle kunna anses motivera/försvara att man från myndighetshåll inte följer den i lagstiftningen föreskrivna "åtgärdshierarkin" (enligt vilken möjligheten att åstadkomma rättelse skall uttömmas innan frågan om återkallelse aktualiseras), föreligger således inte.

24 kap. 3 § 3 — ej förutsedd olägenhet av väsentlig betydelse

Som framgår av lagtext, förarbeten och doktrin syftar bestämmelsen enbart på redan inträffade förhållanden ("har uppkommit"). Olägenheten måste alltså vara för handen vid tidpunkten för en eventuell återkallelse vilket innebär att en mer eller mindre välgrundad "risk" för en framtida olägenhet inte omfattas av bestämmelsen vilket får anses logiskt mot bakgrund av att det i sådana fall finns andra och mer lämpade verktyg än återkallelse att utnyttja (omprövning enligt 24 kap. 5 § och/eller tillsynsåtgärder enligt 26 kap. MB). I det nu aktuella ärendet gäller det senare inte minst i fråga om påverkan på vatten i och med de omfattande delegeringar som GÄK har lämnat till länsstyrelsen att föreskriva om ytterligare åtgärder om det

skulle visa sig att påverkan på vatten blir större än som har förväntats (se villkor 5 i GÄK:s tillstånd).

Vidare framgår av praxis (se tidigare åberopade MÖD 2015:51) att bestämmelsen syftar på "faktiska olägenheter". Vad verket har anfört om skillnader i karakterisering och klassificering av utvinningsavfall eller avsaknad av ett Natura 2000-tillstånd kan därmed aldrig, enligt KIAB:s bestämda uppfattning, utgöra en sådan "faktiskt uppkommen olägenhet" som avses i bestämmelsen.

Återkallelse som behövs för att uppfylla Sveriges åtagande enligt EU-medlemskapet — 24 kap. 3 § p 7

Ett av de förhållanden som Naturvårdsverket tar upp i detta sammanhang är avsaknaden av ett Natura 2000-tillstånd. Mot bakgrund av de förhållanden som har utvecklats där är det för KIAB uppenbart att avsaknaden av ett Natura 2000-tillstånd, som varken Naturvårdsverket eller någon annan myndighet gjorde gällande behövdes när GÄK prövade bolagets ansökan och meddelade tillstånd, inte kan anses utgöra en sådan "brist" som överhuvudtaget kan läggas till grund för en återkallelse med stöd av 24 kap. 3 § p 7. Det är enligt KIAB:s uppfattning i själva verket ingen brist utan en logisk följd av vilken (begränsad) påverkan som verksamheten ger upphov till och hur praxis såg ut vid tiden för GÄK:s prövning. Och för det fallet att detta förhållande trots allt skulle anses utgöra en sådan "brist" som bör åtgärdas bör det i första hand ske inom ramen för bolagets inneliggande ansökan om ett nytt miljöbalkstillstånd, och i andra hand, om denna prövning av något skäl inte anses kunna inväntas, genom en separat prövning. Bolaget vill framhålla att den omständigheten att KIAB i sin ansökan om nytt tillstånd har, trots att påverkan på Natura 2000-områden alltjämt är mycket begränsad, anpassat sig till den mer strikta praxis som har utvecklats sedan GÄK meddelade sitt tillstånd och yrkat tillstånd enligt 7 kap. 28 a §, saknar betydelse för hur man skall se på det förhållandet att frågan inte togs upp under GÄK:s prövning. Det finns i själva verket inget som ens antyder att den aktuella grunden för återkallelse skulle vara tillämplig på en sådan uppenbar bedömningsfråga som frågan om huruvida det krävs ett Natura 2000-tillstånd. För att bestämmelsen skall kunna bli tillämplig krävs enligt KIAB:s uppfattning för det första att det föreligger ett klart och tydligt åliggande för Sverige såsom medlemsstat i EU att agera på ett visst sätt och för det andra ett klart och otvetydigt samband mellan oförmågan för Sverige att uppfylla detta åliggande och det aktuella tillståndet.

MKN har hittills inte överträtts och den verksamhet som omfattas av nuvarande tillstånd, innebär inte ett äventyrande av gällande MKN för ytvatten. När det gäller frågan om ett framtida eventuellt äventyrande av normerna (på kvalitetsfaktornivå) så

är det för övrigt en sådan omständighet/osäkerhet som enligt bolagets uppfattning inte kan läggas till grund för en återkallelse enligt 24 kap. 3 § p 7 MB. Det skulle uppenbart innebära en orimlig urholkning av rättskraften i ett lagakraftvunnet tillstånd om redan en mer eller mindre välgrundad misstanke om att en gällande MKN skulle kunna komma att överskridas i framtiden, skulle anses utgöra en sådan överträdelse av Sveriges åtaganden enligt EU-medlemskapet som kan motivera en återkallelse enligt 24 kap. 3 § p 7 MB.

Det allmänna villkoret m.m.

Om en behörig myndighet — vilket i första hand torde gälla den myndighet som ansvarar för den operativa tillsynen, det vill säga länsstyrelsen i detta fall — finner att ett tillstånd med föreskrivna villkor är så utformat att en adekvat tillsyn inte kan bedrivas, bör detta, i enlighet med den systematik som föreskrivs i MB, leda till att myndigheten ansöker om omprövning av gällande tillstånd och/eller villkor. Någon sådan ansökan har inte inkommit med undantag för den ansökan om omprövning av gällande ekonomisk säkerhet som länsstyrelsen (inte Naturvårdsverket) gav in i december 2018, det vill säga närmare ett halvår efter det att Naturvårdsverket gav in sin ansökan om återkallelse och efter det att KIAB och länsstyrelsen hade haft en dialog om möjligheten för bolaget att på frivillig väg öka på den befintliga säkerheten.

För det fallet att det anses föreligga brister i ett gällande tillstånd är vägen över omprövning (av tillstånd eller villkor) anvisad som förstahandsalternativ. När det gäller möjligheten att återkalla ett gällande tillstånd framgår uttryckligen av förarbetena att det är ett alternativ som skall tillämpas restriktivt och först när andra tillgängliga alternativ är uttömda. Bestämmelsen är också uttryckligt fakultativ, det vill säga föreskriver att återkallelse "får" och inte "skall" ske. Vad beträffar betydelsen i en talan om återkallelse av ett lagakraftvunnet gällande tillstånd, av om villkor är otydliga så är denna enligt KIAB:s uppfattning avhängig av grunderna för talan. Om sökanden – som i förevarande mål – gör gällande att återkallelse skall ske på den grunden att verksamheten bedrivs i strid med gällande villkor har det uppenbar betydelse för hur villkoren har utformats. På samma sätt som gäller i en eventuell straffrättslig process kan det enligt KIAB:s uppfattning inte komma ifråga att i en talan om återkallelse av gällande tillstånd lägga risken för otydliga villkor på verksamhetsutövaren. Återkallelse på den grunden att verksamheten bedrivs i strid med gällande villkor förutsätter enligt KIAB att det av villkoren framgår klart hur verksamheten skall (och får) bedrivas samt att det lika klart framgår att tillståndet eller villkoren inte efterlevs på ett sätt som inte kan avhjälpas via mindre ingripande åtgärder och heller inte är ringa. Oklarheter och/eller andra brister i villkoren får åtgärdas via omprövning eller, i detta fall med stöd av gällande delegation.

KIAB vill också påminna om att ett flertal av de grunder som Naturvårdsverket åberopar till stöd för sin talan handlar om uppfattade brister i GÄK:s prövning och i gällande tillstånd, snarare än i verksamheten, och som därför enligt KIAB:s uppfattning är fullt möjliga att "läka" inom ramen för pågående prövning av ansökningsmålet. För övrigt uppvisar den förevarande situationen uppenbara likheter med den situationen att det väcks talan om förbud eller krav på skyddsåtgärder mot en verksamhet som inte har tillståndsprövats. Om en ansökan om tillstånd till verksamheten har anhängiggjorts innan målet om förbud eller skyddsåtgärder ("förbudsmålet") har avgjorts, får förbudsmålet enligt 21 kap. 4 § miljöbalken inte avgöras innan tillståndsfrågan har prövats. I en sådan situation råder således ett absolut krav på vilandeförklaring av förbudsmålet i avvaktan på att tillståndsfrågan prövas. Enligt KIAB är likheterna mellan förevarande situation och den situation som regleras i 21 kap. 4 § miljöbalken så uppenbara att bestämmelsen bör tillämpas analogivis.

Myndigheter

HaV

HaV har yrkat att återkallelse sker i enlighet med Naturvårdsverkets ansökan. Som skäl har anförts bl.a. följande. Det tillstånd som för närvarande råder för gruvverksamheten och anrikningsverket, enligt beslut av GÄK, har uppenbara brister. Det som HaV, för sitt ansvarsområde anser brister, gäller frågor kring påverkan på vattenområden. Det finns oklarheter om omfattningen av utsläpp med tanke på hur anrikningssanden och gråberget hanteras och lagras samt omfattningen av de diffusa utsläppen till de olika vattenområdena. Det finns inga villkor som avser utsläppen till recipienten och därmed inte de krav på kontroller som följer av detta. För närvarande råder inte god ekologisk status för flera av vattenförekomsterna och kvaliteten i vattenförekomsterna ser ut att ha försämrats. En orsak är att halten zink, med bedömningsgrund (HVMFS 2013:19, bilaga 2) överskrider i flera av vattenförekomsterna som berörs av bolagets utsläpp. Oroväckande är de konstaterade grundvattensänkningar som skett i området kring gruvverksamheten. Gruvverksamheten är inom Natura 2000-område (Torne och Kalix älvsystem) och någon prövning enligt 7 kap. 28 a och b, synes inte ha skett.

HaV anser att om gruvverksamheten ska få bedrivas krävs en ny bedömning om tillåtlighet och miljöeffekter. Ansökan om tillstånd enligt miljöbalken bör vara komplett när det gäller miljökonsekvensbeskrivningen enligt 6 kap. miljöbalken, Miljöbedömningar. I ansökan ska alla relevanta uppgifter ingå som visar på effekter på miljön som t.ex. vattenmiljön samt skyddsåtgärder med bästa möjliga teknik. Underlag måste tas fram som visar att verksamheten inte hindrar möjligheten att nå

MKN i de aktuella vattenförekomsterna och inte heller orsakar försämring av status eller kvalitetsparametrar.

Därefter kan HaV ta ställning till om bolagets ansökan är komplett, om verksamheten kan vara tillåtlig, samt om föreslagna miljöskyddsåtgärder är tillräckliga, för att säkerställa att inte verksamheten medverkar till att äventyra möjligheten att uppnå god ekologisk och kemiskt status och inte heller medför skada eller olägenhet på vattenmiljön enligt 2 kap. miljöbalken.

Utöver vad som anförts tidigare anser Havs- och vattenmyndigheten att de oklarheter som påpekats av Naturvårdsverket kring bland annat avfallens lakbarhet och sedermera risk för påverkan på omgivande vattenmiljö är anmärkningsvärda i sammanhanget. Havs- och vattenmyndigheten anser vidare att det finns anledning att göra en ny bedömning av behovet av ytterligare reglering av verksamheten för att undvika otillåten påverkan på gällande MKN i närliggande yt- och grundvattenförekomster. Utöver detta kvarstår det faktum att verksamheten är lokaliserad inom ett Natura 2000-område, att tillståndsplikt enligt reglerna i 7 kap 28 a § miljöbalken torde föreligga men att någon prövning mot dessa regler ännu inte gjorts.

SGU

SGU har ansett att det är oskäligt att upphäva det nuvarande tillståndet. Som skäl har anförts bl.a. följande. SGU instämmer till stor del i Naturvårdsverkets bedömning att villkoren i flera avseenden inte kan anses uppfylla de krav som bör ställas på ett modernt miljötillstånd. SGU anser heller inte att det är lämpligt att verksamheten under en längre period framöver bedrivs i enlighet med detta äldre tillstånd. På sikt anser därför SGU att verksamheten bör prövas på nytt. *(Domstolens anmärkning: När det i styckena nedan hänvisas till "synen" är det den syn som ägde rum den 23 oktober 2018 som avses.)*

Så vitt SGU kunde avgöra vid synen bedrivs verksamheten i allt väsentligt tillfredsställande idag, detta trots villkor som till vissa delar saknas eller är otydliga. SGU anser därför att det vore oskäligt att i detta skede upphäva det nuvarande tillståndet. Den nuvarande verksamhetsutövaren har endast bedrivit verksamheten under en kortare period och har under den tiden vidtagit flera relevanta försiktighetsåtgärder.

Ett upphävande av tillståndet skulle sannolikt få mycket omfattande konsekvenser för bolaget och verksamheten på orten. SGU anser därför att det är av stor vikt att bolaget får fortsätta bedriva verksamheten i enlighet med gällande tillstånd under en tid framöver.

- *Vald deponeringsteknik och dammarnas konstruktion ifrågasätts*

Vid synen uppmärksammades att det redan pågår ett tillsynsärende i samråd med Länsstyrelsen i Norrbotten där verksamhetsutövaren ska se över deponeringstekniken (genom spigottering) och minska ledningsdimension för att möjliggöra deponering av sand med mindre vattenhalt.

- *Karakteriseringen av utvinningsavfallet är bristfällig.*

Vid synen uppmärksammades att karakterisering gjordes genom provtagning av borrhax inför sprängning. Ingen särhållning av gråberg av olika kvaliteter sker. Potentiellt syrabildande gråberg samdeponeras med buffrande gråberg. Upplaget uppgavs vara nettobuffrande. Av handlingarna i ärendet finns inga undersökningar som stödjer att detta har en nettobuffrande effekt. Om samdeponering ska fortsätta så bör undersökningar utföras så att denna effekt kan påvisas.

Ingen extern användning av gråberget sker i dagsläget. Dock förekommer intern användning till vägar och vallar.

Ingen provtagning eller uppsamling av lakvatten från gråbergsupplaget sker i dagsläget utan det rinner diffust vidare till processvattenbassängen (där det sker provtagning av det vatten som har läckt dit tillsammans med det som pumpas dit från dagbrottet via oljeavskiljare). Vid synen uppmärksammades att det fördjupade kontrollprogrammet som håller på att tas fram kommer att omfatta grundvattenprovtagning mellan gråbergsupplag och processvattenbassängen. För att minska risken för diffusa utsläpp från gruvverksamheten till omkringliggande miljö anser SGU att lakvatten från gråbergsupplaget bör samlas upp på ett effektivare sätt än idag.

- *När det gäller utvinningsavfallsanläggningarna har avvikelse skett ifrån tillståndsgiven konstruktion.*

Vid synen uppmärksammades att det pågår arbete med att bygga ut klarningsmagasinet (till det dubbla) och anlägga en inre vall i sandmagasinet i samråd med tillsynsmyndigheten. Ett utökat klarningsmagasin kommer sannolikt att minska mängden (och antal tillfällen) som vatten måste breddas till Muonio älv. Det är även troligt att vattenkvaliteten på utgående vatten kommer att förbättras efter att klarningsmagasinets volym ökar.

I samband med synen vid klarningsmagasinet, vid diskussionen om den inre vallen och den planerade utbyggnaden av klarningsmagasinets volym, så observerades naturvärdena vid den angränsande våtmarken. SGU vill framföra att den inre vallen som planeras och det utökade klarningsmagasinet i sig inte kommer att utgöra något

större ytterligare hot mot myrens naturvärden, framförallt inte utifrån ett grundvattennivårelaterat perspektiv. Diket fram till klarningsmagasinet kommer att dränera vatten, men framförallt från sandmagasinet. Det kan även innebära en marginell avsänkning (under vägen vid diket) och vidare ut i angränsande myrmark. SGU anser dock att denna avsänkning är marginell och kommer sannolikt inte att innebära någon väsentlig grundvattennivårelaterad påverkan på det angränsande ekosystemet.

- *De krav som ställs i avfallshanteringsplanen uppfyller inte kraven i utvinningsavfallsförordningen i fråga om återställande efter att verksamheten upphör.*

SGU anser att avfallshanteringsplanen bör uppdateras i enlighet med gällande utvinningsavfallsförordning, och definiera hur avfallet ska karakteriseras och efterbehandlas.

- *Det saknas relevanta begränsningsvärden för att förhindra att överskridande av miljökvalitetsnormer sker i recipienterna.*

Vid synen den 23 oktober 2018 uppmärksammades MKN vid nedströms liggande vattenförekomster (t.ex. vid recipienten Kaunisjärvi SE749639-182451, som besöktes under synen). SGU konstaterar att det inte finns några planer/åtgärder för hantering/behandling av kväve annat än den sedimentation som sker i processvattenbassäng och klarningsmagasin. SGU noterar vidare att ingen grundvattenövervakning eller vattenbalansutredning har skett nedströms verksamhetsområdet. Det är alltså oklart om det sker något läckage under/förbi gruvområdet (även om grundvattenkontroll planeras mellan gråbergssupplaget och processvattenbassängen). SGU anser att en utökad grundvattenkontroll även nedströms gruvområdet skulle kunna ligga till grund för analys av verksamhetens diffusa bidrag och formulering av åtgärder som bidrar till att minska påverkan och förhindra försämring av MKN hos nedströms vattenförekomster.

Vid synen nämndes grundvattenförekomsten SE749567-181699 som är belägen ca 1,5 km väster om verksamhetsområdet yttre gräns (vilken i sin tur ligger ca 500 m från dagbrottets centrum). SGU vill framföra att grundvattenförekomsten utgör en 46 km² stor porakvifer, dvs. sand- och grusavlagring (underlag från VISS). SGU framför i sina bedömningsgrunder för grundvatten (SGU, rapport 2013:01) att grundvattenbortledning som omfattar mindre än 10 procent av förekomstens grundvattenbildning "inte utgör någon, eller endast obetydlig risk för påverkan vad avser grundvattnets kvantitativa tillstånd". Grundvattenbildning på sand- och grusavlagringar brukar vara nära den effektiva nederbörden. På grundvattenförekomsten torde kapaciteten alltså vara mer än 13 miljoner m³/år. Vid synen angavs att dagbrottet pumpar ca 150 m³/h, motsvarande drygt 1 miljoner m³ grundvattenbortledning per

år om man räknar bort den andel som utgörs av nederbörd som faller direkt på själva dagbrottet. Redan denna mängd grundvatten är alltså mindre än de 10 procent som brukar utgöra riktlinje för kvantitativ påverkan. Ett fördjupat resonemang visar vidare att vid en antagen grundvattenbildning i omgivningen (morän och myrmark) på 50 mm/år så kan bortpumpad mängd grundvatten antas bildas på ett drygt 20 miljoner m² stort område. Ett cirkulärt sådant grundvattenbildningsområde skulle då ge en radie på ca 2,5 km. Det skulle alltså kunna vara möjligt att grundvattnets tillrinningsområde till gruvan skulle kunna sträcka sig fram till, och några hundra meter in i grundvattenförekomsten. SGU anser dock att det inte är möjligt att allt grundvatten som rinner in i gruvan härstammar från grundvattenförekomsten och anser därmed att den kvantitativa statusen för densamma inte är starkt påverkad eller riskutsatt genom gruvverksamheten i Kaunisvaara. SGU noterar att Vattenmyndigheten klassar grundvattenförekomsten som utsatt för risk att inte uppnå kvantitativ status (vilket framgår av VISS). I motivtexten till detta pekas på risken utifrån etablering av ytterligare gruvverksamhet i närheten (Sahavaara). SGU har inget att erinra mot denna riskklassning eller motivformulering till dess att den nya gruvverksamheten presenterat en relevant MKB som redovisar underlag för annan riskklassning.

Det är med stor sannolikhet så att våtmarksområdet Kokkovuoma delvis försörjs av grundvatten från förekomsten SE749567-181699. Det får även anses klarlagt att gruvverksamheten har inneburit en negativ påverkan på Kokkovuoma. SGU anser dock att det finns skäl att göra ett generellt förtydligande avseende grundvattenförekomsternas kvantitativa status och anslutna grundvattenberoende terrestra ekosystem.

En grundvattenförekomst har god kvantitativ status när följande fyra kriterier är uppfyllda (jfr SGU-FS 2013:2): Grundvattennivån ska vara sådan att

1. det råder balans mellan uttagsnivån och grundvattenbildningen,
2. det inte ska leda till att god status inte kan nås i en ansluten ytvattenförekomst,
3. det inte ska ske någon inträngning av salt grundvatten eller andra ämnen och
4. det inte ska ske någon som helst betydande skada på grundvattenberoende terrestra ekosystem.

Den aktuella grundvattenförekomsten är lokaliserad öster om verksamhetsområdet. Mellan förekomsten och verksamhetsområdet ligger Kokkovuoma. SGU anser därför att det är mer sannolikt att påverkan på myren skett genom en direkt påverkan genom avvattning från myrområdet in i tälten, än att påverkan skett genom att vattenbalansen i *förekomsten* förändrats på ett sådant sätt att försörjningen till myren minskat. Detta utesluter dock inte att en utökad och tillkommande verksamhet eventuellt kan få en sådan påverkan på grundvattenförekomsten, varför bolaget måste beakta detta i prövningen av mål M 2090-19.

- *Det finns en risk för avvikelse från tillståndet när det gäller grundvattenavsänkningen för Kokkovuoma.*

Vid synen uppmärksammades att grundvattenavsänkningen från gruvan sträcker sig ut i myrmarken Kokkovuoma. Det nämndes att ett utökat grundvattenkontrollprogram är under framtagande, vilket SGU uppskattar. Det nya kontrollprogrammet kommer att ge möjlighet till kontroll av grundvattennivåer i torven samt i den underlagrande moränen och i rösberget. Vidare noterades vid synen att det tidigt har genomförts åtgärder i Kokkovuoma (nära dagbrottets ytterkant) för att minska läckaget från myren. Åtgärden har bestått i att lägga ut en vall med sprängsten för att kompaktera torven och därigenom minska läckaget. SGU konstaterar att åtgärden inte varit särskilt effektiv eftersom grundvattenavsänkningen i myren är större än vad som antogs bli fallet. I tidigare utförd hydrogeologisk utredning (Hydrogeologisk status, Tapuli dagbrott, Luleå 2015-02-13) framgick förslag på åtgärder som avfärdats av kostnadsskäl (tätspont), hydrologiska och klimatmässiga skäl (återinfiltration) eller säkerhetsmässiga skäl (injektering i slänter). SGU kan i detta sammanhang framföra att det möjligen skulle ha varit intressant att också utvärdera möjligheten att avbana ett större område av myren väster om dagbrottet — ner till berg — och återfylla med tätare material.

SGU noterar att flera interna vattendelare finns inom grundvattenförekomsten. Utströmningsområden från grundvattenförekomsten finns bl.a. mot våtmarken Kokkovuoma. Det kan noteras att våtmarken försörjs norrifrån av ett lika stort område som inte tillhör grundvattenförekomsten. Endast en liten del av den flikiga grundvattenförekomsten ligger nära influensområdets yttre utbredning och det kan konstateras att influensområdet inte når ända fram till grundvattenförekomsten. SGU konstaterar att verksamheten inte leder till någon direkt grundvattenpåverkan på själva grundvattenförekomsten och det finns alltså anledning att anta att grundvattenförekomsten fortsätter att föda våtmarken med grundvatten via utströmningsområdet.

SGU vill vidare förtydliga att även om influensområdet hade nått något längre, dvs. ända fram till grundvattenförekomsten, så kan det antas att trycksänkningen på detta avstånd är relativt ringa och att det inte radikalt skulle förändra vattenbalansen i grundvattenförekomsten, som alltså i huvudsak skulle fortsätta att läcka ett överskott av grundvatten ut till våtmarken.

Som SGU tidigare har påpekat så ifrågasätts inte att Tapuligruvan leder till en direkt påverkan på våtmarken Kokkovuoma. SGU:s slutsats är dock att den påverkan som

sker på våtmarken endast leder till en försumbar, om ens någon, förändring av vattenbalans hos grundvattenförekomsten. Grundvattenförekomsten kommer att fortsätta att läcka grundvatten ut till våtmarken oavsett Tapuligruvans avsänkning av själva våtmarken.

Kammarkollegiet

Kammarkollegiet har yrkat bifall till Naturvårdsverkets ansökan. Som skäl har anförts bl.a. följande.

Verksamheten bedrivs i dag, utifrån tillgängliga handlingar i målet, varken enligt gällande tillstånd eller utifrån miljöbalkens allmänna hänsynsregler. Kammarkollegiet för talan enligt 22 kap 6 § miljöbalken och kollegiets uppgift är att företräda miljöintresset eller andra allmänna intressen. I detta mål anser kollegiet att miljöintressena sammanfaller till hundra procent med övriga andra allmänna intressen. KIAB bedriver sin gruvverksamhet på ett sätt som innebär påtaglig risk för irreversibla skador på miljön och andra allmänna intressen.

Ovanstående innebär, enligt kollegiets bedömning, att gruvan borde stängas.

Vid en ny kommande tillståndsprövning av hela verksamheten bör även mark- och miljödomstolen överväga nödvändigheten av att pröva ansökan enligt 16 kap 6 § miljöbalken (se nedan under rubriken kunskapskravet).

Tillåtlighet

Efter att ha tagit del av aktbilagorna samt övriga underlag i målet, inte minst från tillsynsmyndigheten, vill kollegiet betona allvaret och nödvändigheten av att denna gruvverksamhet prövas förutsättningslöst enligt miljöbalken. Såvitt kollegiet förstår saknar verksamheten, såsom den bedrivs i dag och troligen har bedrivits även under tidigare ägare, tillstånd i väsentliga delar. Detta innebär att verksamheten ska prövas enligt 2 kap. miljöbalken samt övriga tillämpliga bestämmelser.

Skyndsam handläggning hos mark- och miljödomstolen vore till hjälp för tillsynsmyndigheten. Tillsynsmyndigheten har visserligen fulla möjligheter att vidta åtgärder med stöd av 26 kap. miljöbalken. Samtidigt påverkar naturligtvis frågeställningarna runt verksamhetens tillåtlighet och rättskraften i det tillstånd bolaget åberopar, förutsättningarna för hur tillsynen kan bedrivas i praktiken. Kollegiet anser, sammanfattningsvis, att KIAB bedriver en gruvverksamhet som saknar tillstånd och dessutom riskerar samt möjligtvis redan har orsakat irreversibla skador på miljön.

Enligt 24 kap. 3 § p 3 miljöbalken kan ett tillstånd återkallas om det till följd av verksamheten uppkommit en olägenhet av väsentlig betydelse, som inte förutsågs då verksamheten tilläts. I detta mål är det värre än så.

Kunskapskravet

Dåvarande sökandebolag, liksom KIAB, lyder under kunskapskravet enligt 2 kap. 2 § miljöbalken. De olägenheter som nu framgår av miljörapporteringen samt tillsynsmyndighetens kontroller borde kunnat förutses. I underlagen inför GÄK:s prövning uppgav det dåvarande sökandebolaget att utvinningsavfallet var av inert karaktär. Utvinningsavfallet har sedermera visat sig vara reaktivt. Hur det dåvarande sökandebolaget gjorde sin bedömning må vara osagt, samtidigt som basala kunskaper om malmfyndighetens- och därmed utvinningsavfallets kemiska beskaffenhet omöjlig kan ha pekat i riktning mot att utvinningsavfallet skulle bli inert. Utvinningsavfallet blev därmed, inte föremål för adekvat rättslig reglering.

Kollegiet noterar även att frågan om Natura 2000 inte togs upp av dåvarande sökandebolaget. Att hydrogeologiska frågor fått en för grund genomlysning med avsänkning av grundvatten och därmed förknippade olägenheter för omgivande myrmarker som följd. Samt inte minst transportolägenheter, kopplade till bolagets verksamhet. Då det kommer till dammsäkerhet, i relation till sand- och klarningsmagasin, ansöker bolaget nu enligt 11 kap. miljöbalken. Troligen därför att tillsynsmyndigheten liksom Naturvårdsverket tydligt markerat att utvinningsavfallet måste inneslutas i adekvat konstruerade dammar. Utvinningsavfallet hanteras i dag inte på ett lagenligt sätt.

Mot bakgrund av ovanstående anser kollegiet att bolagets tillstånd ska återkallas omgående. Kollegiet skulle dessutom, såsom företrädare för det allmänna miljöintresset, välkomna om tillsynsmyndigheten även stängde ner verksamheten, i väntan på att bolaget ansöker fullständigt enligt 7, 9 och 11 kap. miljöbalken samt tillämpliga förordningar. Bolaget har full bevisbörda för en eventuell ny ansökan samt för de eventuella miljöskador som till dags dato kan ha orsakats av driften.

Länsstyrelsen i Norrbottens län

Länsstyrelsen har avstått från att ta ställning till Naturvårdsverkets yrkande men ansett att det som verket åberopat som grunder i allt väsentligt är riktigt. De uppgifter och handlingar som Naturvårdsverket refererar till vad avser länsstyrelsens myndighetsutövning är också riktiga och korrekt uppfattade. Länsstyrelsen har anfört i huvudsak följande.

Länsstyrelsen behandlar i det följande vad Naturvårdsverket har anfört i sak som grund för talan avseende dammars konstruktion, vald deponeringsteknik samt avvikelser i utvinningsavfallsanläggningarna. Eftersom länsstyrelsen i egenskap av tillsynsmyndighet har identifierat felaktigheter och avvikelser i fråga om utförande av sand- och klarningsmagasin med tillhörande dammar, samt hantering av anrikningssand och processvatten, i jämförelse med vad som ligger till grund för GÄK:s tillstånd, behandlar länsstyrelsen dessa frågeställningar mer ingående än övriga frågor enligt nedan.

Sand- och klarningsmagasinet

Frågan om utformningen av sand- och klarningsmagasinet med tillhörande dammar har berörts i olika avseenden av länsstyrelsen i egenskap av tillsynsmyndighet sedan år 2011. Detta i samband med myndighetens inledande uppföljning och kontroll av NRAB:s villkorsefterlevnad för sand- och klarningsmagasinets dammar (se dnr 55513576-14). Länsstyrelsen har därefter kunnat konstatera oklarheter och avvikelser i sand- och klarningsmagasinet, samt även ifråga om deponering av anrikningssand.

Under ett tillsynsmöte den 4 februari 2014 berörde länsstyrelsen frågan om en av NRAB inrapporterad allvarlig händelse avseende läckage av anrikningssand och processvatten från sandmagasinet som hade ägt rum den 30 december 2013 (dnr 555-998514, bilaga 6, protokoll s. 2-3). Under nyss nämnda möte behandlades även frågan om rutiner för kontroll av sand- och klarningsmagasinet m.m. Länsstyrelsen har i samband med ett efterföljande tillsynsbesök vid Tapuli gruva den 26 augusti 2014, bland annat observerat att deponering av sand ägt rum utanför sandmagasinet.

Med anledning av det ovan nämnda har länsstyrelsen genom beslut den 3 september 2014 (dnr 555-9985-14) riktat mot NRAB förelagt bolaget att inkomma med information om varför deponering har ägt rum utanför anlagda dammar för sandmagasinet, vilka åtgärder NRAB avser vidta för att förhindra sådan deponering m.m. Frågan har även behandlats genom tillsynsmöte med NRAB den 9 oktober 2014 (se dnr 55511803-14). Under ett efterföljande tillsynsmöte och fältbesök mellan länsstyrelsen och NRAB vid Tapuli gruva den 16 oktober 2014, har länsstyrelsen konstaterat brister och igen påtalat behovet av att vidta rättelse av identifierade brister och avvikelser i fråga om deponering och betydelsen av detta, däribland med hänvisning till GÄK:s tillstånd med tillhörande villkor 1 och 2.

En kort tid efter nyss nämnda tillsynsbesök försattes NRAB i konkurs av Luleå tingsrätt genom beslut den 8 december 2014 (tingsrättens ärende K3132-14).

De tillsynsinsatser som länsstyrelsen har initierat under den tidigare verksamhetsutövaren NRAB enligt ovan, har därefter fortsatt under den efterföljande verksamhetsutövaren konkursboets huvudmannaskap, NRAB i konkurs. Länsstyrelsen har under sommaren år 2015 ansett sig ha fått en förhållandevis tydlig och samlad bild av NRAB:s anläggning, i fråga om uppbyggnad och utformning av sand- och klarningsmagasinet med tillhörande dammar.

Länsstyrelsen har genom det fortsatta utredningsarbetet, efter konkursen, kunnat konstatera att NRAB, inte har anlagt och uppfört delar av sand- och klarningsmagasinet med tillhörande dammar i huvudsaklig överensstämmelse med vad som både ligger till grund för GÄK:s tillståndsbeslut och/eller villkor 1 och villkor 2 i beslutet. Anläggningsarbetena avseende dammen för klarningsmagasinet har exempelvis inte kontrollerats och slutbesiktats av fristående kontrollant för överensstämmelse med tillståndet i enlighet med villkor 2, andra stycket. Länsstyrelsen har inte heller erhållit någon sådan rapport från genomförd kontroll av fristående kontrollant innan dammarna har tagits i drift som föreskrivs i nyss nämnda stycke.

Med anledning av detta förelade länsstyrelsen genom beslut den 30 juni 2015 (se dnr 555-8022-15), NRAB i konkurs, med stöd av 26 kap. 9 och 21 §§ miljöbalken, såsom en inledande rättelseåtgärd för fortsatt verksamhet, att till länsstyrelsen

"redovisa den med grund i gällande tillstånd slutliga utformningen av sand- och klarningsmagasinet och dammarna för sand- och klarningsmagasinet, samt hur utformningen av dammarna lever upp till i tillämpliga delar, vad som föreskrivs i RIDAS och Gruv-Ridas i enlighet med villkor 2 i Gränsälvscommissionens beslut."

NRAB i konkurs har därefter överklagat länsstyrelsens ovan nämnda beslut. NRAB i konkurs yrkade i första hand att domstolen skulle upphäva beslutet och i andra hand att domstolen skulle senarelägga den förelagda redovisningen till den 31 mars 2017. NRAB i konkurs har som grund för andrahandsyrkandet anfört att efter föreläggandet meddelades hade NRAB i konkurs i samråd med länsstyrelsen påbörjat efterbehandling av gruvverksamheten.

Mark- och miljödomstolen har genom efterföljande dom den 12 januari 2017 i mål nr M 1778-15, behandlat ärendet och endast ändrat länsstyrelsens beslut genom att tidpunkten för redovisningen flyttats fram i enlighet med NRAB i konkurs andrahandsyrkande. Domstolens beslut har vunnit laga kraft.

Av domskälen framgår bland annat följande.

"Enligt mark- och miljödomstolens uppfattning har konkursboet, genom konkursbeslutet, övertagit rådighet och ansvar för bolagets tillgångar. Det ankommer därmed på konkursboet att visa att sand- och klarningsmagasinen med de tillhörande dammarna uppfyller de krav som ställs i miljöbalken samt föreskrifter, domar och andra beslut som har meddelats med stöd av balken (jfr. 26 kap. 1 § miljöbalken). Konkursboet har inte visat att anläggningarna överensstämmer med gällande tillstånd eller ens övergripande kunnat redogöra för dess funktion."

Vidare har domstolen uttalat att *"Eftersom omständigheterna vad gäller anläggningarna inte är redovisade är det, enligt mark- och miljödomstolen, angeläget att de klarläggs för att eventuella fortsatta tillsynsåtgärder ska kunna vidtas. Vad gäller anläggningarnas tillåtlighet i förhållande till det gällande tillståndet, RIDAS och Gruv-Ridas kan det ha betydelse för det fall att dammarna ska rivas ut. Då det i nuläget inte är känt om konkursboet, vid framtagandet av efterbehandlingsplanen, kommer att redovisa förelagda åtgärder får det anses motiverat att föreläggandet ska kvarstå."*

Med beaktande av vad som ovan anförts bedömer inte domstolen att länsstyrelsens föreläggande kan anses oproportionerligt."

KIAB, dåvarande Abecede AB, har, en förhållandevis lång tid, innan bolaget övertog verksamheten vid Tapuli gruva och anrikningsverk, inkommit med en skrivelse till länsstyrelsen den 7 maj 2017, (se dnr 555-5669-17). KIAB har genom nyss nämnda skrivelse informerat om bolagets överväganden och bedömningar om att återstarta verksamheten som har legat nere vid Tapuli gruva i Kaunisvaara sedan den tidigare verksamhetsutövaren, NRAB, enligt ovan försattes i konkurs i december 2014 och NRAB i konkurs tog vid.

Länsstyrelsen har genom yttrande till KIAB den 22 maj 2017 i korthet svarat bolaget att tillstånd och villkor måste följas. Vidare har länsstyrelsen informerat KIAB om att det genom myndighetens tillsynsarbete bland annat har visat sig att den tidigare verksamhetsutövaren, NRAB, inte har anlagt, uppfört och drivit vissa dammanläggningar i sand-och klarningsmagasinet på det sätt som har redovisats som grund för tillståndet. Likaså har KIAB informerats för det fall att verksamheten återupptas, kommer krav och förelägganden att återaktualiseras mot den som övertar verksamheten, allt i likhet med vad som tidigare har riktats, senast då mot NRAB i konkurs under år 2015.

KIAB har den 19 februari 2018 inkommit till länsstyrelsen med anmälan om övertagande av verksamheten vid Tapuli gruva och anrikningsverk enligt 32 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd (dnr 555-2233-18). Länsstyrelsen har i samband med nyss nämnda övertagande meddelat KIAB att en verksamhetsutövare som övertar ett befintligt tillstånd, övertar samtidigt de rättigheter och skyldigheter som följer av tillståndet för befintliga anläggningar. Likaså har KIAB informerats om att det befintliga sand- och klarningsmagasinet med tillhörande dammar inte uppfyller tillståndets samtliga krav m.m. KIAB har därefter återupptagit brytning i Tapuli gruva och därtill hörande verksamhet i anrikningsverket under sommaren 2018.

Länsstyrelsen har i egenskap av tillsynsmyndighet genomfört ett tillsynsbesök/ inspektion den 8 november 2018 vid KIAB:s sand- och klarningsmagasin inom ramen för den löpande kontrollen av efterlevnad av tillstånd och miljöbalken, föreskrifter meddelande med stöd av balken m.m. Syftet med nyss nämnda tillsyn var kontroll av KIAB:s efterlevnad av gällande tillstånd, GÄK:s, beslut den 20 augusti 2010, mål nr M 11/09 med tillhörande villkor, föreskrifter i miljöbalken, samt förordningen (2013:319) om utvinningsavfall, avseende tillämpliga delar för sand- och klarningsmagasinsområdet. Frågan ingår i ett hos länsstyrelsen pågående tillsynsärende. Länsstyrelsen har meddelat KIAB att myndigheten, med anledning av vad som har observerats, konstaterat att det föreligger betydande avvikelser ifråga om anläggande och utförande av del av sand- och klarningsmagasin med tillhörande dammar i förhållande till de uppgifter som ligger till grund för GÄK:s tillståndsbeslut.

Det nyss nämnda avser bland annat klarningsmagasinets storlek/yta med tillhörande dammkonstruktion, samt del av sandmagasinets damm i söder, med koppling till villkor 1 och 2 i beslutet, tillståndsbeslutet (tillämpliga delar i GruvRidas). Länsstyrelsen har konstaterat att den observerade klarningsbassängen söder om sandmagasinet saknar tillstånd. Länsstyrelsen har även konstaterat att det initiala klarningsmagasinet - i motsats till vad som NRAB har redovisat i ansökningshandlingarna som grund för tillståndet har anlagts såsom en i omgivande myrmark nerschaktad otät bassäng som delvis innesluts av en mindre damm. Det innebär att processvattnet därmed även står i mer eller mindre kontakt med omgivande yt- och grundvatten utanför gruvområdet.

Mot bakgrund av det ovan nämnda har länsstyrelsen även informerat KIAB att det finns anledning att ifrågasätta huruvida verksamheten och anläggningarnas i alla relevanta delar och avseenden omfattas av rättskraft. Vidare kan nämnas att länsstyrelsen i samband med tillsynsbesöket även har ifrågasatt huruvida KIAB följer vad

som föreskrivs i fråga om kontroll av en utvinningsavfallsanläggning innan bortskaffande av utvinningsavfall påbörjas i enlighet med 65 § förordningen (2013:319) om utvinningsavfall.

En för länsstyrelsen grundläggande förutsättning inför GÄK:s prövning var/är att deponeringen av anrikningssand ska/skulle breda ut sig på ett sådant förutsägbart, stabilt och i övrigt betryggande sätt som NRAB genom ansökningshandlingarna har beskrivit som grund för tillståndet. Länsstyrelsen har emellertid kunnat konstatera att så inte är fallet. Såsom Naturvårdsverket har anfört har anrikningssanden istället flutit ut utanför det område som i ansökan uppgetts utgöra gränsen för sandmagasinet. Det anser länsstyrelsen är mycket allvarligt eftersom det nu inte finns någon tillståndsgiven dammkonstruktion som i annat fall syftar till att säkerställa att avsedd deponering verkligen stannar kvar på ett sådant geotekniskt stabilt sätt så att sanden endast breder ut sig inom för sanddeponering avsett tillståndsgivet område. Följden av att deponeringen av anrikningssand inte fungerar på avsett sätt kan, enligt länsstyrelsens bedömning, bli särskilt påtagligt i samband med snabb och kraftig snösmältning på våren, och/eller i samband med tjällossning och intensiv nederbörd. Under sådana situationer riskerar redan deponerad sand att bli geotekniskt instabil och sedan rivas med nederbörden, samt breda ut sig ytterligare på ett okontrollerat sätt. Det kan i sin tur medföra olägenhet eller skada i recipienten i form av föroreningsspridning och utströmning av utvinningsavfall i omkringliggande miljö.

Såvitt länsstyrelsen känner till har åtminstone en sådan liknande händelse ägt rum vid nu aktuellt sand- och klarningsmagasin år 2013, varvid betydande mängder deponerad anrikningssand spolades ner i den icke tillståndsgivna klarningsbassängen söder om sandmagasinet. Länsstyrelsen delar i övrigt Naturvårdsverkets uppfattning om att konstruktioner, även kallat vallar, som syftar till att hålla tillbaka anrikningssanden är att betrakta som dammar som ska tillståndsprövas.

En för länsstyrelsen i sammanhanget viktig aspekt att beakta mot bakgrund av Naturvårdsverkets yrkande om återkallelse och de sakskalet som verket har anfört, nu beträffande anläggningar för deponering, är vilka åtgärder som KIAB företagit sedan övertagandet av verksamheten.

Som länsstyrelsen har konstaterat har den tidigare verksamhetsutövaren NRAB inte anlagt och uppfört delar av sand- och klarningsmagasinet med tillhörande dammar i huvudsaklig överensstämmelse med vad som både ligger till grund för GÄK:s ovan nämnda tillståndsbeslut och/eller villkor 1 och 2. Ovanstående förhållanden får anses ha stått klart för efterföljande verksamhetsutövare, det vill säga för både NRAB i konkurs och nu senast KIAB. NRAB i konkurs förklarade sig emellertid inte ha

för avsikt att återuppta och driva verksamheten vidare efter en tids förvaltning och avsåg därför inte vidta några korrigerande åtgärder. NRAB i konkurs klargjorde istället att avslutnings- och efterbehandlingsåtgärder åtgärder skulle verkställas. KIAB har sedermera, både inför och efter det att bolaget återupptog verksamheten, för länsstyrelsen beskrivit vissa planerade förbättringsåtgärder och förklarat sig ha för avsikt att senare låta ompröva verksamheten enligt miljöbalken.

Avfallshanteringsplan och karakterisering av utvinningsavfall

Vad beträffar frågan om i avfallshanteringsplanen ej uppfyllda krav, har även länsstyrelsen konstaterat att GÄK genom tillståndet inte synes ha prövat den redovisade avfalls-hanteringsplanen, nedan kallat AHP, allt i enlighet med kraven i dåvarande utvinningsavfallsförordningen (SFS 2008:722). Länsstyrelsen kan härvidlag även bekräfta att NRAB i de ansökningshandlingar som ligger till grund för GÄK:s tillstånd, har redovisat att gruvbrytningen i Tapuli inte kommer att ge upphov till potentiellt syrabildande utvinningsavfall i form av losshållet gråberg.

Redan under NRAB:s verksamhetstid meddelade bolaget, som svar på länsstyrelsens frågor härom, att potentiellt syrabildande (sulfidhaltiga) berg har påträffats i delar av Tapuligruvan i samband med brytning. Länsstyrelsen har inte fått klart för sig vilka halter och mängder av sådant utvinningsavfall det är fråga om, men har uppfattat att det är fråga om icke obetydliga mängder. Detta eftersom NRAB uppgav på länsstyrelsens frågor om hur sådant avfall har hanterats, att bolaget självt har valt att deponera sådant utvinningsavfall på en för länsstyrelsen oklar plats centralt i det befintliga gråbergssupplaget för att undvika oxidation genom kontakt med luftens syre. Länsstyrelsen har tidigare inte erhållit någon redovisning från NRAB om och i så fall hur det får anses vara säkerställt att surt och metallhaltigt lakvatten inte ska uppstå i det deponerade utvinningsavfallet i framtiden.

Länsstyrelsen har tidigare upplyst NRAB om att GÄK:s tillstånd inte förutsätter förekomst av sådant utvinningsavfall och att tillståndet följaktligen inte medger sådan hantering och deponering som NRAB har genomfört. Länsstyrelsen har i samband med tillsynsmöte med KIAB tagit upp frågan om förekomst och hantering av ovan nämnda potentiellt syrabildande utvinningsavfall, varvid länsstyrelsen har uppfattat att KIAB är medveten om saken. KIAB har på länsstyrelsens fråga om hanteringen, uppgett att bolaget har hanterat sådant potentiellt syrabildande utvinningsavfall på i princip samma sätt som NRAB tidigare har gjort enligt ovan. Länsstyrelsen har uppfattat att KIAB inte ser något problem i en sådan hantering, eller att tillståndet inte förutsätter förekomst av sådant utvinningsavfall och följaktligen inte har bedömt och föreskrivit hur sådant utvinningsavfall ska hanteras på ett godtagbart sätt.

NRAB i konkurs har inför den planerade stängningen av verksamheten gett in en delvis förnyad avfallshanteringsplan (AHP) till länsstyrelsen, i syfte att konkretisera och verkställa stängningsåtgärder av befintliga vattenanläggningar, däribland för sand- och klarningsmagasin samt processvattenmagasin. Länsstyrelsen har konstaterat att KIAB inte har gett in någon AHP inför återupptagandet av gruvdriften sommaren 2018 i vilken bolaget redogör för hur de uppfyller vad som föreskrivs i förordningen (2013:319) om utvinningsavfall. KIAB har dock den 11 december 2018 gett in en AHP till länsstyrelsen i egenskap av tillsynsmyndighet. Länsstyrelsen har inte hunnit bedöma om planen uppfyller vad som föreskrivs i nyss nämnda förordning, men kommer att pröva den i enlighet med förordningen.

Länsstyrelsen bekräftar i egenskap av tillsynsmyndighet i övrigt vad Naturvårdsverket har anfört i frågan om att karakteriseringen av utvinningsavfallet kan ifrågasättas ge en representativ bild av utvinningsavfallet. Detta eftersom karakteriseringen endast bygger på ett mycket begränsat antal provtagningar i berg i Tapuligruvan. Likaså att den av mark- och miljödomstolen förordnade sakkunnige i ansökningsmålet, mål nr M 166611, ifrågasatte verifiering och metod av den av NRAB genomförda beräkningen av den syrabildande respektive den syraneutraliserande potentialen.

Påverkan på recipienter

Vad beträffar frågan om påverkan på ytvatten har även länsstyrelsen konstaterat att det av GÄK givna tillståndet inte innehåller relevanta begränsningsvärden för att förhindra överskridande av MKN, i recipienten, allt i enlighet med lag och praxis.

Länsstyrelsen har även konstaterat att ingen tillståndsprövning har ägt rum enligt 7 kap. 28 a och b § MB ifråga om utsläppen till recipienten Muonio älv, som ingår i Torne- och Kalix älvsystem och att sådan tillståndsprövning borde ha utförts.

Länsstyrelsen kan i allt väsentligt bekräfta vad Naturvårdsverket har anfört om att NRAB i konkurs den 15 augusti 2016 har avslutat länshållningen i Tapuligruvan (båda gruvhålen) efter ett beslut vari länsstyrelsen har förelagt NRAB i konkurs att avbryta länspumpningen. Detta bland annat i syfte att åstadkomma rättelse av grundvattenpåverkan. NRAB i konkurs har därefter i samråd med länsstyrelsen påbörjat avslutnings- och efterbehandlingsåtgärder. Likaså att NRAB i konkurs har meddelat länsstyrelsen att någon aktiv gruvdrift inte kommer att ske och att sedan länshållningen avbröts har vattnets djup och läge förändrats i Tapuli dagbrott, samt att grundvattnet i omgivande våtmark har börjat återställas. Därefter har KIAB återupptagit brytning i dagbrottet med åtföljande risk för ytterligare grundvattensänkning och negativ påverkan i omgivande våtmarksområde, utöver vad som tidigare

har ägt rum. Detta eftersom inga åtgärder har vidtagits för att minska risken för eller säkerställa att så inte sker.

Som Naturvårdsverket har uppgett ingår det våtmarksområde som påverkats negativt av grundvattenavsänkningen, Kokkovuoma, i myrskyddsplanen och har vid Sveriges våtmarksinventering angivits ha mycket höga naturvärden (klass 1) och höga naturvärden (klass 2). Våtmarksområdet Kokkovuoma är dessutom ett utpekad riksintresse för rennäringen.

Transporter av malmkoncentrat

Länsstyrelsen kan i allt väsentligt bekräfta vad Naturvårdsverket har anfört i fråga om vad som genom NRAB:s ansökningshandlingar ligger till grund för transporter av järnmalmsslig kopplat till tillåtlighetsbedömningen och tillståndet i övrigt. Länsstyrelsen har konstaterat att KIAB, trots vetskapen om vad som genom ovan nämnda ansökningshandlingar ligger till grund för tillåtlighetsbedömningen och tillståndet i övrigt, har valt att bortse från detta. KIAB har istället valt att påbörja transporter av järnmalmsslig på annat sätt i likhet med NRAB.

Sametinget

Kaunisvaara gruvområde ligger inom Muonio sameby, inom Käymäjärvi kärnområde av riksintresse för rennäringen. Området Käymäjärvi är ett mycket intensivt kalvningsområde under våren och försommaren. Sommarbetesmöjligheterna är mycket goda tack vare stora frodiga myrar och örtrika barrskogar. Med alla de förutsättningar som finns inom detta kärnområde är detta samebyns kraftcentrum under sommarhalvåret. Kalvningsområdet sträcker sig runt gruvområdet och det är även trivselland.

Riksintresset rennäring som finns för rennäringens allmänna intresse ska ses i ett landskapsperspektiv eftersom det handlar om ett skydd för områden med olika ändamål som måste hänga ihop för att helheten ska fungera, så kallade funktionella samband. Det är av stor vikt att de funktionella sambanden mellan områdena inte görs obrukbara, så att renarna kan ströva fritt och vandra mellan de olika betesmarkområdena. Områdena karaktäriseras ofta som kärnområden, flyttvägar, svåra passager, kalvningsområden och rastbeten. Rennäringen som är ett enskilt intresse är en förutsättning för den samiska kulturen och riksintresseskyddet för rennäringen tillkom på grund av rennäringens svårigheter att hävda sig mot starka exploateringsintressen. Rennäringen upprätthåller det allmänna intresset för kommande generationer samers möjligheter att fortsätta med sin traditionella kulturyttring. Staten ska tillförsäkra att renskötseln ska kunna fortsätta existera och då är markerna av den väsentligt största betydelsen.

Sametinget ser allvarligt på att förekomst av uranhalt över tillåtlighet har uppmätts i Muonioälven och befarar att uranet även har smittat ner de viktiga myrmarkerna och örtrika barrskogarna i renbetesområdet. Vad Sametinget förstår är det så allvarliga brister i driften av gruvan att det påtagligt skadar riksintresseområdet för rennärningen. Det går även flyttleder av riksintresse i anslutning till området. Tillståndet för gruvan ska därför återkallas enligt vad Naturvårdsverket yrkat.

Utvinningsavfallsanläggningar

Sametinget anser att det är allvarligt om vatten från utvinningsavfallsanläggningar kan ha vattenutbyte med omkringliggande myrmark. Det är särskilt allvarligt om avfallsvattnet innehåller uran.

Påverkan på Natura 2000, Torne och Kalix älvsystem

Sametinget ser att Natura 2000 – området är viktigt för den biologiska mångfaldens skull och för det viktiga sommarbeteslandet för rennärningen. Det är skyddat område och exploatering i området får inte göras utan dispens.

Påverkan på recipienter

Överskridande av MKN för uran. Flotationsmalm deponeras på gråbergssupplaget. Flotationsmalmen kan vara en källa till uran i länshållningsvattnet från dagbrottet, som kan ha runnit ut i den omgivande naturen om skyddsvallar är bristfälliga.

SMHI

SMHI har uppgett sig ha inga synpunkter men förordar att all industriell verksamhet ska följa modern lagstiftning och ha miljötillstånd i enlighet med miljöbalken. Om en ny ansökan för gruvverksamhet i Tapuli lämnas in är det viktigt att korrekta vattenbalansberäkningar tas fram för sandmagasin, klarningsmagasin och dagbrott för att beräkna utsläpp av ämnen. Dessa beräkningar bör ta hänsyn till extremväder som snabb snösmältning och intensiv nederbörd samt förändrade förhållanden i framtida klimat. För att få en bättre information om vattenbalansen och hur stora utsläppen kan bli är det viktigt att ha kunskap om vattenflöden i vattendrag som påverkas av gruvverksamheten. Finns inte mätstationer för vattenflöden idag bör det upprättas.

Svenska kraftnät

Svenska kraftnät har avstått från att yttra sig avseende ansökan om återkallelse och konstruktionsmässiga detaljer men lämnat vissa synpunkter om dammsäkerhet utifrån förordning (2014:214) om dammsäkerhet. Svenska kraftnät har bl.a. rekommenderat att en konsekvensutredning tas fram för anläggningens dammar oavsett

utfallet av denna prövning. Kunskap om konsekvenser är grunden för bedömningar och beslut om åtgärder och behov ur ett säkerhetsperspektiv och borde således vara vitalt för verksamheten. Svenska kraftnät har även rekommenderat att beslut om dammarnas eventuella dammsäkerhetsklass fattas för att ha en grund för vidare kravställning samt att bolaget säkerställer tillgången till dammteknisk expertis i sin fortlöpande verksamhet, antingen i egen organisation eller genom inhyrd personal.

Pajala kommun

Kommunen har avstyrkt ansökan och anfört bl.a. följande. Naturvårdsverkets ansökan om återkallelse av tillståndet ser kommunen som något mycket allvarligt för kommunens framtida utveckling och också möjligheten till framtida verksamheter inom gruvnäringen. Stabila, transparenta och förutsägbara tillståndprocesser är ett måste för så investeringstunga verksamheter. Naturvårdsverkets agerande minskar förutsägbarheten i tillståndprocesserna, vilket är mycket allvarligt. Kommunen anser också att Naturvårdsverkets agerande strider mot proportionalitetsprincipen.

Grunderna till dessa uppfattningar är följande:

- De förra ägarna av tillståndet var hänvisade till att söka tillstånd via GÄK i stället för den gängse gången för miljötillstånd.
- Det finns ett gällande tillstånd, vilket mest troligt var en förutsättning för en nystart av verksamheten.
- Den tillståndsgivna verksamheten utövas under tillsyn av Länsstyrelsen i Norrbotten, vilket troligtvis är den tillsynsmyndighet som har mest erfarenhet av gruvnäring i landet.
- De nya verksamhetsutövarna borde inte kunna belastas för eventuella avvikelser utan att få en chans att rätta till eventuella avvikelser mot miljötillståndet. Naturvårdsverkets val av tidpunkt för ansökan innebar ingen sådan möjlighet innan processen startade.
- KIAB avser att söka ett nytt miljötillstånd inom snar framtid, ett miljötillstånd som enligt kommunens uppfattning ställer mer moderna långsiktiga krav på bolaget.

Utifrån dessa argument konstaterar kommunen att även med hänsyn tagen till eventuella negativa miljöaspekter, är det orimligt att riskera KIAB:s verksamhet och därmed också en stor del av Pajala kommuns utveckling genom att för första gången ansöka om återkallelse. Detta i stället för att genom att fokusera på ett nytt tillstånd, värna om en långsiktig lösning som säkerställer miljö, bolagets möjligheter och samhällsutvecklingen.

Bara sett ur ett samhällsperspektiv, med exempelvis antalet arbetstillfällen KIAB står för i Pajala kommun (i jämförelse med Stockholms invånarantal 47 769 arbetstillfällen) är ansökan med tanke på en ny tillståndprocess varken proportionerlig eller rimlig.

Miljö- och byggnämnden i Kiruna kommun

Miljö- och byggnämnden har anført att transportfrågan inte är tillräckligt reglerad i GÄK:s tillstånd. Detta eftersom det inte finns klargjort vilken tillsynsmyndighet som har att handlägga frågor vad gäller de kommunöverskridande lastbilstransporterna och var det övergripande ansvaret ligger i frågor som damning och nedsmutsning.

GÄK

GÄK har anført bl.a. följande. Recipienten till KIAB:s gruvverksamhet i Pajala kommun är Muonio älv, vilken utgör riksgrens mellan Sverige och Finland och infattas av gränsälvsöverenskommelsen mellan Sverige och Finland. Denna överenskommelse baserar sig på två gränsvattenkonventioner inom FN och definierar principerna för gränsvattensamarbete.

Syftet med överenskommelsen är att främja gränsöverskridande samarbete i vatten- och fiskefrågor och avser trygga en jämlik användning av gränsälvarna på ett sådant sätt som främjar gränsbygdens intressen. Avsikten med denna internationella konvention är också att motverka översvämnings- och miljöskador. I tillståndprocesser ska Muonio älv betraktas som ett internationellt vattendistrikt. De principer och mål som är inskrivna i FN:s gränsvattenkonventioner och Finsk-svenska gränsälvsöverenskommelsen ska uppmärksammas.

Muonio älv hör till Torne-Muonio älvars älvsystem och är ett Natura 2000-objekt både i Sverige och Finland. Vattendraget är ett mycket viktigt föryngringsområde bl.a. för den vilda laxen och den utan jämförelse största producenten av vild lax i hela Östersjöområdet. Älvsystemet är tillika ett av de mest opåverkade stora vattensystemen i Skandinavien.

GÄK har tagit del av Naturvårdsverkets ansökan och konstaterar att det kan ifrågasättas om befintligt miljötillstånd för gruvverksamheten är tillräckligt omfattande till djup och innehåll. Kommissionen konstaterar framför allt att tillståndet inte prövats mot EU:s art- och habitatdirektiv eller reglerna för Natura 2000, och inte heller är konformt med regelverket enligt EU:s ramdirektiv för vatten.

GÄK noterar likaså att de villkor som uppställts i tillståndet med avseende på ekonomisk säkerhet för täckande av kostnader för efterbehandling av gruvverksamheten understiger de kostnadsnivåer som anges i de oberoende konsultrapporter som framtagits på uppdrag av NRAB:s konkursbo.

Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är gruvverksamheten i Kaunisvaara av mycket stor betydelse för Pajala kommun och för hela länet. En hållbar gruvverksamhet möjliggör en långsiktigt positiv ekonomisk och social utveckling i hela länet och skapar viktiga arbetstillfällen och tillväxt såväl i Pajala som i Tornedalen som helhet. GÄK vill dock betona att en hållbar gruvverksamhet också förutsätter att verksamheten är hållbar ur ett miljömässigt perspektiv och att de miljövillkor som ska gälla motsvarar de höga krav som ställs på miljöfarlig verksamhet i allmänhet. Torne-Muonio älvsystem är unikt i ett europeiskt perspektiv och dess höga miljömässiga status måste säkerställas.

Lapplands Närings-, trafik- och miljöcentral (ELY), avdelningen för miljö- och naturresurser, Finland

Lapplands Närings-, trafik- och miljöcentral (NTM-centralen eller ELY, avdelningen för miljö- och naturresurser), har anfört bl.a. följande. NRAB som har tidigare svarat för verksamheten i gruvan i Tapuli ansökte 2011 vid Umeå tingsrätt om ett tillstånd enligt miljöbalken. Utöver verksamheter där GÄK har hand om tillståndsprövningen ingick även dagbrottet, ansamlingsområdet för sidoberg, krossningsområdet för malm och sidoberg och malmupplaget i Sahavaara i tillståndsansökan. Man sökte också tillstånd för utvidgning av anrikningsanläggningen med flotationskrets och utökning av volymen i anrikningssandbassängen, processvattenbassängen och sedimenteringsbassängen. Lapplands NTM-central lämnade ett yttrande om denna tillståndsansökan. Ansökan återkallades dock 2015. NTM-centralen lämnade även då yttranden före tillståndsprövningen till miljöministeriet i Finland om deltagande i miljökonsekvensbedömningen för gruvverksamheten i Sahavaara och om dess omfattning samt om dokumentationen för miljökonsekvenserna.

I samtliga yttranden om gruvverksamheten i Tapuli och anrikningsverket i Kaunisvaara har NTM-centralen konstaterat att man inte bedömer att byggandet av gruvan eller gruvverksamheten har några påtagliga skadliga miljökonsekvenser som sträcker sig över till den finska sidan. Fyndigheten i Tapuli och det planerade anrikningsverket och den övriga gruvverksamheten bedrivs ca 1 mil från gränsen mellan Finland och Sverige. NTM-centralen har utgått från att gruvprojektet ska genomfö-

ras enligt ansökan, dvs. genom tillämpning av bästa användbara teknik och ur miljösynvinkel bästa praxis samt EU-direktiven om gruvdrift (bl.a. direktivet om gruvavfall med kompletteringar).

Som ett undantag kan man dock se utsläppen till vattensystemen från gruvområdet samt effekterna av dessa. Utan åtgärder som säkerställer eller begränsar dem kan de ha skadliga effekter i Muonioälven och därmed även på den finska sidan. NTM-centralen har därför i alla sina yttranden om Tapuli fäst särskild uppmärksamhet vid åtgärder med vilka man säkerställer att vattnet som leds från gruvområdet till Muonioälven och dess biflöden inte orsakar någon betydande skada för vattenkvaliteten, vattenanvändningen eller vattenlevande organismer.

Som ett av sina viktigaste krav har NTM-centralen tagit upp frågan om att den som får tillståndet bör föreläggas att lämna en ansökan om kontroll av tillståndsbestämmelserna senast inom fyra år från det att gruvverksamheten enligt ansökan har igångsatts. NTM-centralen motiverade sitt krav med att det har funnits fortsatt osäkerhet om centrala frågor som hör samman med tillståndshandläggningen och att det är fråga om ett mycket stort projekt med omfattande effekter. Vid ett förfarande med kontroll av tillståndet hade ändringarna i gruvverksamheten och verksamhetens utsläpp sannolikt kommit under tillståndsmyndighetens handläggning tidigare än först under hösten 2018. I beslutet från GÄK ställde man dock inte något sådant krav. Det har inte varit möjligt att överklaga GÄK:s beslut till högre instans.

Lapplands NTM-central konstaterar att gruvverksamheten i Kaunisvaara på grundval av uppgifter som framgår av Naturvårdsverkets ansökan tydligt brutit mot GÄK:s beslut. I en motsvarande situation i Finland hade det enligt landets lagstiftning krävts en ändring av tillståndsbeslutet (Miljöskyddslagen 527/2014, 89 §). Föroreningen eller risken för förorening från gruvverksamheten i Kaunisvaara har avvikit väsentligt från det som man har bedömt i förväg. Tillståndet borde ändras även för att uppfylla de krav som efter beviljandet av tillståndet ställts i lag, nationell författning eller EU-författning (Europeiska unionens direktiv om gruvavfall och ramdirektivet för vatten).

Den nuvarande verksamhetsutövaren KIAB ansöker som bäst om ett nytt tillstånd enligt miljöbalken som skulle ersätta det nuvarande verksamhetstillståndet som GÄK har beviljat för järnmalmsgruvan i Tapuli och anrikningsverket i Kaunisvaara. Bolaget ansöker samtidigt om ett tillstånd att expandera verksamheten. Handläggningen av ärendet har framskridit endast till en bedömning av miljökonsekvenserna. Finland har informerat de svenska miljömyndigheterna om sin vilja att delta i bedömningsförfarandet. Verksamhetsutövaren har således ansökt om ett miljötillstånd

enligt miljöbalken som Naturvårdsverket kräver och där man tar upp de förväntade ändringarna i gruvverksamheten och effekterna av verksamhetens utsläpp.

I stället för en ändring av tillståndet ansöker Naturvårdsverket dock om delvis återkallelse av tillståndet. NTM-centralen vill framföra att tillståndsbeslutet i Finland bör återkallas helt, om förutsättningarna för fortsatt verksamhet inte kan uppfyllas genom en ändring av tillståndet (miljöskyddslagen 527/2014, 93 §). Om tingsrätten inte återkallar GÄK:s beslut borde den som tillståndsgivande myndighet överväga om förutsättningarna för fortsatt verksamhet kan uppfyllas även om tillståndet ändras. NTM-centralen undrar således om man genom gruvverksamheten redan har orsakat eller om man genom fortsatt verksamhet kommer att orsaka sådan betydande förorening av miljön eller risk för sådan förorening t.ex. av marken och grundvatten som inte kan avhjälpas eller förebyggas. NTM-centralen uttrycker oro över ansamlingsområdena för sidoberg och anrikningssand där man i fråga om grundkonstruktionen och dammkonstruktionen samt kontrollen och uppföljningen av perkolations- och smältvatten inte har beaktat direktivet om gruvavfall och dess kompletteringar eller bästa tillgängliga teknik (BAT) för hantering av gruvavfall. Om gruvverksamheten i Kaunisvaara fortsätter borde bolaget enligt NTM-centralen redan ha engagerat sig i att utreda miljöriskerna som hör samman med de nuvarande deponierna och deponeringssätten och genomförandet av eventuella förbättrings- och återställningsåtgärder för konstruktionerna.

Om det inte är möjligt att uppfylla förutsättningarna för verksamheten borde tillståndet återkallas i enlighet med Naturvårdsverkets förslag.

Om Umeå tingsrätt i egenskap av tillståndsgivande myndighet beslutar att återkalla GÄK:s beslut, ställer sig NTM-centralen frågan om det är möjligt att genomföra nedläggningen av gruvverksamheten och nödvändiga efterbehandlingsåtgärder på ett adekvat sätt. Det framgår av Naturvårdsverkets ansökan att de säkerheter som är ställda för nedläggning av gruvverksamheten helt uppenbart är otillräckliga. Länsstyrelsen i Norrbottens län som är tillsynsmyndighet för gruvan har på goda grunder sökt hos Umeå tingsrätt om en ändring av de ställda säkerheterna (Umeå tingsrätts begäran om yttrande den 5 maj 2019, mål M 3451-18). Ärendet är fortfarande under handläggning. NTM-centralen anser att frågan om säkerheter borde avgöras innan tillståndsbeslutet kan återkallas (*domstolens anm. målet är avgjort*).

Lapplands Närings-, trafik- och miljöcentral (ELY), avdelningen för fiskerihushållning, Finland

Lapplands Närings-, trafik- och miljöcentral (NTM-centralen eller ELY, avdelningen för fiskerihushållning) har förordat att ansökan godkänns och anfört bl.a. följande. Som ansvarig myndighet för fiskerihushållning anser Lapplands NTM-central att det finns tydliga grunder för delvis återkallelse av tillståndet. Enligt ansökan har förebyggandet av miljöskador varit bristfälligt. Myndigheten för fiskerihushållning anser att detta vållar stora risker för Muonio älvs-/Torne älvs sjösystem och dess unika fiskstammar.

Gruvverksamheten bedrivs inom ett ur fiskerinäringens synvinkel ytterst värdefullt område. Som en del av Torne älvs sjösystem är Muonio älvs sjösystem ett viktigt fortplantningsområde för laxen. Om gruvverksamheten har en försvagande effekt på laxstammen i Torne älv resulterar det i förluster för fisket både inom älvsområdet och en stor del av Östersjöområdet. Även den hotade havsöringen, vandringsiken och nejonögar och annat fiskbestånd i strömmande vatten ökar i Torne älvs sjösystem. Man borde iakttä försiktighetsprincipen för att trygga levnadsförhållandena för dem alla.

Naturresursinstitutet (LUKE), Finland

LUKE har förordat att ansökan godkänns och anfört bl.a. följande. LUKE koncentrerar sig på gruvverksamhetens eventuella gränsöverskridande påverkningar på fiskerinäringen utifrån vilket LUKE tar ställning till behovet att återkalla tillståndsbeslutet.

Torne älvs vattendrag har för närvarande en verkligen unik betydelse som lekplats för världens rikligaste bestånd av Atlantlax samt som förökningsområde för genetiskt differentierade hotade havsöringsbestånd, Bottenvikens vandringsik och nejonögar. Finland har vitaliserat dessa vandringsfiskbestånd genom långsiktigt målmedvetet arbete och stora ekonomiska insatser. Torne älvs vandringsfiskbestånd är en delad naturresurs mellan Finland och Sverige samt delvis med andra länder runt om Östersjön. Fiskbestånden som förökar sig i Torne älv har ett stort ekonomiskt och rekreationsmässigt värde både i älvdalen och Östersjön. Till exempel uppgick penningbeloppet som fritidsfiskare från andra kommuner förde in till Torne älvs finska sida till sammanlagt 7-8 miljoner euro år 2017.

Enligt LUKE:s uppfattning motsvarar de meddelade tillståndsvillkoren för Tapuli gruvor och Kaunisvaara anriktningsverks verksamheter inte det behov med vilket man skulle kunna hindra uppkomsten av betydande olägenheter för fiskerinäringen.

I tillståndsvillkoren finns betydande brister, till exempel saknas gränsvärden för avloppsvattnets skadliga ämnen för vattennaturen och enligt handlingarna har den hittills utövade gruvverksamheten orsakat att vattenkvaliteten i vattendragen har försvagats. Likaså är hanteringsvillkoren för utvinningsavfallet och stängningsplanen för gruvan och de villkor som ställts på den otillräckliga.

Enligt inskickade handlingar har gruvans och anrikningsverkets hittills utövade verksamhet inte följt tillståndsvillkoren i flera delar och det har funnits problem att sköta vattenbalansen bl.a. beroende på gjorda felbedömningar vid planering. Det verkar även finnas otillräckliga uppgifter om hur rikliga de stensorter som producerar syra inom området för utvinning av malm är, utifrån vilka man torde ha underskattat rikligheten av de aktuella stensorterna. Dessa omständigheter pekar på att det behövs uppdaterade planer som baseras på tydligt bättre bakgrundsuppgifter än tidigare och bedömning av miljöeffekter. Utan detta bibehålls en för stor risk för oväntade utsläpp i Torne älvs vattendrag i strid mot tillståndsvillkoren.

Med anledning av det ovan framförda förordar LUKE svenska Naturvårdsverkets tillståndsansökan om delvis återkallelse av tillståndsbeslutet gällande Tapuli gruva och Kaunisvaara anrikningsverk.

Dessutom föreslår LUKE att Finland och Sverige upprättar en sammantagen bedömning av samverkanseffekten gällande Hannukainens och Pajalas gruvprojekt på Torne älvs gränsvattendrag och utifrån den beslutar om meddelande av tillstånd för gruvprojekten. LUKE har framfört behovet av bedömning av samverkningarna i sitt utlåtande gällande ansökan om miljötillstånd för Hannukainens gruvprojekt (Dnr 3232/00 04 05/2018) samt i sitt utlåtande gällande Finlands deltagande i MKB-förfarandet vid Pajala gruvprojekt (Dnr 409/00 04 05/2019).

Miljöskyddsmyndigheten i Kolari, Pello och Övertorneå kommuner, Rovaniemi stads miljönämnd, Finland

Myndigheten har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan och anfört bl.a. följande.

Tapuli gruvans och Kaunisvaara anrikningsverks verksamhet kan ha betydande effekter även på den finska sidan framför allt på Muonio älv som rinner inom Kolari, Pello och Övertorneå kommunområden. KIAB har tillstånd att avleda process-, gruv- och avloppsvatten till Muonio älv utifrån tillståndet M 11/09 från GÄK.

Miljöskyddsmyndigheten är bekymrad över den belastning som riktas på Muonio älv samt de betydande riskerna relaterade med KIAB:s verksamhet som delvis är en

följd av vagheten i tillståndet som beviljades av GÄK bl.a. när det gäller observationer av effekter på vattendraget samt brister som konstaterats i anläggningens verksamhet. Dessutom har KIAB:s och Hannukainens eventuella gruvans verksamhet samverkningar i Muonio älv och dessa effekter har tills vidare inte beaktats i tillräcklig grad eller alls. Samverkningarna utgör en betydande risk för miljöförstörelse. KIAB:s avledningsrör ligger i Muonio älv på den svenska sidan cirka 12 km högre upp än den planerade placeringen av avledningsröret för Hannukainens gruva och cirka 8 km högre upp än Äkäsjokis samflöde med Muonio älv på den finska sidan.

I GÄK:s tillstånd finns inget omnämnande eller uppskattning om verksamhetens effekter på Muonio älv. I tillståndet konstateras att bolaget ska sträva efter att begränsa bräddning till recipient så långt som det tekniskt sett överhuvudtaget är möjligt. Ett gränsvärde har angetts endast för torrämnets glödningsrest. I alla fall meddelar bolaget att det avleder överskottsvatten från dagbrottet till Muonio älv, till exempel när det uppkommer för mycket vatten när snön smälter. KIAB:s provtagning och uppföljning när det gäller gruvverksamhetens effekter på vattendraget i Muonio älv hänger samman med betydande brister och osäkerhet. Avledningsrörets mynning ligger nära stranden och man har inte säkerställt sammanblandning med huvudflödet. Då flödena under vårvinter under islocket är långsamma kan dåligt blandat avledningsvatten vara tyngre än andra vattenmassor och då rinna vidare underströms från avledningsstället utmed botten. Enligt miljörapporten år 2014 ligger mätpunkterna för vatten som ska avledas cirka 600 m uppströms och 1 200 m nedströms från avledningsstället.

Vid Naturvårdsverkets syn den 30 maj 2018 uppgavs dock att proverna tas cirka 300 m från avledningsrörets mynning uppströms och cirka 300 m nedströms. På basis av det som uppgavs i synen och även på basis av årsrapporterna ligger de i närheten av stranden och inte i huvudströmmen. Provtagning återspeglar sålunda inte nödvändigtvis alls situationen i älvens huvudström från vilken vattenkvaliteten i skyddade vikar och strandzonen kan avvika betydande. Dessutom framför miljöskyddsmyndigheten sitt bekymmer att det vid Naturvårdsverkets besök är gruvans personal som genomför provtagningen som ingår i observationer av effekter på vattendraget och inte en oberoende utomstående instans. Det förblev också ifrågasatt om och hur provtagarnas kompetens har verifierats.

Allt vatten inom gruvans område rinner genom Kaunisjärvi till Kaunisjoki som mynnar ut i Muonio älv. Som följd av verksamheten har det också skett bl.a. kraftig sänkning av grundvattenytan inom Kokkovuoma myrområde som ingår i myrskyddsprogrammet och det har påverkat områdets vattenbalans. Grundvattenytans

sänkning har mycket sannolikt betydande effekter på myrområdets naturtyper och andra naturvärden. Grundvattenytans sänkning kan också påverka Muonio älv då vattenjämvikten i flodbäddar och älvar som rinner ner från myrområdet förändras. Dessutom har det faktum att området är beläget inom Torne och Kalix älvsystems Natura-område (Torne och Kalix älvsystem SE082020430) effekter på Torne älvs och Muonio älvs vattendragområdes Natura-område (FI1301912). Målet för områdena som inkluderats i Natura-nätverket är att upprätthålla att skyddsnivån för naturtyper och arter behålls gynnsam. Samtliga naturtyper och arter inom Natura-områdena som nämns i naturdirektivet anses som utgångspunkt vara till sin känslighet stora. Känsligheten inom Torne-Muonio älvs vattendragsområde ökas dessutom av att Torne-Muonio älv är den största älven inom Östersjöområdet där det finns ett naturligt ökande laxbestånd och naturligt ökande havsöringsbestånd. Ingen Natura-effektbedömning har vidtagits för verksamheten.

***Meri-Lappis miljöhälso- och grupptrafiksektion och Meri-Lappis miljönämnd,
Torneå stad, Finland***

Nämnden och sektionen har anfört bl.a. följande. Svenska Naturvårdsverket har framfört sitt grundade bekymmer för det hot som Tapuli gruva och Kaunisvaara anrikningsverk orsakar miljön. Om verksamhetsutövaren har åsidosatt sin skyldighet i fråga om miljöskyddet kan det vid hotens realisering orsaka betydande miljömässiga men vid Torne älv. Nyttjande av norra Sveriges malmresurser är viktigt med tanke på områdets utveckling. Detta får dock inte ske på bekostnad av att man tar sådana risker när det gäller naturens välfärd och miljöhälsan som skulle kunna undvikas med omsorgsfull planering och noggrant genomförande. Enligt den inkomna utredningen har man tagit sådana onödiga risker. Länsstyrelsen Norrbotten har i första hand framfört att säkerheten ska höjas till 155 miljoner kronor. För att ens någorlunda kunna rätta till eventuella skador på miljön ska detta yrkande anses vara välgrundat. Dessutom framför de att störningar från verksamhetsutövaren ska förutsätta högkvalitativa ansökningar av vilka det tydligt framgår hur man kommer att ta hänsyn till de miljöhälsomässiga synpunkterna. Så har det inte alls alltid förhållit sig i ansökningar gällande Torneälvens avrinningsområde.

Organisationer och enskilda motparter

***Älvräddarnas samorganisation (Älvräddarna), Arelax Lapland och Aareavaara
Fiskevårdsområdesförening***

I samband med huvudförhandlingen i målet ingavs fullmakter för Älvräddarnas företrädare att även företräda Arelax Lapland och Aareavaara Fiskevårdsområdesförening. På fråga från ordföranden uppgav ombuden att de två sistnämnda parterna numera har samma yrkanden som Älvräddarna i målet. Dessa tre kommer nedan att

gemensamt benämnas "Älvräddarna m.fl." och domstolen redogör sammanfattningsvis för vad företrädarna för Älvräddarna/ombuden har anfört i målet.

I enlighet med vad som uppgavs i samband med huvudförhandlingen, har Älvräddarna m.fl. yrkat bifall till Naturvårdsverkets ansökan. Under domskälen kommer att utvecklas vidare vad Älvräddarna m.fl. då anförde i fråga om grunder för återkallelse. Det kan här noteras att Aareavaara Fiskevårdsområdesförening tidigare under målets handläggning har begärt utbetalning av fiskevårdsavgift enligt villkor 18 i GÄK:s tillstånd, begärt en fiskevårdsavgift om 350 000 kr av KIAB för bolagets utsläpp av gruvvatten inom Aareavaara Fiskevårdsområde vid bräddningsutloppet i Muonioälv samt även begärt en årlig ersättning för förlorade inkomster på grund av skador på fisken.

Grunder i korthet

Bolagets befintliga tillstånd ska *återkallas* därför att bolaget inte följer sina villkor.

- Om det ska vara någon mening med tillståndsplikten för miljöfarliga verksamheter och vattenverksamheter är det inte rimligt att ett sökandebolag ska kunna tillgodoräkna sig s.k. rättskraft ur en verksamhet som bedrivs illegalt.
- Det går således inte att veta vad som rätteligen ska vara det s.k. nollalternativet i ansökan. Älvräddarnas m.fl. kommentarer i sak (nedan) bygger på utgångspunkten att mål nr M 2090-19 avser nyetablering av en gruvverksamhet.
- Bolaget har utfört anläggningar, logistiklösningar m.m. som står i strid med gällande villkor. Detta har lett till såväl störningar för omgivningen som skador på miljön. Helt oavsett är det anmärkningsvärt att ett stort gruvindustriföretag *väljer* att bedriva sin verksamhet i strid med gällande tillstånd och vid fullt medvetande om att verksamheten därmed är illegal. Det är inte i första hand tillsynsmyndighetens uppgift att åstadkomma rättelse genom föreläggande. Det är bolagets ansvar att respektera sitt tillstånd. Älvräddarna m.fl. ser inget annat rimligt resultat av mark- och miljödomstolens prövning av mål nr M 1828-18 än att tillståndet från GÄK återkallas.

Älvräddarna m.fl. anser vidare att bolaget inför målets fortsatta handläggning tydligt ska redovisa:

- Varför man i strid med tillståndet från GÄK valt att bedriva sin transportlogistik på lastbil respektive järnväg västerut?
- Är bolaget medvetet om de omfattande störningar i form av damning, stoftnedfall m.fl. störningar som detta orsakar boende längst med transportvägen?

Att snön invid malmbanan är klart och tydligt "svart" på vissa ställen indikerar att bolaget bedriver följdverksamheter som inte kan godkännas vid en tillståndsprövning.

Älvräddarna m.fl. vill också påpeka att effekterna på naturmiljön av storskalig gruvdrift blir irreversibla i stora stycken. Trots planer för efterbehandling av områdena. Torne- och Kalix Älvsystem hyser mycket höga naturvärden och biotoper kopplade till strömmande vatten står inför såväl kvantitativa som kvalitativa hot. Hoten är globala, regionala och nationella. De aktuella vattenförekomsterna samt terrestra miljöer i anslutning till gruvan är unika på många sätt.

Beaktat bolagets strategi att inte respektera sina befintliga villkor kräver försiktighetsprincipen att tillståndet från GÄK återkallas omgående. Tillsynsmyndigheten kan därefter utföra sitt arbete och se till att gruvverksamheten inte bedrivs förrän ett eventuellt nytt tillstånd beviljas. Därefter vore det lämpligt att påbörja bolagets prövning för ett nytt tillstånd.

Gabna Sameby

Samebyn har yrkat bifall till Naturvårdsverkets ansökan och framställt vissa ytterligare yrkanden i enlighet med vad som angetts ovan. Samebyn anser sammanfattningsvis att bolagets malmtransporter har försvårat för rennäringen. Gabnas vinterbetesmarker är belägna i området mellan Junosuando och Kiruna utmed väg 395 och E 45.

Samebyn anför bl.a. följande. Den transportväg som KIAB använder sig av skär av samebyns marker i öst-västlig riktning och hindrar därmed effektivt den fria, naturliga strövningen för renarna. Den tunga trafik som KIAB:s verksamhet orsakar försämrar möjligheten att använda betesmarken runt transportvägen i ökad utsträckning än tidigare då ljudet från trafik och särskilt lastbilar skrämmar de flesta renar och i övrigt utgör en stor risk för påkörningar.

Särskilt uppenbart blir markbortfallet längs vägen Vittangi – Svappavaara. Parallellt med denna väg och Torne älv finns ett markområde som utgör en mycket trång passage för Gabna sameby och i detta markområde finns det utpekade riksintressen för rennäringen, som lägger fast dessa områdens betydelse för renskötseln. KIAB:s transporter på sträckan bidrar tydligt till att rennäringen försvåras på båda sidor om vägen.

Instängsling av transportvägen innebär fysiska hinder för både fri strövning och flytt av renar. Det innebär en inskränkning i utövandet av renskötselrätten för de enskilda medlemmarna i samebyn och ett faktiskt intrång på markerna som påtagligt försvårar utövandet av rennäringen längs transportsträckan. Detta då det funktionella sambandet mellan betesmarkerna på ena sidan transportsträckan och

motsvarande sida på andra sidan vägen skärs av. Det är vid instängslade vägbanor inte möjligt för renar att fritt ströva eller flyttas över transportvägen utan att riskera olyckor och påkörda renar. Trots de omfattande ombyggnationerna som skett av den nuvarande transportsträckan finns det fortfarande inga säkra och fungerande övergångar för fri strövning av renar längs sträckan. Med säkra övergångar avses framför allt renbroar där renarna fritt kan vandra och flyttas över transportsträckan utan fara och hinder.

För Gabna sameby innebär den inplanerade instängslingen av den nuvarande transportvägen grovt beräknat följande markbortfall: väg E45 – väg 395, cirka 380 km² markbortfall och väg 395 – Junosuando, cirka 280 km².

Renskötarnas beprövade erfarenhet gör gällande att damning från malm och ökad omfattning av vägdamn påverkar laven negativt eftersom den är känslig för påverkan. Dessutom värms den sotiga snön upp snabbare av solljuset och när den därefter fryser på igen bildas ett islager som gör laven svår att nå för renen.

Tidigare forskning kring vad som påverkar lavens tillväxt pekar på följande: ”Finally there is an urgent need for further investigation of the effects of the particulates emanating from mine activities on ground and epiphytic lichens. There is a significant body of scientific literature regarding the sensitivity of lichens to heavy metals and pollutants (such as iron and sulphur dioxides), especially of the photosynthetic component of lichen. This could extend the impact of the mine to a much wider area” (Roturier & Roué, 2009).

Gabna samebys bedömning är att, även om damningen blivit betydligt bättre i och med att malmtransporterna numera är täckta, så förekommer fortfarande damning orsakade av transporterna och vid omlastningen av malmen vilket påverkar rennäringen negativt. Störningarna medför ökad stress på renen vilket leder till ökat behov av stödutfodring.

Antalet renpåkörningar på den transportsträcka som Kaunis använder har ökat sedan gruvverksamheten startade. När markområden som ligger intill väg och järnväg blir allt trängre och aktiviteterna i omgivningarna ökar så skräms, och vandrar, fler renar upp på vägen och järnvägen. Även i det fall där stängsel finns finns en klar risk att bristande underhåll gör transportsträckan till en dödsfälla för renen. När en flock med djur tagit sig igenom ett trasigt stängsel har de sällan någon möjlighet att fly utan brukar bli påkörda om ingen renskötare kommer till undsättning.

Förutom lidande som påkörningar innebär för renen så orsakar det merarbete och psykisk påfrestning för renägarna. Dessutom orsakar renpåkörningar skador på trafikanter och fordon. Renpåkörningar innebär också en ekonomisk förlust för den enskilda renägaren då det nuvarande ersättningssystemet inte ersätter faktiskt värde på djuren utan enbart är en schablonersättning.

Lennart Forsberg, Bergfors, Kiruna

Han har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan och sammanfattningsvis anfört följande. Han stöder Naturvårdsverkets ansökan till 100 procent, framför allt vad gäller transporterna med finkrossad malm. Han drabbas av damning från malmtransporterna på järnväg då de inte sker i slutna behållare. Han gör även gällande att malmen från KIAB innehåller asbest i stor utsträckning samt flotationsmedel vilket gör att dammet är farligt att andas in. Han anser det är fel att det inte ställs några krav för att förhindra damning i de trafikeringstillstånd som gäller på banan.

Han har bl.a. anfört ”När det gäller biltransporterna har de lock på sina transporter, men på järnvägen struntar de totalt i denna nedkrossade malm som mest liknar pulver (bakpulver, florsocker). Det innehåller dessutom asbest och mycket andra farliga partiklar som är farliga att andas in. De säger att de sprutar på lignin, ett slags trälim, som skall binda dammet. Jag ställer då frågan vem kan ta ansvar för det att det verkligen fungerar? troligen ingen. Ser bara hur stora variationer det är på varje tågsätt som passerar utanför mig. Vissa tågsätt 1/2 meter och högre last ovanför korgkanten på varje vagn (lasten utsatt för fartvindar och hårda fjällvindar), nästa tågsätt då finns det en som lastat och som känner ett visst ansvar, där kan lasten var jäms eller under korgkanten. Skall vara lock på transporter med damningsbenäget gods”.

KIAB ska ta fram och offentliggöra för domstolen alla partikelmätningar vid de mätpunkter som finns i Bergfors. Tidigare under Northlands regi fanns mätstationen vid norra växeln och på den östra sidan av järnvägen, nu är den placerad mittför gamla stationsområdet och väl genomtänkt från de ansvariga. På den västra sidan av järnvägen ligger mätstationen i lä från de mest vanliga vindarna som förekommer, här nordvästliga och västliga ofta mycket hårda. Med lä menas att mätstationen inte kan få de verkliga mätvärdena och det är medvetet för att till tillsynsmyndighet och domstol visa bättre värden. Enligt uppgifter så skall den kunna ta småpartiklar typ PM 10 eller mindre. De skall kunna redogöra mätvärden för mark- och miljödomstolen, har inte hört om länsstyrelsen fått ta del av deras mätvärden. I det här fallet gäller det småpartiklar med olika kemiska ämnen, metaller och asbest. Här skall en oberoende sköta om mätstationen för att korrekta mätvärden skall komma till sin

rätt, inte att företagen själva skall utföra dessa mätningar. Finns ingen trovärdighet att utreda sig själv.

Lennart Forsberg har bl.a. inkommit med ett flertal fotografier för att styrka att hans gård drabbats av damning från malmtransporter på järnväg.

Tommy Krekula, Kaunisvaara

Han har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan. Han har yrkat att gruvbolaget föreläggs att upphöra med transporter utförda av lastbilar med anledning av att gruvbolaget (KIAB) trots upprepade anmälningar om nedsmutsning av den aktuella körsträckan inte behärskar att minimera och förhindra att material från gruvområdet sprids ut på vägen. Gruvbolaget uppvisar därmed en total brist på kompetens och erfarenhet för att bedriva seriös gruvverksamhet.

Förutom de skäl som Naturvårdsverket själva anger åberopar han följande skäl till stödjande av Naturvårdsverkets begäran om återkallelse i punkt "1.12 Olägenhet av väsentlig betydelse" avseende damning.

I GÅK:s beslut i mål nr 11/09 anges i punkt 6:

"Bolaget skall vidta åtgärder som så långt möjligt motverkar störande damning. Om störande damning ändå uppkommer åligger det bolaget att anmäla detta till länsstyrelsen som i egenskap av tillsynsmyndighet har att meddela erforderliga föreskrifter för att motverka sådan damning" Han bifogar ett flertal exempel på när damning uppstått. Han vill också påpeka att damning kan ha skett vid fler tillfällen än de han angett, eftersom han ofta p.g.a. sitt arbete vistas i Kiruna och inte varit på plats i sin bostad i Kaunisvaara. Bostadens läge är i Sahavaara, ca 4 km söder om gruvområdet i Tapuli. Det kan med anledning av detta konstateras att gruvbolaget inte har den erfarenhet och kompetens som erfordras för att bedriva gruvverksamhet och att det är ytterligare ett avgörande skäl för Naturvårdsverket att ansöka om återkallelse av tillstånd.

Väg 99 är som mest förorenad vid korsning väg 99-Tapuli gruva. Därefter avtar nedsmutsningen med avståndet, men fortfarande förekommer det i Sahavaara (Kaunisvaara skola) ca 4 km från Tapuli gruva. De problem som uppstår är spridning av damm, stoft och partiklar till omgivningen (luft, diken, vattendrag, natur och befolkade områden). Damm och stoft uppstår då malmsliten är tillräckligt torr. I fuktigt tillstånd fastnar dessutom materialet på övriga personbilars utsida kaross och underrede. Det bildar en beläggning som är svår att avlägsna / tvätta bort.

Det görs två grundläggande fel:

1. Materialet från Tapuli gruva ska överhuvudtaget inte ut på det allmänna vägnätet. Det är ingen industriväg.
2. Om materialet ändå hamnar på vägbanan och vid sidan om, ska det omhändertas omedelbart med fackmässig metod (t.ex. spolning, borstning och uppsugning)

I målet har Alrutz advokatbyrå avgett ett yttrande där de skriver att "Sammantaget förekommer inte någon sådan damning från transporterna (väg och järnväg) som kan anses utgöra grund för återkallelse av gällande tillstånd".

Yttrandet är allvarligt missvisande och redovisar absolut inte de verkliga förhållanden som malmtransporterna orsakar avseende nedsmutsning och damning längs transportvägen. I övrigt kan nämnas att naturen med dess omgivning som t.ex. vägar uppskattas om den är opåverkad och estetiskt tilltalande. I byn Aareavaara ca 6 kilometer nordost om Tapuli gruva vid väg 99 bedriver företaget Arelax Lapland jakt- och fisketurism. Sverigeleden på cykel går mellan Helsingborg i söder och Kaunisvaara i norr. Den gamla leden på väg 99 som används av många passerar Kaunisvaara och gruvan i Tapuli. Besökare till Arelax Lapland och cykelturister är med stor sannolikhet den typ av människor som inte uppskattar nedsmutsade områden intill väg 99.

Tommy Krekula har vidare ingett ett flertal fotografier till styrkande av nedsmutsningen till följd av malmtransporterna.

Han har sammanfattningsvis anfört följande.

- Gruvbolaget saknar kompetens för att bedriva gruvverksamhet.
- Maximala ansträngningar måste göras från ansvariga myndigheter för att lindra den påverkan gruvetableringen orsakar för byarna Kaunisvaara och Sahavaara. Totalt sett blir påverkan av trafik, buller, sprängningar, vibrationer, damning m.m. en mycket stor förändring och negativ påfrestning för de boende.
- All ökad trafik p.g.a. gruvetablering genom byarna Kaunisvaara och Sahavaara måste undvikas.
- Hastighetsbegränsningarna måste omedelbart minskas till 40 resp. 60 km/h på väg 99 i Kaunisvaara och Sahavaara.
- Anslutningen av ny genväg Kaunisvaara — Junosuando bör vara strax norr om Kaunisvaara på väg 99 mot Aareavaara. Antingen strax söder eller strax norr om Tapuli industriområde.

- Ny väg för pendlingstrafik och övriga transporter mellan väg 99 och Tapuli industriområde bör utföras. Vägen bör ha en sträckning strax öster om Kaunisvaara och Sahavaara, ansluta till väg 99 mellan Sahavaara och Kaunisjoki bro.
- Vattenkvaliten måste vara oförändrad under gruvans hela livslängd, den får således inte försämrats jämfört med nuvarande status som råder före gruvbrytning och transporter.
- Social konsekvensbeskrivning (SKB) måste utföras.

Per-Ola Mettäväinio, Kiruna

Han har yrkat bifall till Naturvårdsverkets ansökan och anfört sammanfattningsvis följande som grund

- Farliga malmbilstransporter på allmänna vägar som ökar olycksriskerna (t.ex. 10 kända avåkningar med malmlastbilar 2018)
- Förstörda vägar p.g.a. tunga laster från 90-tons transporter
- Buller från malmtransporter och gruvområde
- Damning sommartid från malmtransporter och gruvområde
- Förorenade vattendrag där Muonio- och Torneälvar är recipienter som mynnar ut i Bottenviken
- Kommunala vattnet taget ur grundvattenborrhål riskeras att förorenas eller upphöra att ge vatten
- En eventuell utökning med verksamhet i Sahavaara och truckväg till nuvarande gruvområde innebär att byn Kaunisvaara blir avstängt västerut under en nästan 10 km lång sträcka vilket väsentligt försvårar skogsbruk, jakt, fiske samt stug- och friluftsliv.
- Byn kommer att dö "sotdöden" då idyllen blir förstörd av gruvverksamhet nära inpå om KIAB:s alla planer går igenom
- Alla vet att malmpriser går upp och ner i cykler. Han är mycket tveksam till att KIAB klarar av ett malmpris på 30-50 dollar per ton. Har man då fått ett tillstånd innan att utöka verksamheten med all infrastruktur så är ju de skadorna på naturen oåterkalleliga innan ett förmodat stopp i gruvan kommer p.g.a. dåliga malmpriser
- Stora risker för dammhaveri p.g.a. felaktigt konstruerad damm, sandmagasin
- Förstörd flora och fauna
- Avsevärda störningar för renskötsel
- Allvarliga begränsningar för jakt, fiske, friluftsliv, bärplockning och rekreation m.m.
- Beaktansvärd kritik från Länsstyrelsen i Norrbottens län och Naturvårdsverket

Han anser vidare att KIAB:s verksamhet är ett gigantiskt miljöbrott som pågår och därmed bör myndigheterna agera omedelbart och stoppa pågående gruv-drift.

Mona Kumpula, Aareavaara

Mona Kumpula har i första hand yrkat att mark- och miljödomstolen avvisar ansökan enligt lag (1996:242) om domstolsärenden, 10 §, 2 st. Hon anser att det finns hinder för prövningen, i och med att beslutet från GÄK inte är ett laga tillståndsbeslut, då det överprövade Bergmästarens beviljade miljötillstånd från 2008 gällande Tapuli K1 och K2, och för att beslutet skrevs "postumt, in blanco" innehållande tillstånd för okända framtida verksamheter för gruvbolaget.

I andra hand har hon, som det får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen avslår Naturvårdsverkets ansökan. Som skäl har anförts bl.a. följande. GÄK:s beslut från 2010 utgör inte ett tillstånd till Kaunisavaara anrikningsverk, eller till sandmagasin och klarningsbassäng, och inte heller för avledning av vatten till Muonioälv. Bergmästarens tillståndsbeslut 2008 innehöll en godkänd miljökonsekvensbeskrivning för Tapuli K1 och K2, vilket enligt då gällande minerallag innebär att den prövningen/miljötillståndet inte kan överprövas av annan instans i ett senare skede.

I övrigt har hon yrkat att mark- och miljödomstolen i sitt domslut dels hjälper gruvbolaget KIAB med att lista upp de verksamheter som redan omfattas av Bergmästarens miljötillstånd, för att underlätta förbättringar och ansökningsprocessen i mål M 2090-19, och dels tillsynsmyndigheterna så de vet vilka tillstånd som av olika anledningar saknas, så att de på ett enkelt och icke otillbörligt sätt kan ta ställning till sin anmälningsskyldighet enligt 26 kap. 2 § miljöbalken, en skyldighet som gäller varje myndighet separat, enligt JO Justitieombudsmannen i dnr 1812-2014.

Hon är väldigt orolig för att orenat vatten från gruvan innehållande höga halter fosfor bl.a. kan ha hamnat i Natura 2000 systemet, men också i grundvattnet mellan sandmagasin och ån Aareajoki, N 7502272, E 861790, SWEREF 99TM, vilket kan vara hälsofarligt även för människa. Hon har ingett ett antal filmer och fotografier som bl.a. visar myren samt ett dike på hennes fastighet, tagna utanför sandmagasinet norra vall.

Hon anser att GÄK:s tillstånd inte är giltigt. Hon har framfört bl.a. följande. Naturvårdsverket har, som det får förstås, ansökt om att GÄK:s beslut den 20 augusti 2010 gällande Tapuli gruva, återkallas i allt utom säkerhetsbelopp för återställning. Kaunis Iron har i samband med samrådsmöte den 4 december 2018 i Kaunisvaara

gällande nya gruvor, gett sin syn på det hela, och det är att deras advokat anser att GÄK:s beslut antingen gäller helt, eller så gäller det inte alls. Eftersom hennes uppfattning är det senare, d.v.s. att tillståndet inte gäller alls, innebär det att hon anser att återställandet av den "olagliga" sandbassängen på östra sidan Riksväg 99 ska stanna på Staten, vilket är rimligt då hon anser att den har brustit gällande vattenrådigheten.

Hon anser att KIAB saknar vattenrådighet över Tapulivuoma på östra sidan Rv99, som också är ett starkt skyddsvärt vattensystem, och att gruvverksamhet inte ska tillåtas där. Ur KIAB:s eget material framgår att området för vattenbassängen/sandmagasinet öster Rv99 inte fanns med i MKB som godkändes av Bergmästaren i Bergsstatens tillstånd 2008, men att området senare har tagits med i Pajala Kommuns detaljplan, samt i Bergsstatens markanvisningsbeslut. Minerallagen fick nya regler efter 2008, och nya miljötillstånd för bl.a. vattenbassängen/sandmagasinet öster Rv99 söktes år 2011. Men då gruvbolaget (NRAB) gick i konkurs, återkallades ansökan hos Bergsstaten år 2015, innehållande bl.a. "förändrad och utökad anrikning vid Kaunisvaara anrikningsverk", där miljötillståndet för vattenbassängen/sandmagasinet öster Rv99 alltså ingick.

Mona Kumpula har vidare i skrivelse efter huvudförhandlingen yrkat skälig ersättning för skador på sin fastighet till följd av vattenverksamheten genom grumling och påverkan på vattendrag.

Berit Homburg, Huskykompaniet, Merasjärvi

Hon har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan och anført att det bör verkställas utan dröjsmål samt som skäl härför uppgett bl.a. följande.

Som skäl har hon som boende utmed väg 395 anført störningarna från malmtransporterna avseende buller och damning samt olycksrisker. Hon har vidare anført att järnmalmstransporterna som sedan förra gruvbolagets verksamhet (Northland) har pågått med lastbil på landsvägen från Kaunisvaara till Pitkäjärvi, en sträcka på 16 mil enkel väg. Enligt tillståndet från GÄK ska malmen från Kaunisvaara transporteras via närmaste befintliga järnväg vidare till närmaste hamn (Kemi). En järnväg som rustades upp enbart för detta ändamål. Avståndet mellan järnvägsspåret (Kalkikangas) på finska sidan och gruvans anrikningsverk i Kaunisvaara är 13,8 km.

Transportvägen finns väl beskriven i tillståndets (GÄK) villkor. Ändå har gruvbolagen (både NRAB och sedan KIAB) struntat i villkoren utan några som helst påföljder från tillsynsmyndigheter. Ingen miljö- och konsekvensanalys har föregått denna

egenmäktiga ändring i transporttillståndet. P.g.a. den uteblivna miljö- och konsekvensanalysen har många människor/ boende inte fått komma till tals med sina åsikter och farhågor.

Som boende i byn Merasjärvi har hon kunnat bevittna otaliga olyckor där malmBILE-ekipage har varit inblandat. Våldsamma avåkningar där malmBILAR kanar över på fel körbana och sedan hamnar i diket är vardag nuförtiden. I byn Merasjärvi har flera sådana olyckor skett bara 200 m från busshållplatsen. Det är rena turen att inte fler trafikanter har skadats eller dött i samband med malmBILSolyckorna.

De ändrade malmtransporterna passerar ett tiotal byar (Kaunisvaara, Autio, Juhonpieti, Erkheikki, Anttis, Lovikka, Huhtanen, Tornefors, Junosuando, Masugnsbyn, Kenttä, Merasjärvi) på sin väg till upplaget i Pitkäjärvi/Svappavaara. Utan att ha fått yttra sig i frågan om olägenhet, buller, damning och trafikfara har KIAB dragit igång en gigantisk armada av lastbilstransporter 24 timmar om dygnet, helg som vardag. Nuförtiden domineras vägsträckan mellan Kaunisvaara och Svappavaara fullständigt av dessa malmtransporter. Andra bilister är i minoritet på vägen. I dagsläget möter man en KIAB lastbil var femte km. Därtill kommer det annan daglig lastbilstrafik. Att cykla eller promenera efter väg 395 genom byn är därmed förenat med livsfara och inskränker boendemiljön avsevärt. I och med den massiva ökningen av tunga transporter känner många boende sig otrygga i närheten av vägen.

Om KIAB mot all förmodan skulle få tillstånd för landvägstransporter så är det av yttersta nödvändighet att begränsa dessa under vissa tider av dygnet i likhet med andra EU-länders reglemente. Exempelvis ska tunga transporter inte framföras under nätter och helger vid passage genom byar och bebyggelse. Ständigt buller i byn p.g.a. den täta malmtrafiken. Buller från en malmBIL hörs mellan två till fem minuter beroende på vindriktning och avlöses av bullret från den nästkommande malmBILen. Således är det aldrig tyst under dygnets 24 timmar.

Det är bara de boende och andra trafikanter som kan bevittna de våldsamma olyckorna av KIAB:s 90-tons lastBILSEkipage. Olyckor som av gruvbolagets pressansvarige tonas ner som en avåkning eller dikeskörning. Rapportskyldighet gentemot tillsynsmyndighet finns inte enligt telefonsamtal med länsstyrelsens miljöingenjör David Berggård. På så vis har gruvbolaget mörkat många incidenter under de senaste åren. Incidenter som i värsta fall kan leda till fler dödsoffer på väg 395.

Då malmtransporter ska anses som en följdverksamhet till gruvan bör de vara tillståndspliktiga och åtminstone reglerade i tillståndet.

Rolf Ählberg

Rolf Ählberg har, som det får förstås, tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan. Han har sammanfattningsvis gjort gällande att malmen i Tapuli innehåller långt mer asbest än vad som hittills framkommit och att detta medför att damningen från bolagets malmtransporter är än mer hälsoskadlig. Han har anfört bl.a. följande. KIAB skickade en utredning den 4 september 2019 om asbestförekomst i gruvan, "Yrkeshygieniska mätningar Kaunisvaara Gruva" (Tapuli gruva). I denna slås fast att det förekommer krysotilasbest i gruvan, däremot nämner man inte den ännu större förekomsten av aktinolit- och tremolitasbest. Detta hävdar han är ett medvetet försök att vilseleda domstolen. Av utredningen framgår att en anställd utan utbildning till skyddsingenjör/yrkeshygieniker utfört de yrkeshygieniska mätningarna, och att företaget bestämt var, när och hur man skall utföra provtagning. Detta förfarande, och med den kunskap som gruvchefen Åsa Allan har, visar även det, att man medvetet försöker vilseleda domstolen.

Att analysen sedan gjorts med ett vanligt optiskt ljusmikroskop, som inte går att använda när man skall analysera de minsta, farligaste, asbestfibrerna ökar inte trovärdigheten. Är man intresserad av de anställdas säkerhet, måste man välja ett transmissionselektronmikroskop s.k. TEM.

Att hänvisa till att man ligger under gränsvärdet när man bara mäter de större asbestfibrerna, och utesluter de mindre, samt inte ta med tremolit- och aktinolitasbest visar att man inte är intresserad att ge domstolen en korrekt bild.

Gruvor med så stora asbestföroreningar innebär att asbestfibrerna följer med hela vägen från brytning till krossning och anrikning till järnkoncentrat. Därför är det viktigt att domstolen ställer krav på företaget att se till att det genomförs kvalificerade oberoende mätningar och analyser av alla de typer av asbest som förekommer i Tapuli gruva och tillhörande produktionsanläggningar, samt i området Sahavaara där gruvdrift är planerad.

En särskild uppgift har kommit till hans kännedom. Det gäller det järnkoncentrat som transporteras på järnväg till Narvik. I en anmälan från Lennart Forsberg framgår att han fått hus och trädgård förorenade av dammet från dessa tågtransporter. Det finns nu en analys av detta damm som visar att det innehåller krysotilasbest. Det är därför särskilt viktigt att domstolen tillser att oberoende undersökningar och analyser görs av detta järnkoncentrat, som kan vara en påtaglig hälsorisk för de som bor och vistas utefter järnvägslinjen till Riksgränsen och vidare till Narvik.

Är järnkoncentratet förorenat med asbest så exponeras också hamnen och fartygen i Narvik och omkringliggande miljö, och i förlängningen även de järnverk som tar emot koncentratet. Det är alltså inte en enbart svensk fråga.

Finlands naturskyddsförbund, Lapplands distrikt

Naturskyddsförbundet har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan och anført i huvudsak följande.

Finlands naturskyddsförbunds distrikt i Lappland anser att Naturvårdsverkets delvisa återkallelse av tillståndsbeslut ingår i en tillsynsmyndighets ansvarsverksamhet. Bland annat har bristfälliga dammkonstruktioner och effekter på jordmånen och grundvattnet orsakat en betydande miljörisk vars konsekvenser snabbt har framkommit i gruvans omgivning. Risken är att effekterna också sträcker sig till det skyddade Natura 2000 området. Det är också nödvändigt att se över om bestämmelserna som hänger samman med områdets efterbehandling och reparation av miljöskador är sådana att området kan återställas och de redan orsakade miljöskadorna kan rättas till med principen den som orsakar betalar.

Man får inte tillåta gruvverksamheten inom ramen för den nuvarande tillståndsbestämmelsen. Bedömning av miljöeffekter och rättelse av orsakade skador är absolut viktigt inför en ny tillståndsprövning. Vid bedömning av miljöeffekter måste man beakta samverkningar av eventuella gruvprojekt i Finland på Torne-Muonio älv som skyddas med Natura 2000 förordningen. Vid bedömning av miljöeffekter måste man beakta påverkningarna på älvens vattenkvalitet, flöde, organismer och de vid älven bosattas kultur och näringar.

Sirka Koskinen, Järvepää

Hon har, som det får förstås, tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan och anført bl.a. följande. Nu är Torne älvs och dess biälvars naturvärden hotade. Tapuli dagbrottsverksamhet och Kaunisvaara anriktningsverks verksamhet började år 2012. GÄK beviljade ett miljötillstånd för bolaget som redan från början var bristfälligt och otillräckligt framför allt med tanke på hantering av avloppsvatten. År 2014 drevs bolaget som utövade gruvverksamheten i konkurs och KIAB startade gruvverksamheten med det miljötillstånd som redan från början hade konstaterats vara bristfälligt år 2017. Verksamheten startade på nytt år 2018. Under hela gruvverksamhetstiden har företaget brutit mot miljöbestämmelser (Naturvårdsverket och Länsstyrelsens miljö-
vårdsverk i Norrbotten). Gruvföretagets återkommande överträdelser mot miljöbestämmelserna utgör en fara inte enbart för vandringsfiskbestånden utan också för

vattendragets mikroorganismer och växtligheten i vattnet och på stränderna. Utarmning och försvinnande av naturens mångfald blir en oundviklig konsekvens om gruvverksamheten får fortsätta med sin verksamhet som belastar och förorenar miljön. Torne älv är allas vår gemensamma angelägenhet.

Kirsti Syftestad, Finland

Kirsti Syftestad har, som det får förstås, tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan och anfört bl.a. följande. Hon instämmer i Finlands naturskyddsförbunds yttrande och framför oro för fiskbestånden i Muonio-Torne älv.

Vesa Junes, Helsinki

Vesa Junes har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan och anfört bl.a. följande. Efter att själv ha utrett olika expertutlåtanden gällande gruvans verksamhet i allmänhet och framför allt dess miljöskyddsåtgärder anser han det vara välgrundat och viktigt att gruvans miljötillstånd återkallas i de nödvändiga delarna, tillstånd uppgraderas till en nivå som motsvarar dagens krav, behandling av skadeämnen i gruvan specificeras detaljerat och tillsynsansvar för åtgärder i samband med gruvans miljöskydd och resultat överförs från gruvan själv till en utomstående och tillförlitlig sakkunniginstans. Låt oss hoppas att man i den svenska regionalpolitikens namn inte heller ensidigt kan ta eller tillåta betydande miljörisker i gemensamma gränsälvar i fråga om laxen som med stor möda har revitaliserats och andra värdefiskars vandringsfiskbestånd. Om man tillåter det skulle det vara nästan oförlåtligt och det värsta scenariot skulle naturligtvis bli om man tillåter att det framgångsrika revitaliseringsarbetet för vandringsfiskbeståndet i Torne och Muonio älvs vattendrag skulle tillåtas bli tillintetgjort genom gruvans bristfälliga miljötillstånd och dess bristfälliga tillsyn. Ökad dödlighet av vandringsfiskbeståndet eller till och med förstörelse i extremfallet skulle även i flera hänseenden vara en väldig och omätbar naturkatastrof på den gemensamma fria och rena gränsälven.

Kyösti Vihermaa, Esbo

Kyösti Vihermaa har, som det får förstås, tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan och anfört bl.a. följande. Torne älv och Muonio älv är tillsammans ett betydande förökningsområde för Österjöns lax. Fiske är en viktig del av mångformigt nyttjande av älvens natur såväl när det gäller den lokala befolkningen som resenärer som kommer från hela området i Finland och även från andra håll i Europa. Turismen som hänger samman med fisket är betydande för Torneälvsdalens näringsliv. Markområdena som gränsar till älvarna är viktiga med tanke på den lokala befolkningens näringsidkande och rekreationsanvändning och mångsidig rekreationsanvändning för dem som kommer från annat håll.

Man borde inte tillåta några sådana projekt inom Torne älvs och Muonio älvs avrinningsområde vilkas miljöeffekter innehåller risker som hänger samman med markområdenas eller älvarnas mikroorganismers levnadsförhållanden eller i övrigt äventyrar traditionell närings- eller rekreationsanvändning av de aktuella områdena. Markområdenas naturtillstånd eller de aktuella älvarnas vattenkvalitet eller dess mängd får inte äventyras genom någon sorts verksamhet som sker inom någondera gränsstatens område.

Det är framför allt miljöeffekterna av omfattande gruvprojekt som är avsedda att bli långvariga och som veterligen på många sätt betydande belastar miljön eller miljöeffekterna av förändringar i dessa som nog måste utredas i förväg. Man ska inte bevilja eller ändra tillstånd som det inte går att få nödvändig säkerhet gällande bevarande av miljöns tillstånd. Eventuella tillstånd eller deras ändringar ska utfärdas stränga till sina villkor och tillsynen av hur tillståndsvillkoren följs ska vara täckande samt vid behov ska myndighetens ingripandetröskel vara låg. Målet måste under alla förhållanden gå ut på att behålla älvsnaturens livskraft för att inte glömma säkerställande av den vildmarksliknande naturens orördhet och mångfaldiga användningsmöjligheter.

Tuire Pikkarainen, Nivala; Rosa Dankworth Tuovoinen; Helena Koberg-Hietanen, Kolari; Hannu Alatalo, Torneå och Terhi Gradinger, Torneå

Tuire Pikkarainen m.fl. har sammanfattningsvis uttryckt oro över risken för negativ påverkan från gruvan på fisket och vattenmiljön i Muonio och Torne älv. Som de får förstås har de gett uttryck för att gruvverksamheten bör stängas ned.

Leif Ramm-Schmidt, Esbo

Leif Ramm-Schmidt har tillstyrkt Naturvårdsverkets ansökan och anförut bl.a. följande.

Dammarnas och vallarnas konstruktion

Sandmagasinets vallar har byggts mot bestämmelserna, de är gjorda av krossten utan tätande kärna. Klarningsmagasinet har anlagts felaktigt och mot bestämmelserna. Detta har både Norrbottens länsstyrelse och Naturvårdsverket konstaterat. Lakvatten från sandmagasinet rinner genom vallarna och vidare genom myrmarken till Patojoki och Kaunisjoki. Finska aktörer, bl.a. Finlands Naturskyddsförbund, har tagit prover av vatten i myrmarken, Patojoki, Kaunisjoki och Muonio älv. Klart förhöjda halter av bl.a. metaller har uppmätts i närheten av gruvan.

Efter att gruvverksamheten i Kaunisvaara återstartades, har det under somrarna 2019 och 2020 i flera skeden uppstått en ovanlig skumbildning där Kaunisjoki rin- ner ut i Muonio älv. Enligt analyserna har skummet exceptionellt hög järnhalt, som mest upp till 13 procent järn (Fe) i torrsubstansen. Också en del andra metaller före- kommer i hög halt. Skumbildningen är ett nytt fenomen, som inte förekommit tidi- gare. I omedelbar närhet av skummet har funnits döda fiskar. Enligt analyserna på vattnet i Kaunisjoki är halten av III-värt järn hög och t.o.m. över mättnadsgraden. Experter anser att sådana halter inte uppkommer på naturlig väg. Analyserna är väl dokumenterade och kan tillställas vid behov.

Detta kan anses vara ett tidigt tecken på att dammarna i Kaunisvaara läcker. KIAB (bolaget) har kommenterat saken med förklaringen, att de inte uppmätt värden, som överskrider de utsläppsgränser de följer. Man kan i detta sammanhang fråga, vilka gränser det gäller, då tillståndet inte inbegriper några begränsningsvärden. Fortsatta analyser med jämförelse till tidigare värden före gruvdriften bör göras för att klar- lägga sambandet.

Sandmagasinet och deponeringstekniken

Anrikningssanden, som pumpas till sandmagasinet fyller inte den torrhalt, som av- sågs vid NRAB:s ansökan. Deponeringen skulle göras enligt förtjockningstekniken ("thickened tailings") med en randvinkel på ca. 4 procent. Bolaget har lovat korri- gera saken, men har inte ännu lyckats. Randvinkeln på magasinet är bara en till två procent. Sanden flyter alltså ut mycket mera än beräknat, vilket betyder avsevärt mera porvatten, som skall cirkuleras eller avbördas. Dessutom betyder det, att sand- magasinet kapacitet inte kommer att räcka till för hela driften. Det finns en uppen- bar risk, att lagret svämmar över vallarna.

Det kan dock ifrågasättas, om en dylik deponeringsteknik fungerar utan överhäng- ande risker i arktiska förhållanden. Enligt Kari Heiskanen (prof. Emeritus, Aalto universitetet, gruvindustrin) är pastateknikens problem, att det vid tinandet uppstår ett vattenlager mellan den tinade och otinade delen, som kan förorsaka glidning av ytlagret ut mot magasinet kanter.

Knutsson et al (2016) har utrett stabiliteten av pastadeponeringen i LKAB Svappa- vaara under en frysnings-/tinings cykel. De anser att randvinkeln beroende på pas- tans täthet kan vara betydligt lägre, än en grad. En fluidiserad pasta förorsakar stort tryck på vallarna i motsats till sanden. Kanadensiska experter rekommenderar inte heller pastateknik för arktiska förhållanden (Kidd Creek erfarenheten).

Klarningsmagasinets storlek

Vid ansökan av tillstånd för gruvverksamheten beskrev dåvarande bolaget NRAB, att de anlägger ett så stort klarningsmagasin, att avbördning ej behöver göras under månaderna december — april, då vattenföringen i Muonio älv är låg. Totala ytan av magasinet skulle vara 1,2 km². I och med detta skulle vattnets uppehållstid i magasinet vara mycket lång, vilket har en gynnsam effekt på vattnet innan det pumpas ut till Muonio älv. Det befintliga magasinet är dock under 0,1 km², alltså bara ca. 8 procent av det avsedda magasinet. Den maximala kapaciteten är då endast ca 250 000 m³. Detta gör det inte möjligt att buffra utsläppen. Buffertkapaciteten uppgår i praktiken till bara någon vecka vid medelbelastning. Magasinet är ytterst litet i jämförelse med andra gruvor i både Finland och Sverige. Som jämförelse kan nämnas Aitik's magasin, som har en kapacitet på upp till 20 Mm³. Detta motsvarar två års uppehållstid. Andra gruvor har typiskt magasin med ett halvt till ett års uppehållstid.

Tillståndet av GÄK innehåller inte klara bestämmelser för magasinets storlek, men avsikten i beslutet var, att bolaget skall följa sina planer. Magasinets storlek är således i stark konflikt med det bolaget lovade.

Tapulis malm är mer svavelhaltig än beräknat

Det har visat sig, att malmen i Tapuli gruvan i praktiken innehåller mer svavel, än vad som tidigare uppgetts. Det är uppenbart, att detta var känt för bolaget vid tiden för ansökan. Myndigheterna, inkluderande GÄK, har blivit vilseledda. På grund av detta har inte krav på tätmembran under de svavelhaltiga materialen krävts. Som täckningsmaterial har avsetts att använda endast ett lager av morän. Detta förorsakar att vatten och syre läcker in i lagret. På sikt betyder det, att de sura vatten som uppstår inte kan tas tillvara och behandlas. En del läcker ner i grundvattnet medan resten rinner okontrollerat ut i naturen. Detta föranleder ett långvarigt och allvarligt miljöhot.

Som bevis på att en ansevärd del av malmen är betydligt mer svavelhaltig är att bolaget nu har deponerat upp till 1 miljon ton malm (s.k. "flotationsmalm") från Tapuli gruvan på sitt område i väntan på att kunna behandlas med flotationsprocess. Upplaget är ett miljöhot då surt lakvatten högst sannolikt uppstår redan på kort tid. Upplägg av dylikt material är klart emot tillståndet.

Tillståndet saknar utsläppsgränser

Det av GÄK beviljade tillståndet saknar bestämmelser för utsläppsnormer (metaller mm.), utsläppsmängder och utsläppstider. Bolaget kan alltså fritt släppa ut hur mycket som helst, vad som helst och när som helst. Det enda som begränsas är

grumligheten 20 mg/l, vilket är ytterst generöst. Inga andra reningskrav har ställts. Ett dylikt tillstånd är inte av denna värld. Det är definitivt i strid med EU-lagstiftningen. Detta är en av de främsta orsakerna till att tillståndet måste återkallas.

Bedömningen av påverkan i Muonio älv är bristfällig och felaktig

Gruvbolaget har inte analyserat påverkan av olika ämnen (bl.a. metaller) i Muonio älv. Ett flertal komponenter saknas. I den ursprungliga ansökan saknades t.ex. uran (U) och selen (Se). Vid utspädningsberäkningarna har huvudsakligen medelflöde använts. Detta ger en helt felaktig bild av utspädningen. Parallellberäkning vid extremt lågflöde (senast år 2010) bör användas.

Enligt EU-lagstiftningen bör vattendragets tillståndsklassificering bedömas utgående från enskilda komponenter. Jfr. Weser och Finnpulp domerna.

Bolaget räknar dessutom belastningen enligt biotillgänglighet. Det kan ifrågasättas, om detta räknasätt verkligen kan tillämpas på ett utsläpp, som nästan enbart består av mineraler utan organiskt material. Bolaget måste krävas på bevis, att detta räknasätt kan tillämpas.

De uppgifter bolaget har lämnat för bedömning av samverkan med andra belastare i älven (t.ex. Hannukainen gruvprojektet) har varit felaktiga. I jonbalansen har upp till 90 procent av katjonerna saknats (ref. Northland Mines Oy, Internationellt förfarande, komplettering av miljölovsansökan för gruvprojektet i Hannukainen, Pöyry Finland Oy 12.5.2014).

Natura 2000-bedömning saknas

En naturabedömning i enlighet med EU-lagstiftningen gjordes ej. En ny bedömning har nu gjorts i samband med den nya ansökan. Grunderna för bedömningen är dock felaktiga.

Samordning och kommentar till den nya ansökan

Domstolen har beslutit samordna behandlingen av återkallelsen med den nya ansökan för utvidgad verksamhet. Detta är ytterst beklagligt, eftersom det betyder, att beslutet drar alldeles för långt ut i tiden. Bolaget kan fortsätta sin verksamhet tillsvidare i strid med tillståndet utan att göra ens de mest brådskande åtgärderna.

Det bör noteras, att den nya ansökan i många avseenden innehåller grava fel och brister. De svenska myndigheterna har påpekat en hel del av dessa brister, men alls inte allt. Som exempel kan nämnas fel i beräkningen av vattenreningen, där renings-

resultatet är i strid med kemins lagar. Processkemikalierna har inte beaktats i vattenbelastningen. Användningen av 15 000 ton svavelsyra per år i processen har helt glömts bort. Beräkningen av mängden xantater och halveringstiden är felaktig. Här tillämpar bolaget halveringstider, som endast gäller vid tropiska förhållanden. Påverkan i Muonio älv är ej gjord för lågvattenföring mm.

De planer gruvbolaget framför i den nya ansökan är inte tillräckliga för att korrigera felen i det gällande förfarandet. Eftersom det kommer att ta lång tid innan alla villkor är trovärdigt avklarade, bör beslutet om delvis återkallelse av det gamla tillståndet göras så snart som möjligt för att undvika bestående skada på miljön.

SAKKUNNIGUTLÅTANDE

Sammanfattning av sakkunnigutlåtandet

Dammsäkerhetssakkunnige Dag Ygland har gett in ett skriftligt utlåtande. Av utlåtandet framgår sammanfattningsvis följande.

Mark- och miljödomstolen vid Umeå tingsrätt förordnade den 26 augusti 2021 med stöd av 22 kap. 12 § miljöbalken Dag Ygland som sakkunnig i målet. Sakkunniguppgiften innebar att utföra granskning och bedömning om de uppförda damm/vallkonstruktionerna är i förenlighet med GÄK:s beslut samt vilka eventuella risker som föreligger.

GÄK:s beslut är relativt kortfattat och det allmänna villkoret får därför stor betydelse i bedömningen om dammkonstruktionerna är i förenlighet med beslutet. Den viktigaste källan till om det allmänna villkoret är uppfyllt är den tekniska beskrivningen som bifogades ansökan.

Dammen för processvattenmagasinet bedöms vara uppförd i enlighet med vad som angavs i den tekniska beskrivningen. Uppförandet förefaller också vara väl dokumenterat. En viss reservation finns för att vattennivån i ett par av de vattenståndsrör som finns installerat i dammen fluktuerar.

Utformningen av klarningsmagasinet överensstämmer inte med det som redovisades i den tekniska beskrivningen. Ur dammsäkerhetssynpunkt är dock den valda utformningen bättre då det är mycket litet vattentryck mot dammen. Dammen saknar dock ett nödutskov vilket är en avvikelse från det allmänna villkoret. Avvikelsen mildras i viss mån av att riskerna vid en eventuell överdämning i magasinet bedöms som förhållandevis små på grund av dammens utformning och den låga dammhöjden.

Sandmagasinet skulle enligt den tekniska beskrivningen omgärdas av en bilväg/vall vars syfte bland annat skulle kunna vara att utgöra ett fysiskt skydd ifall deponerad sand skulle flyta ut. Längs den södra delen av magasinet har två parallella vallar byggts i stället för en och sand ligger på en längre sträcka mot den inre vallen. Att sand ligger mot vallen bedöms inte utgöra en avvikelse från det allmänna villkoret. Att det byggts två vallar i stället för en utgör eventuellt en avvikelse i förhållande till det allmänna villkoret men utförandet innebär dubbla barriärer vilket bedöms som fördelaktigt ur säkerhetssynpunkt. Vallarnas stabilitet bedöms inte som problematisk men den är inte verifierad med beräkningar vilket bedöms som en brist på de sträckor där den inre vallens nedströmsslänt sammanfaller med det uppsamlade diket slänt.

Det tycks ha funnits brister i den tidigare verksamhetsutövarens redovisning enligt villkor två i tillståndsbeslutet. Vilken kommunikation som funnits mellan verksamhetsutövaren och tillsynsmyndigheten gällande villkor 2 och villkor 27 är inte känt. Det ligger också utanför ramen för detta utlåtande att bedöma vilka brister i redovisningen som kan anses läkta av nuvarande verksamhetsutövare.

Yttranden över sakkunnigutlåtandet

Naturvårdsverket har konstaterat att Dag Ygland har besvarat de frågor verket framfört i yttrande den 1 oktober 2021. Vad gäller konstruktionerna som omger sandmagasinet samt uppskattat sanddjup mot den inre vallen avser Dag Yglands utlåtande förhållandena idag. Det innebär inte nödvändigtvis att konstruktionen är stabil i framtiden om/när mer anrikningssand ligger mot den inre vallen.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har konstaterat att vad den sakkunnige har anfört i allt väsentligt bekräftar vad länsstyrelsen redan har anfört genom det tidigare yttrandet i målet den 14 december 2018 i fråga om avvikelser gentemot gällande villkor avseende grundläggning och utformning av dammar för sand- och klarningsmagasinet i förhållande till vad som ligger till grund för gällande tillstånd. I samband med bedömning av tillåtlighetsfrågor och huruvida ett tillstånd kan förenas med tillräckliga villkor som syftar till att säkerställa att risker och påverkan på människors hälsa och miljön så långt möjligt begränsas, tas sällan eller aldrig hänsyn endast till den minsta möjliga belastning som en verksamhet eller åtgärd kan komma att medföra. För att åstadkomma tillräckliga säkerhetsmässiga och miljömässiga marginaler är det centralt att denna bedömning istället utgår från den högsta belastning och påverkan som en verksamhet eller åtgärd kommer att medföra.

Länsstyrelsen uppfattar däremot att det av sakkunnighetsutlåtandet i allt väsentligt framgår vad avvikelserna kan innebära i olika avseenden endast i förhållande till den verksamhet som nu bedrivs, med nu aktuell belastning, men inte i jämförelse med de förutsättningar och högsta belastningar i övrigt som tillståndet grundar sig på. Det är bland annat fråga om att den i sandmagasinet deponerade anrikningssanden ska nå en konliknande form upp till en höjd av ca 60 m, vilket är väsentligt högre än den höjd som nu föreligger och som den sakkunnige tycks ha bedömt.

Detta är en aspekt som har varit av motsvarande central betydelse inför länsstyrelsens bedömning av de uppgifter om grundläggning och utförande av dammar i övrigt som ligger till grund för tillståndet.

Länsstyrelsen ställer sig i ljuset av detta frågande till varför sakkunnighetsgranskningen tycks ha utelämnat en för granskningen annan central aspekt då det inte heller framgår vilken betydelse det har att dammarna för sand- och klarningsmagasinet inte har anlagts enligt vad som framgår som grund för tillståndet och fullgörandet av villkor 2.

KIAB har noterat att utlåtandet är föredömligt kortfattat och koncist. Vad beträffar innehållet i sak kan KIAB inte se annat än att den sakkunniges beskrivning av förhållandena vid anläggningen är korrekt i alla väsentliga avseenden och har således inga invändningar. Bolaget har i nuläget inte heller någon invändning mot den bedömning av utförda anläggningars överensstämmelse med tillståndet som redovisas i utlåtandet.

Mona Kumpula har anfört bl.a. följande. Hon utläser på sidan 13 första meningen under rubriken "Sandmagasin" att KIAB saknar tillstånd för sandmagasinet med tillhörande klarningsbassäng på östra sidan Riksväg 99. Hon utläser i andra meningen som fortsätter in på sid 14, att det tillstånd som Bergmästaren gav för gruvorna Tapuli K1 och Tapuli K2 år 2008, med en godkänd miljökonsekvensbeskrivning som inte kan överprövas i ett senare skede, på västra sidan Riksväg 99, även innefattade tillstånd att anlägga vallar och diken i området för K1 och K2. Om gruvbolaget NRAB så hade gjort, och inte gått Muonio Samebys önskan tillmötes, dvs. att flytta bassängen till andra sidan stora vägen, i en ansökningsprocess som dock återkallades innan tillståndsbeslut, precis innan konkursen, då hade grundvattennivån väster om gruvan troligen inte sänkts så dramatiskt för KIAB, som nu uppgetts ha skett. Det omvända har troligen skett på östra sidan gruvan. En skvalpande "puddingmyr" på hård berggrund är svår att hålla tät som bassäng, och hon anser att sakkunnigutlåtandet inte alls berört riskerna med detta. Hon kan inte utläsa att han alls berört kvaliteten på den norra vallen, som hon själv misstänker

”läcker som ett såll” till Muonio älv, via diken till Aareajoki och senare Kaunisjoki, med utmynning i Kaunisjoensuu, som ligger vid broöverfarten till Finland, länsväg 880-länsväg 403.

Hon har reagerat över att vatten i hennes dike samt i Aareajoki svider i ögon och på hud, typ salt, med inslag av svag doft ”industrivättmedel” och hon är självklart orolig för konsekvenserna!

MÅLETS HANDLÄGGNING

Ansökan inkom till Umeå tingsrätt, mark- och miljödomstolen, den 25 juni 2018. Ansökan kungjordes för yttrande i Sverige den 17 september 2018. En första syn i målet ägde rum den 23 oktober 2018. Översättning av ansökningshandlingar till finska i enlighet med domstolens skyldighet enligt artikel 22 i lag (2010:897) om gränsälvsöverenskommelse mellan Sverige och Finland har gjorts. Kungörelse av ansökan har därefter skett också i Finland. Översättning av finska yttranden till svenska och av sökandens yttranden till finska har därefter skett löpande. Efter skriftväxling som genomförts i båda länderna parallellt har muntlig förberedelse, med digital närvaro av vissa svenska myndigheter samt KIAB, hållits den 25–29 maj 2020, delvis gemensamt med ansökningsmålet M 2090-19. Protokollet från den muntliga förberedelsen har översatts och skickats för kännedom till både svenska och finska parter. Viss fortsatt skriftväxling har därefter skett.

Efter jävsinvändning från Älvräddarnas samorganisation (Älvräddarna) gentemot ansvarig rådman och tekniskt råd har annan domare vid mark- och miljödomstolen, Umeå tingsrätt, den 8 juni 2021, ogillat ansökan om jäv. Efter missnöjesanmälan från Älvräddarna fattade domstolen beslut om att jävsbeslutet fick överklagas särskilt, vilket Älvräddarna gjorde. Mark- och miljööverdomstolen har därefter, den 11 augusti 2021, beslutat att inte meddela prövningstillstånd, vilket innebär att mark- och miljödomstolens beslut i frågan står fast.

Mark- och miljödomstolen förordnade den 26 augusti 2021, efter Naturvårdsverkets begäran om sakkunnig i dammsäkerhetsfrågor, Dag Ygland, Ygland Vatten AB, som dammsäkerhetssakkunnig i målet. Gemensam syn i mål M 1828-18 och

M 2090-19 hölls den 16 september 2021. Mark- och miljödomstolen genomförde i direkt anslutning till synen även en undersökning av malmtransportvägen. Såväl svenska som finska parter har beretts tillfälle att yttra sig över det protokoll som upprättats över undersökningen. Huvudförhandlingen i målet kungjordes den 18 oktober 2021 och ägde rum den 15 – 18 november 2021.

DOMSKÄL

Miljöbalkens tillämplighet

Kan GÄK:s tillstånd omprövas eller återkallas med stöd av 24 kap. miljöbalken?

Det tillstånd till gruvdrift som mark- och miljödomstolen har att pröva i målet är meddelat den 20 augusti 2010 av GÄK med stöd av då gällande gränsälvsoverenskommelsen mellan Sverige och Finland av den 16 september 1971. I Sverige genomfördes överenskommelsen genom lag (1971:852) med anledning av gränsälvsoverenskommelsen mellan Sverige och Finland den 16 september 1971 (1971 års lag). I och med införandet av 1971 års lag överläts vissa beslutsbefogenheter för frågor som berörde gränsälvarna, bl.a. att lämna tillstånd till vissa verksamheter, till den särskilt inrättade GÄK. Av då aktuell lydelse av 1 kap. 4 § miljöbalken framgick att i fråga om viss miljöfarlig verksamhet och viss vattenverksamhet gällde särskilda bestämmelser enligt 1971 års lag. Enligt författningskommentaren till bestämmelsen ersatte 1971 års lag, inom sitt geografiska tillämpningsområde, balkens bestämmelser om vattenverksamhet och anläggningar i vatten och om miljöfarlig verksamhet såvitt avser utsläpp till vatten, dvs. vattenförorening (se prop. 1997/98:45, del 2, s. 11). Lagen om gränsälvsoverenskommelse från 1971 har ersatts av lag (2010:897) om gränsälvsoverenskommelse mellan Sverige och Finland (2010 års lag), vilken trädde i kraft den 1 oktober 2010. I samband med införandet av 2010 års lag upphävdes GÄK:s beslutsbefogenheter avseende att lämna tillstånd till bl.a. miljöfarlig verksamhet. Upplysningsbestämmelsen i 1 kap. 4 § miljöbalken

kvarstår i uppdaterad lydelse. Paragrafen innehåller numera även hänvisningar till andra liknande specialregleringar (jfr prop. 2009/10:212 s. 71 f.).

Av övergångsbestämmelserna till 2010 års lag framgår i art. 34, p. 3 att tillstånd som har meddelats med stöd av 1971 års överenskommelse ska fortsätta att gälla som om de var meddelade med stöd av nationell lagstiftning. Vid omprövning och tillsyn ska bestämmelserna i nationell lagstiftning tillämpas.

Mark- och miljödomstolen gör, med stöd av vad som anförts ovan, bedömningen att det aktuella tillståndet ska betraktas som om det vore meddelat med stöd av miljöbalken. Domstolen anser att övergångsbestämmelserna till sin ordalydelse är så tydliga att det saknas utrymme att göra någon annan tolkning. Detta innebär bl.a. att såväl bestämmelsen om tillståndets rättskraft i 24 kap. 1 § miljöbalken, som bestämmelsen om förutsättningarna för återkallelse av tillstånd i 24 kap. 3 § miljöbalken är tillämpliga. Detta innebär även att Naturvårdsverket är behörigt att med stöd av 24 kap. 11 § miljöbalken hos mark- och miljödomstolen ansöka om att tillståndet återkallas.

Utgångspunkter för domstolens bedömning och prövningsramen i målet

Som domstolen konstaterat ovan framgår det av övergångsbestämmelserna till 2010 års lag att tillstånd som meddelats med stöd av 1971 års lag ska gälla som om de vore meddelade med stöd av nationell lag. Det är därmed domstolens utgångspunkt att det meddelade tillståndet har samma innebörd och rättskraft som om det var meddelat med stöd av miljöbalken.

Av 24 kap. 1 § första stycket miljöbalken framgår att tillstånd som har meddelats i ett ansökningsmål och som vunnit laga kraft gäller mot alla såvitt avser frågor som har prövats i domen eller beslutet. Av förarbetena till bestämmelsen går att utläsa bl.a. att tillståndet ger en trygghet till en tillståndshavare eftersom denne inte behöver frukta att det ställs ytterligare krav med stöd av de allmänna hänsynsreglerna, i vart fall inte beträffande sådana frågor som har prövats vid tillståndsgivningen. Det

framgår även att ett lagakraftvunnet tillstånd inte på ordinär väg kan rivas upp med hänsyn till allmänna intressen eller på talan av någon enskild sakägare som hade kunnat föra talan i tillståndsprocessen (prop. 1997/98:45, del 2 s. 251 ff.). Domstolen konstaterar att det i målet gjorts gällande att det av GÄK meddelade tillståndet i sig innehåller sådana brister i bl.a. omfattning och tydlighet att det av olika anledningar inte torde vara möjligt att bedriva verksamhet med stöd av tillståndet. Detta föranleder följande ställningstaganden från domstolens sida.

Utgångspunkten är att tillståndet har rättskraft i de delar som prövats i ansökningsprocessen hos GÄK. Domstolen anser inte att tillståndet är så bristfälligt att det skulle kunna vara fråga om en nullitet (direkt ogiltighet) på sätt som gjorts gällande av Mona Kumpula. De invändningar som gjorts i målet och som tar sikte på eventuella brister i handläggningen och processen hos GÄK eller tillståndsinnehållet i sig är enligt domstolens mening inte heller sådana att de kan bli föremål för prövning i detta mål.

Det domstolen har att pröva i målet är den ansökan om återkallelse som gjorts enligt 24 kap. 3 § miljöbalken och domstolens prövning är begränsad till den nämnda bestämmelsens räckvidd och de grunder som åberopats inom ramen för den. Eftersom det i bestämmelsen saknas utrymme att återkalla tillstånd på de grunder som nämnts ovan (dvs. på grund av brister i ansökningsprocessen eller brister enbart hänförliga till tillståndet i sig) faller sådana frågor utanför det domstolen kan pröva i målet. I vart fall utgör det ingen självständig grund för återkallelse. En självständig prövning av dessa frågor kan enbart ske genom extraordinära rättsmedel, dvs. en begäran om resning, ansökan om återställande av försutten tid eller en klagan över domvilla.

Att domstolens prövning är begränsad till vad som framgår av 24 kap. 3 § miljöbalken innebär även att domstolen är förhindrad att pröva sådana frågor om ytterligare försiktighetsmått eller ändringar av villkor som i målet begärts av bl.a. Gabna sameby. Det kan i detta sammanhang förtydligas att sådana frågor kommer att kunna prövas inom ramen för domstolens mål M 2090-19. Även ersättningsfrågor enligt

bl.a. 31 kap. miljöbalken som lyfts av enskilda motparter faller utanför prövningen i nu aktuellt mål.

Sammanfattningsvis har mark- och miljödomstolen alltså kommit fram till följande slutsatser. Målet gäller en ansökan om återkallelse enligt 24 kap. 3 § miljöbalken. Ramen för domstolens prövning är begränsad till att omfatta om det enligt den bestämmelsen föreligger grund för att återkalla tillståndet. Frågor som faller utanför vad som enligt 24 kap. 3 § miljöbalken kan utgöra grund för återkallelse kan inte prövas i detta mål.

Förutsättningar för återkallelse enligt miljöbalken

Enligt 24 kap. 3 § miljöbalken får tillståndsmyndigheten helt eller delvis återkalla tillstånd, dispens eller godkännande som meddelats enligt balken, eller enligt föreskrifter med stöd av balken, och förbjuda fortsatt verksamhet

1. om den som har sökt tillståndet, dispensen eller godkännandet har vilselett tillståndsmyndigheten genom att lämna oriktiga uppgifter eller underlåta att lämna uppgifter av betydelse för tillståndet, dispensen, godkännandet eller villkoren,
2. när tillståndet, dispensen, godkännandet eller villkor som gäller för verksamheten eller åtgärden inte har följts och avvikelserna inte är av ringa betydelse,
3. om det till följd av verksamheten eller åtgärden har uppkommit någon olägenhet av väsentlig betydelse som inte förutsågs när verksamheten eller åtgärden tilläts,
4. om det till följd av verksamheten eller åtgärden har uppkommit sådana förhållanden som enligt 2 kap. 9 § innebär att verksamheten inte får bedrivas,
5. om verksamheten slutligt har upphört,
6. om ett nytt tillstånd ersätter ett tidigare tillstånd,
7. om det behövs för att uppfylla Sveriges förpliktelser till följd av EU-medlemskapet,
8. om underhållet av en vattenanläggning allvarligt har försummats, eller
9. om tillstånd att inverka på vattenförhållandena inte har utnyttjats under en längre tid och det kan antas att tillståndet inte heller kommer att utnyttjas.

Mark- och miljödomstolen får om tillståndet avser verksamhet vid en vattenanläggning eller i fall som avses i första stycket 8 eller 9 återkalla rätten att bibehålla en vattenanläggning.

Av 24 kap. 4 § första stycket miljöbalken framgår vidare att i samband med ett beslut om återkallelse enligt 3 § andra stycket som avser en vattenanläggning skall mark- och miljödomstolen ålägga den som är ansvarig för underhållet av anläggningen att riva ut den och att vidta de åtgärder som behövs för att förebygga eller minska skador genom utrivningen. Av andra stycket framgår att i stället för åläggande enligt första stycket får mark- och miljödomstolen medge någon annan vars rätt är beroende av utrivningen eller, till skydd för allmänna intressen, staten, en kommun eller ett vattenförbund att riva ut anläggningen på den underhållsskyldiges bekostnad. Domstolen får också meddela förordnande enligt 11 kap. 20 §. Då äger 11 kap. 20 § fjärde stycket och 21 § motsvarande tillämpning.

Av 24 kap. 11 § miljöbalken framgår att en ansökan om återkallelse av tillstånd enligt 24 kap. 3 § miljöbalken får göras av bl.a. Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Kammarkollegiet och länsstyrelsen.

Av författningskommentaren till 24 kap. 3 § framkommer bland annat följande. *Paragrafen innehåller bestämmelser om när återkallelse av tillstånd får ske samt förbud mot fortsatt verksamhet får meddelas.... Med oriktiga uppgifter i första punkten avses även ofullständiga uppgifter. Tillstånd bör återkallas vid vilseledande. Det kan dock undantagsvis vara tillräckligt att omprövning sker av villkoren eller tillståndet enligt 5 § första stycket tredje punkten.*

Enligt andra punkten kan återkallelse ske om tillstånd, dispens, godkännande eller villkor som gäller för tillståndet inte följs. Obetydliga överträdelser skall inte medföra en sådan påföljd. Dessutom bör andra sätt att åstadkomma rättelse först prövas. Således bör förelägganden om rättelse enligt 26 kap. 9 § först ges. Omprövning enligt 5 § första stycket fjärde punkten kan ibland också vara tillräckligt. Att det anges att även underlåtenhet att följa själva tillståndet, dispensen eller godkännandet kan leda till påföljd är föranlett av att det i nuvarande koncessionsnämndspraxis förekommit att överträdelse av i tillståndet angiven produktionsmängd inte ansetts vara villkorsbrott.

Tredje punkten motsvarar närmast 23 § första stycket tredje punkten miljöskyddslagen. I första hand skall möjligheterna till omprövning enligt 5 § första stycket femte punkten användas. Vid svårare olägenheter, som inte kan avhjälpas genom villkorsändring, kan återkallelse ske eller förbud mot fortsatt verksamhet meddelas.

Punkten 7 är en nödvändig följd av medlemskapet i EU. Om EU t.ex. förbjuder användningen av ett bekämpningsmedel måste Sverige kunna återkalla ett av svenska myndigheter tidigare givet godkännande. (prop. 1997/98:45 del 2, sid 254 ff.)

Åberopade grunder

I ansökan om återkallelse har Naturvårdsverket hänvisat till 24 kap. 3 § miljöbalken som stadgar att tillståndsmyndigheten får helt eller delvis återkalla tillståndet om vissa i bestämmelsen angivna förutsättningar föreligger. De punkter som Naturvårdsverket ansett vara tillämpliga är punkten 2) att tillståndet och de villkor som gäller för verksamheten inte har följts och avvikelsen inte är av ringa betydelse, punkten 3) att återkallelse får ske om det till följd av verksamheten uppkommit någon olägenhet av väsentlig betydelse som inte förutsågs när verksamheten eller åtgärden tilläts samt punkten 7) att återkallelse kan ske om det behövs för att uppfylla Sveriges förpliktelser till följd av EU-medlemskapet.

Naturvårdsverket har uppgett att sammanfattningsvis åberopas följande grunder för återkallelse.

- Vald deponeringsteknik och dammarnas konstruktion ifrågasätts.
- Karakteriseringen av utvinningsavfallet är bristfällig.
- När det gäller utvinningsavfallsanläggningarna har avvikelse skett ifrån tillståndsgiven konstruktion.
- De krav som ställs i avfallshanteringsplanen uppfyller inte kraven i utvinningsavfallsförordningen i fråga om återställande efter att verksamheten upphör.
- Det saknas relevanta begränsningsvärden för att förhindra att överskridande av miljökvalitetsnormer sker i recipienterna.
- Det finns en risk för avvikelse från tillståndet när det gäller grundvattenavsänkningen för Kokkovuoma.

- Det är uppenbart att det krävs ett Natura 2000-tillstånd och ett sådant saknas.
- Ändrade transportvägar för lastbil och tåg till Narvik utgör en avvikelse från tillståndet.

Älvräddarnas Samorganisation, Aareavaara Fiskevårdsområdesförening och Aarelax Lapland (nedan Älvräddarna m.fl.) har, utöver att instämma i de grunder Naturvårdsverket åberopat, vid huvudförhandlingen åberopat även punkten 1) att den som har sökt tillståndet, dispensen eller godkännandet har vilselett tillståndsmyndigheten genom att lämna oriktiga uppgifter eller underlåta att lämna uppgifter av betydelse för tillståndet, dispensen, godkännandet eller villkoren. Domstolen prövar först Älvräddarnas m.fl. och därefter Naturvårdsverkets grunder. Inom ramen för dessa grunder prövar domstolen den befintliga verksamhetens utformning och miljöpåverkan i förhållande till vad som framgår av tillståndet och av ansökningshandlingarna.

24 kap. 3 § 1 p miljöbalken

Älvräddarna m.fl. har vid huvudförhandlingen yrkat att domstolen ska återkalla tillståndet med stöd av 24 kap. 3 § 1 p miljöbalken. Älvräddarna m.fl. har gjort gällande att NRAB har vilselett GÄK genom att underlåta att informera om att man undersökt och beslutat ändra transportlösning under målets prövning innan tillstånd lämnats. Naturvårdsverket har vid huvudförhandlingen uttryckligen klargjort att ansökan om återkallelse inte omfattar denna grund.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning. Rätten att ansöka om återkallelse och omprövning av villkor i tillståndsbeslut är förbehållet en krets av myndigheter enligt 24 kap. 11 § miljöbalken. En ansökan om återkallelse kan alltså inte behörigen göras av kommuner, organisationer och enskilda. Det saknas särskilda författningsbestämmelser samt uttalanden i förarbeten eller praxis som ger vägledning vad gäller frågan om enskilda, när talan om återkallelse har väckts av behörig myndighet, har rätt att åberopa även andra grunder än de som har gjorts gällande av den behöriga myndigheten.

Det som talar mot att denna rätt skulle tillkomma enskilda är att lagstiftaren uttryckligen har avgränsat kretsen av vilka som är behöriga att ansöka om återkallelse genom bestämmelsen i 24 kap. 11 § miljöbalken. Mot bakgrund av allmänhetens och enskildas beaktansvärda intressen av att delta i miljöprocesser anser domstolen dock, att i avsaknad av ett förbud därom, bör enskilda parter ha rätt att åberopa även andra grunder än de som gjorts gällande av den behöriga myndigheten.

Domstolen tar därför upp Älvräddarnas m.fl. åberopade grund till prövning.

Älvräddarna m.fl. har presenterat utdrag från äldre webbsidor med artiklar om NRAB:s ansökan om tillstånd till GÄK av vilka framgår att representanter för det bolaget uttalat sig om hur transporter från gruvan ska ske på ett sätt som avviker från GÄK:s tillstånd. Domstolen konstaterar att det inte presenterats någon verification på äktheten av materialet och, även för det fall att äktheten inte ifrågasätts, det rör sig om andrahandsuppgifter i media och alltså inte om någon intern dokumentation i NRAB. Det underlag som har lagts fram är enligt domstolens mening inte tillräckligt för att anse att det förekommit något vilseledande eller underlåtenhet att lämna uppgifter från NRAB:s sida i ansökningsprocessen.

Den av Älvräddarna m.fl. åberopade grunden utgör alltså inte skäl för att återkalla tillståndet.

24 kap. 3 § 2 p miljöbalken

Domstolen har att i denna del att pröva följande.

Föreligger grund för återkallelse till följd av att tillståndet eller villkor för tillståndet ej har följts och avvikelsen inte är av ringa betydelse enligt 24 kap. 3 § 2 p. miljöbalken.

Sandmagasinets utformning

Naturvårdsverket har gjort gällande att utvinningsavfallsanläggningarna inte är uppförda i enlighet med vad som är tillståndsgivet. Vad avser sandmagasinet strider den anlagda konstruktionen mot villkor 1 och 2. En homogen morändamm saknas och den lösning som istället har byggts söder om magasinet med en lösning med vall-dike-vall har inte tillståndsprövats. Vidare menar verket att den damm mellan sand- och klarningsmagasin som har anlagts inte framgick av ansökan. Verket har också gjort gällande att det finns risk för otillåten miljöpåverkan med den utformning som har byggts. Vidare har verket gjort gällande att konstruktionen som omger sand- och klarningsmagasin delvis är belägen på fastigheten Kaunisvaara 2:5 vilket är utanför tillståndsgivet verksamhetsområde.

Bolaget har anfört att utformningen av magasinet är i huvudsaklig överensstämmelse med vad som framgick av underlaget till GÄK. Vidare har bolaget visat med sina undersökningar att något läckage inte förekommer från anläggningen. Inga åsidosättanden har gjorts vare sig av tillståndet eller av villkor. Den slutliga utformningen har rapporterats till länsstyrelsen under 2019 efter KIAB:s övertagande och återstart av verksamheten. Beträffande fastighetsbeteckningar anser bolaget att det inte finns någon uttrycklig begränsning kopplad till enskilda fastigheter i GÄK:s tillstånd. Den enda skrivning som finns angående detta i tillståndet är den avslutande meningen i villkor 1 varav framgår att "Anläggningar på mark som bolaget ännu inte råder över får inte utföras innan bolaget har fått förfoganderätt även till den marken." Denna fråga löstes av NRAB innan arbeten inom aktuella fastigheter påbörjades. Någon annan uttrycklig begränsning med avseende på vilka fastigheter som får nyttjas för verksamheten, framgår inte av GÄK:s tillstånd. Bolaget påminner om att det aktuella området omfattas av nyttjanderättsavtal som ger verksamhetsutövaren/KIAB rådighet över marken och att området med marginal ryms inom gällande markanvisning.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

Mark och miljödomstolen konstaterar inledningsvis att det av GÄK:s beslut inte framgår vilken exakt utformning som har godtagits avseende sandmagasinets utformning men att tillstånd ges till att anlägga ”invallningar och diken vid de planerade anläggningsområdena”. Av den tekniska beskrivningen i ansökan framgår följande beskrivning om sand- och klarningsmagasinet.

”Sandmagasinet kommer i dess östra del att vara uppbyggt med en damm vars syfte är att innehålla klarningsmagasinets vatten. I västra delen kommer en bilväg/vall (ca 5 m körbana) med ett uppsamlingsdike på insidan att anläggas som kommer att ansluta till klarningsmagasinet. Syftet med vägen/vallen är att hindra vatten från sandmagasinsområdet att spridas till omgivningen, utgöra ett fysiskt skydd i fall deponerad sand skulle flyta ut samt hindra vatten från omgivningen att flöda fritt till området. Vägen möjliggör även tillträde till dammen.” Vidare av den tekniska beskrivningen framgår att den skiss som redovisar sand- och klarningsmagasinet är en principskiss med en principutformning och att ”byggnation med andra metoder och material/massor som är minst lika säkra som det som har beskrivits kommer att utredas i detalj”.

Domstolen har förordnat en dammtekniskt sakkunnig i målet med uppgift att granska och bedöma om de uppförda damm/vallkonstruktionerna är i förenlighet med GÄK:s beslut samt vilka risker som föreligger. Utlåtandet i den del det avser sandmagasinet sammanfattas enligt följande.

”Sandmagasinet skulle enligt den tekniska beskrivningen omgärdas av en bilväg/vall vars syfte bland annat skulle kunna utgöra ett fysiskt skydd ifall deponerad sand skulle flyta ut. Längs den södra delen av magasinet har två parallella vallar byggts istället för en och sand ligger på en sträcka mot den inre vallen. Att sand ligger mot vallen bedöms inte utgöra en avvikelse från det allmänna villkoret. Att det byggts två vallar istället för en utgör eventuellt en avvikelse i förhållande till det allmänna villkoret men utförandet innebär dubbla barriärer vilket bedöms som fördelaktigt ur säkerhetssynpunkt. Vallarnas stabilitet bedöms inte som problematisk men

den är inte verifierad med beräkningar vilket bedöms som en brist på de sträckor där den inre vallens nedströmsslänt sammanfaller med det uppsamlade dikets slänt.”

Domstolen konstaterar att den tekniska beskrivningens relativt öppna formulering om att andra byggnationer som är lika säkra kan utredas, i kombination med hur tillståndet är utformat, innebär att det inte finns en konkret tillståndsgiven utformning att jämföra den genomförda/byggda anläggningen mot. En bedömning av eventuella avvikelser mot tillståndet måste således göras som en kombination av både utformning och funktion. Domstolens bedömning är att det med den yttre vallen och på delar runt magasinet en inre vall, i kombination med diken som leder vattnet till klarningsmagasinet, totalt sett måste bedömas som att det handlar om samma principlösning som angavs i ansökan. Detta förutsätter att sandkonen kan byggas på höjden och att fastgodshalten ska vara den som framgick av ansökan, vilket bolaget har visat att den är sedan 2019. Den moränvall som Naturvårdsverket anfört saknas längs sandmagasinet östra del anser domstolen skulle ha syftat till att hålla vattnet i klarningsmagasinet och det anlagda klarningsmagasinet har inte den utbredning som framgår av principskissen i ansökan. Vad gäller funktionen av den byggda anläggningen runt sandmagasinet har det inte framkommit något som visar att den anlagda utformningen inte är tillräcklig för att minimera miljöpåverkan på den omgivande myrmarken eller omgivningen i stort. Det finns alltså inte stöd för att det pågår en otillåten miljöpåverkan.

Av den dammtekniskt sakkunniges granskning om konstruktionen runt sandmagasinet uppfyller förväntad dammsäkerhet och följer riktlinjerna i GruvRIDAS så framgår av utlåtandet att det inte är lätt att avgöra vilka delar av GruvRIDAS som är tillämpliga vad gäller den konstruktiva utformningen på vallarna. Sakkunnige har bedömt att stabiliteten inte är problematisk men konstaterar att bolaget inte har verifierat detta med beräkningar vilket den sakkunnige bedömt som en brist på de sträckor där den inre vallens nedströmsslänt sammanfaller med det uppsamlade dikets slänt. Domstolen bedömer att detta bör kunna hanteras inom ramen för tillsynen.

Vad avser Naturvårdsverkets påstående om att fastigheten Kaunisvaara 2:5 tagits i anspråk för verksamheten i strid mot gällande tillstånd konstaterar domstolen att precisa angivelser och begränsningar saknas i tillståndet och att fastigheten omfattas av markanvisning och nyttjanderättsavtal. I förhållande till verksamhetsområdets storlek är avvikelserna marginella och bedöms inte medföra någon skada eller risk för skada och olägenheter i övrigt. Det är således inte fråga om en avvikelse från tillståndet och i vart fall av ringa betydelse.

Domstolen anser sammantaget att den anlagda utformningen inte utgör en avvikelse från ansökan eller tillståndet och att utformningen som helhet måste anses ligga inom begreppet ”andra byggnationer som är lika säkra” som angavs i ansökan. Vad Mona Kumpula har anfört om att vatten kan bli stående i diket innanför vallen i den del som gränsar mot hennes fastighet ändrar inte domstolens bedömning men är en fråga som bör följas upp inom ramen för tillsyn.

Sandmagasinets utformning utgör således inte grund för återkallelse enligt 24 kap. 3 § p. 2 miljöbalken.

Klarningsmagasinets utformning

Naturvårdsverket har gjort gällande att klarningsmagasinets utformning och funktion avviker från tillståndet och villkoren 1, 2, 3 och 4. Verket har anfört följande.

- Klarningsmagasinet är nedschaktat och saknar de homogena morändammar som skulle ha anlagts enligt ansökan till GÄK.
- Klarningsmagasinet omges inte av en tät konstruktion till den nivå och med den utformning som angavs i GÄK. Vattenutbyte sker således med omkringliggande myrmark (Tapulivuoma).
- Klarningsmagasinets ytareal och kapacitet är 10 procent av ansökt storlek.
- Klarningsmagasinet saknar det utskov som enligt ansökan till GÄK skulle anläggas.

Länsstyrelsen har gett uttryck för en liknande inställning i sitt yttrande. Naturvårdsverket har även hänvisat till länsstyrelsens förelägganden i tillsynsärende från 2018. Länsstyrelsen har uppgett att ärendet inte är avslutat.

Leif Ramm-Schmidt har anfört att NRAB i sin ansökan beskrivit att de ska anlägga ett så stort klarningsmagasin, att avbördning ej behöver göras under månaderna december — april, då vattenföringen i Muonio älv är låg. Totala ytan av magasinet skulle vara 1,2 km². I och med detta skulle vattnets uppehållstid i magasinet vara mycket lång, vilket har en gynnsam effekt på vattnet innan det pumpas ut till Muonio älv. Det befintliga magasinet är dock under 0,1 km², alltså bara ca. 8 procent av det avsedda magasinet. Den maximala kapaciteten är då endast ca. 250 000 m³. Detta gör det inte möjligt att buffra utsläppen. Buffertkapaciteten uppgår i praktiken till bara någon vecka vid medelbelastning. Magasinet är ytterst litet i jämförelse med andra gruvor i både Finland och Sverige. Som jämförelse kan nämnas Aitiks magasin, som har en kapacitet på upp till 20 Mm³. Detta motsvarar två års uppehållstid. Andra gruvor har typiskt magasin med ett halvt till ett års uppehållstid.

Bolaget har anfört bl.a. följande. Utformningen av det anlagda skiljer sig mer avseende klarningsmagasinet än sandmagasinet. Det befintliga klarningsmagasinet uppfyller de relevanta utförandekrav som avsågs i ansökan. Bolagets bedömning är också att en längre och högre dammvall medför ett större läckage till myren eftersom vattengradienten blir utåt med högre dammar och högre dämningnivå samt längs en längre damm.

Dammsäkerhetssakkunniges utlåtande i denna del kan sammanfattas med att utformningen av klarningsmagasinet inte överensstämmer med det som redovisades i den tekniska beskrivningen men att det också av denna framgår att ”Byggnation med andra metoder och material/massor som är minst lika säkra som det som beskrivits kommer att utredas i detalj”. Ur dammsäkerhetsperspektiv är dock den valda lösningen bättre då det är mycket litet vattentryck mot dammen. Dammen saknar dock nödutskov vilket är en avvikelse från det allmänna villkoret. Avvikelse

sen av detta mildras i viss mån av att riskerna vid en eventuell överdämning i magasinet bedöms som förhållandevis små på grund av dammens utformning och låga dammhöjd.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

GÄK:s beslut och ansökan

Mark- och miljödomstolen konstaterar inledningsvis att det av GÄK:s beslut vad avser klarningsmagasinet inte heller framgår vilken exakt utformning som har godtagits men att tillstånd ges till ”att anlägga och driva en processvattendamm och ett klarningsmagasin med dammar och tillhörande anordningar”. Av den tekniska beskrivningen i ansökan framgår utöver vad som framgår ovan under avsnittet om sandmagasinet att ”Konstruktionen kommer att vara en homogen morändamm utan tät kärna” samt att ”Bräddavlopp anläggs så att utflödande vatten avleds till omgivande våtmarksområde.”

Det är otvistigt att dammen som anlagts vid klarningsmagasinet är både betydligt kortare än vad som framgår av den principskiss som finns i den tekniska beskrivningen och har lägre nivåer än det som anges i ansökan avseende krönhöjd, dämningssgräns och högsta normalnivå. Av ansökan framgår inte heller att dammen skulle grävas ner i marken. Det anges inte i underlaget vilken volym som avsågs åstadkommas med klarningsmagasinet men att befintlig area är mindre än med den principutformning som avsågs i ansökan får anses uppenbart. Domstolen noterar att det av den tekniska beskrivningen anges vilken volym processvattenmagasinet avses innehålla men alltså ingen angiven volym för klarningsmagasinet.

Läckage, vattenutbyte

Vad avser frågan om läckage och vattenutbyte av vatten från klarningsmagasinet till omgivande myrmark är större med befintlig anläggning än med den ansökta anser domstolen att ett visst utflöde/läckage hade skett även med dammvall ovan mark eftersom en homogen moränvall inte är helt tät. Att bedöma skillnaden i läckage/utflöde mellan de två konstruktionerna är inte möjligt med det underlag som har lagts fram av parterna i detta mål. Bolaget har redovisat uppföljningar som har gjorts av

vattenkemiska parametrar och grundvattennivåer sedan 2019 i omgivande myr-
vatten och recipienter. Under normala förhållanden är vattengradienten riktad inåt.
Domstolen bedömer att resultaten visar att det inte pågår ett betydande utflöde/läck-
age eller någon otillåten miljöpåverkan. Det har funnits invändningar om att det vat-
ten som tagits ut för dessa vattenkemiska analyser inte är representativt, men dom-
stolen finner inte skäl att ifrågasätta provtagningsmetodik, resultat eller utvärdering
utifrån den beskrivning som givits i målet.

Uppehållstid, glödningsrest

Ett mindre klarningsmagasin medför att uppehållstiden för vatten blir kortare vilket
kan påverka partikelbundna föroreningar till Muonio älv. Av villkor 4 framgår ett
riktvärde för glödningsrest i fast substans till recipient på 20 mg/l. Det har inte
framgått annat än att bolaget i den befintliga verksamheten klarar detta riktvärde.
Av bolagets miljörapporter från 2019 och 2020 framgår att produktionen uppgick
till ca 5,75 respektive ca 6,45 Mton bruten malm per år. Bolaget har vid huvudför-
handlingen bekräftat att detta är den nuvarande produktionsnivån. Vad en ökad
brytning i förhållande till dagens brytningstakt skulle medföra i form av ändrade up-
pehållstider eller volymer som behöver bräddas till Muonio älv är inte visat.

Bräddning m.m.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att volymerna av bräddningsvatten ligger un-
der de volymer som framgick av den tekniska beskrivningen förutom år 2018 då
dagbrottet tömdes. Vidare har i föregående stycke konstaterats att det inte har fram-
kommit annat än att det utsläppsvillkor avseende föroreningar i bräddningsvattnet,
glödningsrest, som finns i tillståndet innehålls. Den provtagning och uppföljning
som görs i Muonio älv framstår som relevant och det finns inte något i den som vi-
sar på att vare sig miljö kvalitetsnormerna överskrids eller att någon annan otillåten
miljöpåverkan pågår. Trots dessa konstateranden bedömer domstolen att bolaget,
genom att anlägga ett betydligt mindre klarningsmagasin, inte har verkat för att be-
gränsa bräddning från verksamheten till recipient så långt det är tekniskt möjligt
(villkor 4).

Dammsäkerhet och utskov

Av utlåtande från domstolens sakkunnige framgår att dammsäkerheten är bättre med en nedschaktad dammvall och det finns avseende dammvallarnas uppbyggnad inga synpunkter om stridigheter mot GruvRIDAS, förutom i fråga om avsaknaden av utskov. Det är ostridigt att klarningsmagasinet saknar nödutskov, vilket är ett klart avsteg från riktlinjerna i GruvRIDAS. Bolaget har vid huvudförhandlingen medgivit att anlägga ett nödutskov om det är myndigheternas uppfattning att det ska anläggas. Domstolen bedömer att ett sådant bör anläggas snarast möjligt. Avsaknaden är en avvikelse av icke ringa betydelse även om det samtidigt framgår av den sakkunniges bedömning att förutsättningarna i dammvallen är sådana att dammvallen klarar viss överdämning. Domstolen anser att anläggandet av nödutskov bör hanteras snarast i tillsynen.

Sammanfattande bedömning

Avsaknaden av ett nödutskov är en avvikelse som inte är av ringa betydelse då det strider mot dammsäkerhetsreglerna i GruvRIDAS. Domstolen anser dock att denna avvikelse är möjligt att åtgärda inom en snar framtid och bolaget har också åtagit sig detta vid huvudförhandlingen.

Att klarningsmagasinet har utformats med en avsevärt mindre area än i ansökan är också en avvikelse av icke ringa betydelse. Med den produktionsvolym som bolaget bedriver idag klarar bolaget det utsläppsvillkor på förorening till recipient som finns i GÄK:s tillstånd (villkor 4) och mängden bräddningsvatten överskrider inte heller den mängd som angavs i ansökan. Som domstolen har konstaterat ovan är det dock inte uppenbart att så skulle vara fallet vid maximal tillståndsgiven produktionsvolym. Domstolen bedömer att bolaget genom att utforma ett mindre klarningsmagasin inte har verkat för att begränsa bräddningen till recipient så långt tekniskt möjligt (villkor 4).

Sammantaget anser domstolen att klarningsmagasinets utformning innebär en avvikelse som inte är av ringa betydelse och som utgör grund för återkallelse enligt 24 kap. 3 § p. 2.

Konsekvensklassning av dammar

Naturvårdsverket har gjort gällande att bolaget inte har efterkommit den redovisning som framgår av villkor 2. Avsaknad av redovisningen till länsstyrelsen har bl.a. inneburit att länsstyrelsen inte har kunnat konsekvensklassificera dammarna vid sand- och klarningsmagasin. Verket har också anfört att även en konsekvensklass U kräver formellt beslut från länsstyrelsen.

Bolaget har anfört att de har lämnat in ett underlag till länsstyrelsen i januari 2019 som innehöll underlag för såväl processvattenmagasin som sand- och klarningsmagasin. I dialog med länsstyrelsen och efter att kompletterande underlag getts in har så småningom dammarna vid processvattendammen klassificerats av länsstyrelsen till C. Enligt bolagets förslag ska konstruktionerna runt sand- och klarningsmagasin hänföras till kategori U dvs. utan klassning. Länsstyrelsen har inte klassificerat dessa vallar.

Mark- och miljödomstolen konstaterar i denna del att det har pågått en process med inskickat underlag och synpunkter om kompletteringar mellan nuvarande verksamhetsutövare och länsstyrelsen sedan början av 2019 som eventuellt fortgår. Domstolen kan inte bedöma om den tidigare verksamhetsutövaren efterkom redovisning avseende villkor 2 eller inte men konstaterar att den nuvarande verksamhetsutövaren synes göra det som förväntas följa av villkor 2. Det föreligger således inte grund för återkallelse.

Gråbergssupplagets utformning

Naturvårdsverket gör gällande att det uppsamlade dike som enligt ansökan till GÄK skulle anläggas runt gråbergssupplaget inte är anlagt vilket strider mot villkor 21 och det allmänna villkoret och att det inte är fråga om en avvikelse av ringa betydelse.

Bolaget har anfört att det bara är den södra delen av det tillståndsgivna upplagsområdet som har tagits i anspråk. Det går en vattendelare rakt igenom det ansökta området för gråbergsupplaget i öst-västlig riktning. Frågan om uppsamlade diken är således inte i nuläget relevant för den norra delen av upplaget där deponering ännu inte har påbörjats.

När det gäller uppsamlade dike vid den södra delen av upplaget vitsordar bolaget att hela det i underlaget till GÄK markerade diket inte har anlagts. Enligt bolaget är bakgrunden att det har kunnat konstateras att det dränagevatten som var tänkt att samlas upp i diket ändå avrinner naturligt till processvattendammen (PWP) där det går in i processvattenflödet tillsammans med länshållningsvatten från gruvan m.m. Den funktion som det uppsamlade diket avsåg att fylla, det vill säga tillse att dränagevatten från upplaget inte avrinner okontrollerat till omgivningen, klarar naturen således av på egen hand genom den naturliga gradienten från upplaget mot PWP (upplaget är delvis anlagt i en sluttning med en naturlig gradient mot magasinet). Det går för övrigt en vattendelare i myren under upplaget som ytterligare förstärker avrinningen från den södra delen av upplaget mot PWP. Bolaget har åtagit sig att gräva ett dike längs hela den sträcka som markerades i underlaget till GÄK. Bolaget kan inte se vilken funktion det skulle fylla men om frågan/dikesgravningen ska anses ha sådan vikt som antyds i Naturvårdsverkets yttrande — utgöra skäl för återkallelse av gällande tillstånd — är bolaget självklart berett att "vidta rättelse".

Mark- och miljödomstolen konstaterar att det av tillståndet framgår att diken ska anläggas vid gråbergsupplaget och bedömer därför att avsaknaden av diken i och för sig utgör en avvikelse från tillståndet. Anläggandet av diken är ett sådant försiktighetsmått som det ankommer på tillståndshavaren att efterleva. Det är även av principiell betydelse att försiktighetsmått som föreskrivits i ett tillstånd ska vidtas omedelbart om inget annat framgår och att det i allmänhet inte ska krävas ytterligare ingripanden från tillsynsmyndigheten. Vad gäller diket söder om gråbergsupplaget har dock bolaget visat att det utifrån förhållandena på platsen har skett en naturlig avrinning från gråbergsupplaget till processvattenmagasinet och att bolaget har haft

kännedom om detta. Det har alltså inte uppstått några negativa miljöeffekter på grund av att diket inte är anlagt och det kan inte heller påstås att bolaget, genom att inte anlägga diket, har tagit några risker i förhållande till miljöeffekterna eftersom bolaget känt till att den naturliga avrinningen skulle ske. Bolaget har uppgett att det avskärmande diket norr och nordost om gråbergsupplaget kommer att anläggas inom en snar framtid eftersom gråbergsupplaget breder ut sig och att det då kommer att uppstå ett behov av diket. Under dessa omständigheter bedömer domstolen att avvikelsen är att betrakta som ringa.

Det föreligger alltså inte i nuläget grund för att återkalla tillståndet med anledning av avvikelsen.

Transporter

Naturvårdsverket har anfört att transporter av järnslig sker på ett helt annat sätt och i en annan riktning än vad som framgick av ansökan till GÄK. Enligt ansökan skulle sligen pumpas i ledningar till Äkäsjokisuu i Finland, där sligen skulle avvattas genom filtrering och lastas om för transport på järnväg till hamnar i Bottenviken. Det är ostridigt att sligtransporterna istället sker per lastbil via allmänna vägar till en omlastningsstation i Pitkäjärvi, Svappavaara, och vidare med tåg på malmbanan till hamnen i Narvik. Naturvårdsverkets bedömning är att transporter utgör följdverksamhet till gruvverksamheten. Att tillståndet eventuellt inte utnyttjas till fullo och tillståndsgivna anläggningar inte uppförts saknar enligt verket betydelse. Att frågan om miljöbrott och otillåten miljöverksamhet prövats av åklagare vilken lagt ner förundersökningen saknar också betydelse. Det är fråga om en betydande och varaktig avvikelse som inte kan avhjälpas med villkorsändring. Ändringen hade krävt och kräver tillstånd för att kunna avhjälpas. Länsstyrelsen har vitsordat de faktiska omständigheterna och grunderna i Naturvårdsverkets talan.

Bolaget har anfört bl.a. följande. Frågan har varit föremål för diskussion under den föregående driftsperioden, mellan länsstyrelsen och NRAB. Länsstyrelsen drev,

mycket kortfattat, linjen att den ändrade transportlösningen var olaglig och "straffbar" och anmälde dåvarande verksamhetsutövare till polisen. Frågan prövades av åklagare som lade ner förundersökningen och avskrev ärendet på den grunden att "Transporterna kan inte anses ha en sådan anknytning till gruvindustrin att bolaget genom att välja en annan transportlösning än vad som har uppgetts under ansökningsförfarandet därmed har brutit mot villkor 1, se NJA 2004 s. 421." Bolaget har vidare anfört att det under den dialog med länsstyrelsen/tillsynsmyndigheten som föregick återstarten av gruvan tydligt har redovisats att transporterna under i vart fall ett inledningsskede var tänkta att utföras på samma sätt som under den tidigare driften. Bolaget anser sig inte kunna uppfatta saken på annat sätt än att länsstyrelsen har godtagit Åklagarmyndighetens bedömning av transporternas förhållande till gällande tillstånd. Att domstolen i förevarande prövning skulle kunna komma till en annan slutsats är enligt bolaget uppenbart orimligt. Hur transportfrågan kommer att lösas på lång sikt, förutsatt att verksamheten får drivas vidare, är ännu inte avgjort. Det enda som står klart i nuläget är att lastbilstransporter till omlastningsstationen vid Pitkjäarvi och fortsatta transporter med tåg till Narvik är det enda realistiska alternativet på kort och medellång sikt. Andra transportlösningar (såsom pumpledning eller tåg) kräver ytterligare utredningar och, om de befinnes hållbara och realistiska, inte obetydliga anläggningstider.

Bolaget vitsordar att den valda transportlösningen avviker från de lösningar för transporterna på lång sikt som beskrevs i underlaget för GÄK:s prövning och beslut. Bolaget anser inte att transporterna i sig är tillståndspliktiga och lastbilstransporterna innebär inte, vilket bekräftas av Åklagarmyndighetens ovan nämnda beslut, någon överträdelse av det allmänna villkoret i gällande tillstånd och utgör därmed inte heller grund för återkallelse enligt 24 kap. 3 § p. 2 miljöbalken. Naturvårdsverket hade kunnat väcka talan enligt 24 kap. 5 § miljöbalken. Någon sådan talan har inte väckts av Naturvårdsverket som istället valt att åberopa förhållandena som grund för återkallelse vilket uppenbart strider mot "åtgärdshierarkin" enligt MB. Något stöd för att det skulle vara möjligt att villkorsreglera hela transportkedjan kan

man för övrigt inte finna i den av verket åberopade Hylte-domen, inte ens vägtransporterna hela vägen till Pitkjäarvi. Tvärtom framgår tydligt av domen att det är enbart transporterna i "närområdet" (enligt KIAB:s uppfattning de närliggande byarna Kaunisvaara och Sahavaara) som överhuvudtaget kan bli föremål för reglering i villkor avseende den verksamhet som genererar de aktuella transporterna. Bolaget har anfört att det skulle ha blivit samma omfattning på störningarna om transporterna gått via finska sidan.

Flera enskilda motparter har yrkat om förbud mot transporterna genom Kaunisvaara och Sahavaara. De har även påtalat störningar från otäckta malmtransporter längs med Malmbanan väster om Kiruna och att det finns risker med dammet då det innehåller olika asbestmineral. Störningar från buller och trafiksäkerhetsfrågor lyfts också fram. Gabna sameby har anfört att transporterna på de allmänna vägarna genom samebyns område från Jonusuando till Svappavaara utgör ett försvårande av renskötseln.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning. Med nuvarande produktion om 2 Mton slig per år medför transporterna 85 stycken utgående 90-tons ekipage per dygn (varav 64 ton avser nyttolast). Störningar och utsläpp från transporter till och från en tillståndspliktig anläggning utgör en följdverksamhet som i vart fall ska ingå i lokaliseringsprövningen. Det är också möjligt att föreskriva försiktighetsmått för att begränsa störningarna i anläggningens närområde där verksamhetstransporterna utgör ett dominerande inslag i trafikbelastningen (se bl.a. NJA 2004 s. 421). Det har funnits möjlighet för länsstyrelsen att agera med såväl förbud som att ansöka om omprövning eller nya villkor i relevanta delar. Bolaget har vidare haft möjlighet att ansöka om ändringstillstånd. Det framstår som uppenbart att den valda transportlösningen utgör en avvikelse från vad som angetts i ansökningshandlingarna och därmed även det allmänna villkoret.

Frågan är då om avvikelsen är att anse som varande av ringa betydelse. Domstolen konstaterar att den valda transportlösningen innebär en betydligt längre sträcka på väg än om den prövade lösningen kommit till stånd. Omläggningen innebär att

sakägare och boende i samhällena utmed transportvägen till Pitkäjärvi utsätts för störningar som de inte haft anledning att befara. Dessa nya miljökonsekvenser har inte varit föremål för avvägning mot hänsynsreglerna. Mot denna bakgrund kan avvikelsen inte anses vara av ringa betydelse och utgör därför grund för återkallelse enligt 24 kap. 3 § p. 2.

Deponeringsteknik anrikningssand

Naturvårdsverket har gjort gällande att det av GÄK:s beslut inte framgår om bolaget fått tillstånd till att deponera anrikningssand på sandmagasinet. Inte heller framgår vald deponeringsteknik av beslutet. Den deponeringsteknik för anrikningssand som ansökan omfattade är inte den teknik som används och detta innebär att villkor 1 inte följs. Eftersom det är konventionell deponering som har bedrivits så är utformningen av konstruktionerna felaktiga och täta dammar skulle därför ha omgärdat sandmagasinet. Den felaktiga konstruktionen medför risk för otillåten påverkan på omgivningen. De inre vallarna som uppförts i syfte att hålla tillbaka anrikningssanden utgör tillståndspliktig vattenverksamhet som inte har tillståndsprövats. Vidare har verket gjort gällande att avfallshanteringsplanen i ansökan felaktigt har klassificerat utvinningsavfallet som inert och att detta har inneburit att anläggningarna inte utformats korrekt. Ytterligare en konsekvens av att avfallet klassificerades fel är att även om nuvarande villkor för återställning följs är det inte säkert att åtgärder kan godkännas och anläggningen stängas enligt med 72 § utvinningsavfallsförordningen.

Bolaget har hävdade att deponeringen av anrikningssand omfattas av gällande tillstånd och att den deponeringsmetod som tillämpas stämmer väl överens med den beskrivning som lämnades i underlaget till GÄK. Förväntad fastgodshalt har uppnåtts sedan 2019. Lutningen på sandkonen överensstämmer med/närmar sig den lutning som angavs i ansökan. Av tillgänglig vetenskap eller lagstiftning kan inte utläsas något allmänt krav på att sandmagasin måste avgränsas mot omgivningen med

"dammar". Bolaget menar att de inre vallarna är normala driftåtgärder och inte tillståndspliktiga. Bolaget har vidare anfört att anledningen till att utvinningsavfallens klassificering ändrats från inert i avfallshanteringsplanen från 2008 till icke inert i avfallshanteringsplanen från 2018 beror på att jämförelsen av utvinningsavfallens totalhalter har gjorts mot olika uppsättningar av bakgrundshalter.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

Tillståndets omfattning

Inledningsvis konstaterar domstolen att det av GÄK:s tillstånd inte uttryckligen framgår vare sig om anrikningssand får deponeras eller vilken teknik som får användas. I avsaknad av sådana preciseringar gör domstolen följande tolkning.

GÄK har lämnat bolaget tillstånd till att driva ett anrikningsverk vid Kaunisvaara. Domstolen konstaterar att det vid driften av ett anrikningsverk faller stora mängder anrikningssand. Eftersom både karakterisering av anrikningssanden och beskrivningen av hanteringen av denna utgör en väsentlig del av underlaget i ansökan, förefaller det orimligt att GÄK enbart skulle ha prövat driften av anrikningsverket utan att samtidigt pröva hanteringen av anrikningssanden som utgör en sådan väsentlig följd av driften. Domstolen menar därmed att om det hade varit GÄK:s avsikt att inte tillåta deponering av anrikningssanden så borde det ha framgått av beslutet. Det meddelade beslutet från GÄK ska alltså tolkas så att det medger deponering av anrikningssand. Detta innebär även att bolagets beskrivning av hur deponeringen ska genomföras och tekniken/metoden runt detta får anses vara prövad och ha godtagits av GÄK.

Deponeringstekniken

Vad gäller Naturvårdsverkets påstående att deponeringstekniken är en avvikelse från den i ansökan beskrivna, kan domstolen konstatera att verksamheten bakåt i tiden har haft svårt att komma upp i de fastgodshalter på anrikningssanden som angavs i ansökan. Detta har också varit otvistigt i målet. Konsekvensen har varit att sandens utbredning i magasinet inledningsvis blivit större än den planerade. Sedan

KIAB övertog verksamheten har det genomförts vissa åtgärder, såsom anläggande av en ny ledning av mindre dimension mellan anrikningsverk och sandmagasin, vilket har medfört att fastgodshalterna ökat och sedan 2019 har legat i intervallet 55-65 procent. Domstolen konstaterar därmed att även om det historiskt sett har varit svårt för verksamheten att nå upp till de fastgodshalter som angavs i ansökan har vidtagna åtgärder gett resultatet att fastgodshalten sedan 2019 ligger inom det intervall som anges i ansökan. Fastgodshalten har därmed historiskt varit avvikande från den som framgår av ansökan men är sedan 2019 inte längre avvikande. Utbredningen av anrikningssanden har med de historiskt lägre fastgodshalterna blivit större än det område som avsågs i ansökan för anrikningssanden, däremot har utbredningen hållit sig inom det ansökta området som avsågs för sand- och klarningsmagasin. Med fastgodshalter som nu ligger i intervallet för ansökan kan sandkonen byggas på höjden vilket också var avsikten i ansökan. Att problem med deponeringen har funnits är alltså otvistigt men att det funnits någon annan plan från verksamhetsutövarens sida än att komma tillrätta med detta har inte framkommit.

Det är sammanfattningsvis domstolens uppfattning att bolaget använder sig av den deponeringsteknik som lagts fram i ansökan och att det således inte är fråga om en avvikelse från tillståndet såvitt avser deponeringstekniken.

Inre vallar

Avseende frågan om de inre vallarnas uppförande utgör tillståndspliktig verksamhet gör domstolen följande bedömning. Att uppföra inre vallar/pir i ett befintligt sandmagasin för att styra sandens utbredning och huruvida dessa är tillståndspliktiga har tidigare prövats av mark- och miljödomstolen (M 696-16). Domstolen kom då fram till att det förelåg förutsättningar för att tillämpa undantagsbestämmelsen om tillståndsplikt i 11 kap. 12 § miljöbalken. Av utlåtandet från dammtekniskt sakkunnig i förevarande mål framgår att de inre vallarnas stabilitet inte bedöms som problematiska men även att sannolikheten av ett haveri i den inre vallen ska fortplantas utanför den yttre vallen beror av flera parametrar där djupet av anrikningssanden som ligger mot den inre vallen är den enskilt största faktorn. Så länge det inte är mer

sand än vid platsbesöket, uppskattat till 1–2 meter, mot vallen bedömer den sakkunnige sannolikheten som låg att diket och den yttre vallen skulle översvämmas vid ett haveri i den inre vallen. Anrikningssand och massor från vallen skulle vid ett haveri tillfälligt kunna blockera diket vilket skulle kunna vara problematiskt om det inte upptäckts i tid. I värsta fall skulle vatten från diket kunna strömma genom den yttre vallen till myren utanför.

Mot den bakgrunden bedömer domstolen att undantagsbestämmelsen i 11 kap. 12 § miljöbalken är tillämplig på de inre vallarna såsom förhållandena ser ut idag. Det är låga sanddjup som står mot vallarna för närvarande och risken för att några stora mängder sand kan läcka ut vid ett haveri är mycket liten utifrån sandupplagets flacka lutning.

Karakterisering av utvinningsavfallet

Domstolen noterar inledningsvis att det av dåvarande förordning (2008:722) om utvinningsavfall inte framgick att det var de nationella bakgrundshalterna som jämförelsen skulle göras mot. Domstolen konstaterar att bolaget var medvetet om att det fanns ett förslag rörande nationella bakgrundshalter och utvinningsavfall från EU-kommissionen vid tidpunkten för ansökan men ansåg inte att det fanns bra data för nationella bakgrundshalter att tillgå och att bolaget istället använde lokala bakgrundshalter som får anses vara praxis för den tiden. Vidare skickades ansökan in till GÄK innan EU-kommissionens beslut kom och implementeringen i svensk rätt gjordes först senare efter såväl beslutet från EU-kommissionen som GÄK:s beslut. Domstolen konstaterar att bolagets förfarande vid klassificering inte är lagstridigt eller bör ifrågasättas eftersom det följde dåvarande regler och praxis. Innehållet i utvinningsavfallet var också känt i form av totalhalterna och tester som visar på utvinningsavfallets egenskaper såsom skakförsök/lakförsök och ABA-test låg också till grund för klassificeringen. Mot denna bakgrund anser domstolen att det inte finns stöd för att prövningen vid GÄK skulle ha resulterat i att myndigheten hade ställt andra krav på anläggningarnas utformning vare sig för gråberg eller anrikningssand. Villkor 22 omfattar dessutom krav på en successiv uppdatering av avslutnings- och

efterbehandlingsplan och en slutlig detaljerad efterbehandlingsplan innan verksamheten upphör. En ny avfallshanteringsplan har lämnats in av bolaget till tillsynsmyndigheten, år 2018, och det pågår nu en process mellan myndigheten och bolaget för att avhjälpa bristerna i denna, vilket är i enlighet med nu gällande utvinningsavfallsförordning (2013:319). Vad som framkommit utgör enligt domstolens bedömning ingen avvikelse från tillståndet.

Deponeringsteknik gråberg

Naturvårdsverket har gjort gällande att den deponeringsteknik för gråberg som ansökan omfattade inte är den teknik som bedrivs och att detta innebär att villkor 1 och 21 inte följs. Naturvårdsverket har vidare gjort gällande att det i ansökan till GÄK angavs att ”inget utvinningsavfall, varken gråberg eller anrikningssand kommer att uppkomma som är potentiellt syrabildande” men att bolaget nu deponerar potentiellt syrabildande gråberg på en deponi som inte är anpassad för det materialet. Naturvårdsverket har också anfört att bolaget har deponerat 700 000 ton floatationsmalm som är potentiellt syrabildande i dagbrottet och på gråbergssupplaget vilket det inte finns tillstånd till. Skyddsåtgärder för potentiellt syrabildande avfall saknas.

Bolaget har anfört att det av underlaget till GÄK framgick att samdeponering av potentiellt syrabildande och nettobuffrande gråberg var planerad. Mängden potentiellt syrabildande gråberg utgör en begränsad del av den totala gråbergsmängden, något som också har bekräftats genom åren av fortsatta karakteriseringar. Utifrån svavelinnehåll och NP/AP kvot på 410 st prover karakteriserade under åren 2010-2021 visar 7,6 procent av proverna på egenskapen potentiellt syrabildande och 92,4 procent av proverna nettobuffrande. Bolaget menar att detta visar att gråbergets neutraliserande förmåga vida överstiger dess potential att bilda syra. Någon särskild avvikelse av sulfidrikare partier är inte befogad och detta stämmer också överens med vad som lades fram i underlaget till GÄK.

Domstolen konstaterar utifrån detta att det fanns information i avfallshanteringsplanen om att delar av gråberget har syrabildande potential och att den slutsats som drogs av alla de analyser som genomfördes var att gråberget var kraftigt nettobuffrande med låga metallhalter och att någon särhållning alltså inte var planerad. Det

framgår inte något särskilt om detta i GÄK:s beslut och någon särskällning av gråberg har heller inte villkorats utan i villkor 21 anges att deponering av gråberg ska ske i enlighet med vad bolaget redovisat i målet. Domstolens tolkning utifrån detta är att GÄK hade kännedom om innehållet i utvinningsavfallet och att bolagets beskrivna hantering godtogs och fastslogs i villkor 21. Domstolen konstaterar även av det underlag som lagts fram i målet att uppföljande karakteriseringar som har genomförts under efterföljande år från GÄK:s beslut också visar på att en del av gråberget har syrabildande potential. Av det som har redovisats drar domstolen slutsatsen att andelen prov som uppvisar syrabildande potential i förhållande till prov som visar på nettobuffrande egenskaper inte avviker från förhållandena i ansökan.

Domstolen anser på dessa grunder att deponering/deponeringsteknik av gråberg inte utgör en avvikelse från tillståndet.

Vad avser frågan om flotationsmalm anser domstolen att detta inte uppfyller vare sig definitionen av avfall i 15 kap. 1 § miljöbalken eller 3 och 4 §§ förordningen (2013:319) om utvinningsavfall. Flotationsmalmen är en resurs/råvara som ska användas i verksamhetens produktion och är alltså inte något som bolaget gör sig av med eller avser göra sig av med. Inte heller finns det någon skyldighet för bolaget att göra sig av med flotationsmalmen. Upplaget av flotationsmalm är följaktligen inte heller någon deponering av avfall och enligt domstolens mening rör det sig inte heller om någon annan form av deponering. Domstolen bedömer alltså att hanteringen av flotationsmalm inte är en avvikelse från tillståndet. Det hindrar däremot inte att hanteringen av denna malm skulle kunna bli föremål för ytterligare skyddsåtgärder eller försiktighetsmått eller ingripanden av tillsynsmyndigheten.

Sammantaget anser domstolen att det på dessa grunder avseende gråbergsteknik/deponering inte föreligger skäl för återkallelse med stöd av 24 kap. 3 § 2 p miljöbalken.

Kontrollprogram

Naturvårdsverket har inledningsvis gjort gällande att frånvaron av ett av länsstyrelsen godkänt kontrollprogram enligt villkor 15 i tillståndet från GÄK utgör en avvikelse som ska beaktas vid en sammantagen bedömning.

Bolaget har anfört att kontrollprogrammet för verksamheten uppdaterats vid flera tillfällen från maj 2018 när det första kontrollprogrammet för driften lämnades in. Därefter har fortlöpande justeringar gjorts (bland annat med avseende på frekvensen för bullermätningar) efter samråd med länsstyrelsen inom ramen för den löpande tillsynen. Kontrollprogrammet är upprättat i enlighet med kraven i MB och förordningen (1998:901) om verksamhetsutövarens egenkontroll. Bolaget anser att man gjort vad som är möjligt för att uppfylla villkor 15 och att det förhållandet att tillsynsmyndigheten/länsstyrelsen inte längre formellt "godkänner" kontrollprogram inte kan lastas bolaget. Länsstyrelsen har vid huvudförhandlingen bekräftat förhållandena och att man inte regelmässigt godkänner kontrollprogram.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

Länsstyrelsen har givits rätten och skyldigheten genom villkor 15 i GÄK:s tillstånd att godkänna ett kontrollprogram vilket således utgör en skärpning utöver bestämmelserna i egenkontrollförordningen. Det innebär att länsstyrelsen därmed har att hantera frågan att antingen godkänna bolagets kontrollprogram eller att förelägga om rättelse i ett överklagbart beslut. Det har ankommit på bolaget att efterkomma länsstyrelsens krav på kompletteringar, överklaga besluten eller ansöka om att få villkoret ändrat. Varken bolaget eller länsstyrelsen kan undgå ansvaret för att ha låtit bli att agera. Sammantaget ger detta intryck av att såväl bolaget som länsstyrelsen medvetet underlåtit att följa tillståndet. Mark- och miljödomstolen anser att det är fråga om en avvikelse från villkor 15. Det har varit och är dock alltjämt möjligt att åtgärda bristerna och att vid eventuell oenighet få detta prövat i domstol. Mot denna bakgrund anser domstolen att avvikelsen inte vid en sammantagen bedömning utgör grund för återkallelse av tillståndet.

24 kap. 3 § 3 p miljöbalken

Domstolen har att i denna del att pröva följande.

Föreligger grund för återkallelse till följd av att det har uppkommit någon olägenhet av väsentlig betydelse som inte förutsågs när verksamheten tilläts enligt 24 kap. 3 § 3 p. miljöbalken?

Länshållning, grundvattenavsänkning

Naturvårdsverket har anfört att en betydligt större grundvattenavsänkning har skett i myren Kokkovuoma än vad som vad som beskrevs i ansökan till GÄK. Enligt MKB kunde grundvattenavsänkningen uppgå till 0,3 m i jordlagren ca 50 m från den norra och västra kanten runt dagbrottet. Avsänkningen har istället uppgått till ca 16 m. Då myren utgör klass 1 i Våtmarksinventeringen och utgör riksintresse för rennäringsen innebär det inträffade en olägenhet av väsentlig betydelse.

Bolaget har gjort gällande att det är fråga om en felskrivning i MKB. De två underliggande hydrogeologiska utredningarna beskriver dels en avsänkning på 0,3 m 50 m från vallen såvitt avser påverkan på jordlagren i samband med avrymningen av dagbrottet, dels en avsänkning på 0,3 m i berggrunden ca 850 m ut från mitten på dagbrottet. Det är den samlade slutsatsen i MKB som blivit fel. Bolaget har vidare gjort gällande att det finns skrivningar om betydande osäkerheter och att omfattningen av den nu inträffade avsänkningen borde kunna ha förutsetts av GÄK. Avsänkningen är av den storleksordning som normalt kan förväntas vid dagbrott av motsvarande storlek och utformning. Bolaget har vid huvudförhandlingen lagt fram underlag som enligt bolaget visar att inläckaget av grundvatten håller sig inom de beräknade och i ansökan angivna mängderna. Bolaget har vidare redovisat vegetationsinventeringar som visar att ett område om ca 70 ha inte längre är en funktionell myr till följd av förändrad växtsammansättning men det är dock inte torrlagt. Bolaget anser att detta inte utgör olägenhet av väsentlig betydelse. Det är fråga om en reversibel avsänkning på lång sikt och en begränsad areal om 70 ha vilket motsvarar

ca 2 procent av myrdelen av Kokkovuoma och ca 0,5 promille av all areal av klass 1 myrar i Pajala kommun.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

Inledningsvis konstateras att GÄK har i sitt beslut lämnat NRAB tillstånd till bortledning av grundvatten som läcker in i gruvan utan närmare precisering av mängder eller avsänkingsdjup. I MKB i ansökan till GÄK behandlas grundvattenavsänkningarna med hänvisningar till underlagsrapporterna.

Domstolen delar varken Naturvårdsverkets förhållandevis kategoriska uppfattning eller bolagets uppfattning om att det rör sig om en uppenbar felskrivning. Enligt domstolen framgår det att det finns betydande osäkerheter i bedömningarna och att ytterligare utredningar krävs i form av provpumpningar för kalibrering av modellen, sprickzonsförekomst och fältförsök för verifiering av inläckaget av ytvatten till berggrunden. Likväl är MKB:n mycket tydlig i sin bedömning att påverkansområdet i jordlagren är begränsat, även då dagbrottet är som djupast ”på grund av de mäktiga och täta moränlagren mellan berggrunden och torvlagret”. Denna bedömning påstås dessutom styrkas av K-värden från moränprover. (MKB sid 131 - 135). Det kan således i efterhand ifrågasättas om utredningarna varit tillräckliga för att kunna ligga till grund för slutsatserna i MKB och GÄK:s beslut om tillstånd. Mark- och miljödomstolen anser dock att omfattningen av avsänkningen och storleken av det påverkade myrområdet inte kunde förutses av GÄK när tillstånd meddelades.

Fråga är nu om det inträffade utgör en olägenhet av väsentlig betydelse. Av förarbetena till aktuellt lagrum framgår endast följande. ”*Tredje punkten motsvarar närmast 23 § första stycket tredje punkten miljöskyddslagen. I första hand skall möjligheterna till omprövning enligt 5 § första stycket femte punkten användas. Vid svårare olägenheter, som inte kan avhjälpas genom villkorsändring, kan återkallelse ske eller förbud mot fortsatt verksamhet meddelas*” (prop. 1997/98:45, del 2, s. 255).

Mark- och miljööverdomstolen har i rättsfallet MÖD 2015:51, Långforsen, med hänvisning till MÖD:s avgörande den 12 februari 2014 i M 1423-13 klargjort att vad som avses i 24 kap. 3 § 3 miljöbalken är faktiska olägenheter av väsentlig betydelse som inte förutsågs vid tillståndsprövningen.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning. Begreppet *olägenhet av väsentlig betydelse* återfinns även i 2 kap. 9 § miljöbalken. Om sådan olägenhet kan befärras trots att alla rimliga skyddsåtgärder och försiktighetsmått vidtagits är verksamheten eller åtgärden inte tillåtlig och ska förbjudas såvida inte regeringen bedömt att det finns särskilda skäl. Domstolen anser att samma nivå på olägenhetsbegreppet måste tillämpas vid en prövning om ett tillstånd ska återkallas. Oaktat myren Kokkovuomas klassificering enligt våtmarksinventeringen utgör den inte riksintresse för naturvården eller Natura 2000-område. Något formellt skydd enligt 7 kap. miljöbalken föreligger inte heller. Myren är dock av riksintresse för rennärningen inom Muonio sameby. Samebyn har deltagit vid synen men inte yttrat sig i målet. Av utredningen i målet har det framgått att en yta av 70 ha eller ca 2 procent av Kokkovuomas myryta har drabbats av en grundvattensänkning som inneburit att myren blivit torrare och att andelen kärlväxter ökat och andelen vitmossor och andelen vegetationsfria ytor minskat. Det framgår också att denna förändring kan förväntas vara reversibel. Mot denna bakgrund gör domstolen bedömningen att riksintresset för rennärningen inte påtagligt skadats och att förlusten av naturvärden/funktionell myrmark på sikt är reversibel till skillnad från om myrområdet fysiskt och permanent skulle tagits i anspråk. Om den nu uppkomna grundvattenavsänkningen, som i allt väsentligt överensstämmer med vissa av underlagsrapporterna, hade varit förutsedd gör domstolen bedömningen att verksamheten hade kunnat tillåtas. Det är således inte fråga om en olägenhet av väsentlig betydelse.

Transporter

Tommy Krekula m.fl. har anfört att damningen från transporter utgör olägenhet av väsentlig betydelse och bl.a. åberopat och ingett fotografier till styrkande av

detta. KIAB har vad avser damning bl.a. anfört att vad beträffar lastbilstransporterna till Pitkäjärvi vill bolaget påminna om att det nyttjar täckta bilar. Det sker också en fortlöpande uppföljning genom så kallade NILU-burkar längs vägen som inte har visat på någon betydande damning från bolagets transporter.

Mark- och miljödomstolen har ovan konstaterat att det ändrade transportsättet utgör en avvikelse från tillståndet som inte är av ringa betydelse och att boende utmed transportvägarna utsätts för olika typer av störningar som inte har prövats eller kunde förutses vid GÄK:s prövning. Verksamhetsutövaren borde anmält och låtit tillståndspröva ändringen. Damning får anses vara en olägenhet som uppkommit på grund av det ändrade transportsättet. Mot bakgrund av de skyddsåtgärder som vidtagits med bl.a. täckta flak på malmtransporterna och de väsentliga ombyggnationer av vägsträckan som skett och som alltjämt pågår anser domstolen dock att det av underlaget som lagts fram inte kan fastställas att damningen utgör en sådan olägenhet av väsentlig betydelse som avses i punkten 3.

MKN uran

Naturvårdsverket gör gällande att överskridande av miljökvalitetsnormen för uran i Muonio älv utgör en olägenhet av väsentlig betydelse som inte kunde förutses på grund av felaktig karakterisering av utvinningsavfallet.

Det är ostridigt att årsmedelvärdet av uran överskridits i provpunkt SS39 år 2018. Bedömningsgrunden i HVMVS (2019:25) är 0,17 µg/l medan den uppmätta årsmedelhalten uppgick till 0,36 µg/l. Högst uppmätta halt uppgick till 1,2 µg/l mot tillåtna 8,6 µg/l. Bolaget har kopplat detta utsläpp till tömningen av dagbrottet som skedde 2018 efter att det stått utan länshållning sedan konkursen varvid urlakning skett. Bolaget gör vidare gällande att det i den aktuella provpunkten i Muonio älv inte föreligger 100 procent omblandning med älvens vatten. Vidare är det uppmätta årsmedelvärdet endast beräknat under den tid på året då det sker en faktisk bräddning från klarningsmagasinet till älven.

Mark- och miljödomstolen menar att det får anses vara fråga om ett tillfälligt överskridande vilket i sig kan ha överskattats genom att det inte föreligger fullständig omblandning vid provpunkten samt att mätning endast skett i samband med bräddning. Det kan därför inte anses vara ett representativt årsmedelvärde för uran i Muonio älv. Värdena har efter 2018 inte överskridits och överskridandet går att koppla till särskilda omständigheter utöver normal drift. Domstolen anser därför att det inte är fråga om en olägenhet av väsentlig betydelse.

24 kap. 3 § 7 p miljöbalken

Domstolen har att i denna del pröva följande.

Föreligger grund för återkallelse till följd av att det behövs för att uppfylla Sveriges förpliktelser till följd av EU-medlemskapet enligt 24 kap. 3 § 7 p. miljöbalken?

Domstolen finner skäl att göra några inledande anmärkningar angående domstolens uppfattning om förutsättningarna för prövningen i denna del.

Av förarbetsuttalandena till bestämmelsen framgår endast att återkallelse kan ske om det behövs på grund av att EU till exempel inför ett direkt förbud mot användning av en produkt (prop. 1997/98:45, del 2 s. 255). Vid lagtolkning är det dock i allmänhet så att ordalydelsen i lagtexten har företräde framför andra rättskällor. Domstolens uppfattning är att lagtexten ger utrymme för att återkallelse får ske i samtliga fall där det av någon anledning finns någon avvikelse mellan tillståndet och vad Sverige har åtagit sig i förhållande till EU.

Enligt domstolen är frågan därmed i första hand att avgöra vilka direkta förpliktelser som EU-rätten ställer upp och i andra hand om det enligt EU-rätten finns någon skyldighet för den nationella domstolen att återkalla tillstånd som strider mot dessa förpliktelser (jfr bl.a. EU-domstolens dom den 26 juli 2017 i de förenade målen

C-196/16 och C-197/16, särskilt punkten 35, där EU-domstolen anser att den nationella domstolen mot bakgrund av lojalitetsplikten i artikel 4 EUF är skyldig att, inom ramen för sina befogenheter, återkalla eller inhibera tillstånd för att avhjälpa en underlåtenhet att genomföra en miljökonsekvensbeskrivning). Föreligger det en sådan skyldighet enligt EU-rätten ska tillståndet återkallas redan på grund av detta eftersom domstolen har en sådan befogenhet enligt nationell rätt. Först i tredje hand finns det i ett sådant fall ett utrymme att pröva om tillståndet får återkallas enligt 24 kap. 3 § 7 p på grund av att det strider mot EU-rätten utan att det i och för sig föreligger en EU-rättslig skyldighet att återkalla tillståndet.

Det kan tilläggas att i stort saknar alltså den nationella implementeringen av EU-bestämmelserna betydelse, dels eftersom EU-bestämmelserna kan ha implementerats felaktigt, dels eftersom EU:s rättsakter på miljörättens område ofta är formulerade som minimidirektiv och de svenska bestämmelserna därmed kan gå utöver vad som följer av EU-rätten. Om de svenska bestämmelserna går utöver vad som följer av EU-rätten kan en underlåtenhet att följa de svenska bestämmelserna inte ligga till grund för en återkallelse enligt punkten 7.

Avfallshanteringsplan

Naturvårdsverket har gjort gällande att den avfallshanteringsplan (AHP) som ingick i ansökan till GÄK inte uppfyller kraven i utvinningsavfallsförordningen (förordning (2013:319) om utvinningsavfall) och därmed inte heller utvinningsavfallsdirektivet (Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/21/EG av den 15 mars 2006 om hantering av avfall från utvinningsindustrin och om ändring av direktiv 2004/35/EG). De har vidare menat att även om bolaget senare har lämnat in en reviderad AHP så finns inget godkännande från tillsynsmyndigheten vilket innebär att det inte finns någon AHP som uppfyller direktivets krav. Naturvårdsverket gör gällande att direktivets krav är bindande och avsaknaden av en godkänd plan är grund för återkallelse.

I ansökan som ligger till grund för GÄKs beslut om tillstånd ingick en avfallshanteringsplan daterad den 1 december 2008 och reviderad den 9 februari 2009.

Bolaget har anfört att de under år 2018 skickade in en ny avfallshanteringsplan för den nu pågående verksamheten till tillsynsmyndigheten. Denna plan har sedan dess två gånger varit föremål för föreläggande om komplettering avseende svavelhaltigt material och utformning av deponi för gråberg i ett första skede samt rörande redovisning/utvärdering av deponeringsmetod för PAF-gråberg i ett andra skede.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att kraven på en avfallshanteringsplan framgår av artikel 5 utvinningsavfallsdirektivet. Artikel 5.6 i direktivet har följande lydelse ”[d]en behöriga myndigheten skall i enlighet med förfaranden som medlemsstaterna skall besluta om godkänna avfallshanteringsplanen och övervaka att den efterlevs”. Den svenska implementeringen av artikel 5.6 återfinns i 28 § utvinningsavfallsförordningen. Av bestämmelsen framgår att om en avfallshanteringsplan inte har prövats inom ramen för en tillståndsprövning, ska tillsynsmyndigheten pröva om planen uppfyller kraven i förordningen. Om planen är bristfällig ska myndigheten förelägga verksamhetsutövaren att avhjälpa bristen.

Den svenska implementeringen av bestämmelsen innehåller alltså inte direktivets uttryck om ”godkännande”. Domstolen anser att direktivets bestämmelse lämnar viss frihet för medlemsstaterna att inom ramen för den nationella rätten besluta hur tillsynsmyndigheten ska tillse att direktivets krav på innehåll i avfallshanteringsplanen efterlevs. Direktivets bestämmelse är enligt domstolens mening i vart fall inte så klar och entydig att det kan uppställas ett krav på ett av tillsynsmyndigheten formellt beslut om ”godkännande” som, om detta saknas, ska få genomslag vid en prövning av återkallelse av tillstånd.

Domstolen konstaterar även att en sådan avhjälpandeprocess som föreskrivs i svensk rätt för närvarande pågår mellan bolaget och tillsynsmyndigheten, vilket

också har bekräftats av tillsynsmyndigheten/länsstyrelsen under huvudförhandlingen. Domstolen noterar att handläggningstider för återkoppling från tillsynsmyndigheten måste betraktas som långa, över ett år i första omgången innan ett första kompletteringsföreläggande skickades, samt ytterligare över ett år även i andra omgången då bolaget förelades om ytterligare komplettering. Det framstår för domstolen inte som rimligt, under de redovisade förutsättningarna och under den pågående avhjälpandeprocessen, att detta kan utgöra grund för återkallelse.

Vad avser Naturvårdsverkets synpunkter om återställning så har domstolen kommenterat det ovan under deponeringsteknik.

Domstolen anser inte att det på dessa grunder föreligger grund för återkallelse med stöd av 24 kap. 3 § 7 p miljöbalken.

Påverkan Natura 2000, älvsystem

Naturvårdsverket har gjort gällande att GÄK:s tillstånd inte omfattar tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken och att detta strider mot Sveriges förpliktelser enligt EU-medlemskapet. Tillståndet måste därför återkallas.

I frågan om Natura 2000-tillstånd har bolaget gjort gällande att NRAB i sin ansökan och MKB som ingavs till GÄK bedömt att den sökta verksamheten inte skulle komma att påverka Natura 2000-området på sådant sätt att tillstånd krävdes. Frågan har inte heller väckts av Naturvårdsverket eller annan myndighet under GÄK:s prövning. Bolaget har vidare bl.a. anfört att avsaknaden av Natura 2000-tillstånd inte är en sådan omständighet som avses i 24 kap. 3 § p. 7 miljöbalken. Rekvisitet avser snarare svenska tillstånd eller godkännanden som kommer i direkt konflikt med tvingande krav eller förbud som beslutats av EU.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

Reglerna i 7 kap. 28, 28 a-b, 29 och 29 a-b §§ miljöbalken infördes som en implementering av Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter. Artikel 6.3 i direktivet har följande lydelse ”[a]lla planer eller projekt som inte direkt hänger samman med eller är nödvändiga för skötseln och förvaltningen av ett område, men som enskilt eller i kombination med andra planer eller projekt kan påverka området på ett betydande sätt, skall på lämpligt sätt bedömas med avseende på konsekvenserna för målsättningen vad gäller bevarandet av området. Med ledning av slutsatserna från bedömningen av konsekvenserna för området och om inte annat följer av punkt 4, skall de behöriga nationella myndigheterna godkänna planen eller projektet först efter att ha försäkrat sig om att det berörda området inte kommer att ta skada och, om detta är lämpligt, efter att ha hört allmänhetens åsikt”.

Domstolen bedömer, mot bakgrund av direktivets formulering, att den svenska implementeringen i form av att ett särskilt så kallat Natura 2000-tillstånd ska meddelas för verksamheter som på ett betydande sätt kan påverka ett Natura 2000-område är något strängare än direktivets krav. Det krav som direktivet uppställer är nämligen att tillståndsmyndigheten, om planen eller projektet på ett betydande sätt kan påverka ett Natura 2000-område, ska göra en bedömning av konsekvenserna och godkänna planen eller projektet först efter att ha försäkrat sig om att det berörda området inte kommer att ta skada.

Mot bakgrund av detta anser domstolen att den omständigheten att ett formellt meddelat Natura 2000-tillstånd saknas inte i sig står i strid med direktivet och därmed inte heller är i strid med Sveriges förpliktelser enligt EU-rätten.

Av EU-domstolens dom den 29 juli 2019 i mål C-411/17 (se särskilt punkterna 167-170) följer dock att den nationella domstolen, om det finns förutsättningar för det i den nationella processrätten, är skyldig att återkalla ett tillstånd som meddelats i strid med artikel 6.3 art- och habitatdirektivet. Frågan som domstolen har att ta ställning till är alltså om det i tillståndsprocessen i GÄK har gjorts en sådan särskild

bedömning som artikel 6.3 kräver avseende konsekvenserna för Natura 2000-området eller inte.

Av den till GÄK ingivna MKB:n framgår att sökandebolaget gjort gällande att verksamheten inte skulle komma att påverka Natura 2000-området på ett sådant betydande sätt att särskilt tillstånd för detta krävdes. Domstolen anser därmed att frågan har varit uppe för prövning i tillståndsprocessen. GÄK har inte i det meddelade tillståndet uttryckligen anslutit sig till bolagets uppfattning i den delen, men eftersom bolagets ställningstagande inte föranledde ytterligare åtgärder från GÄK så står det klart att GÄK bedömde att området inte riskerade att påverkas på ett betydande sätt och att något Natura 2000-tillstånd därmed inte krävdes. Vad nuvarande GÄK har anfört angående detta i nu aktuellt mål förändrar inte domstolens bedömning.

Att dåvarande GÄK:s bedömning i denna del möjligen var felaktig är inte det samma som att någon bedömning inte har gjorts. Domstolen finner mot bakgrund av detta att det inte föreligger någon skyldighet enligt EU-rätten eller EU-rättslig praxis att återkalla tillståndet. I likhet med detta anser domstolen inte heller att tillståndet, på grund av avsaknaden av ett formellt Natura 2000-tillstånd, står i strid med EU-rätten på så sätt att det föreligger grund för återkallelse enligt 24 kap. 3 § 7 p miljöbalken.

Påverkan på recipienter och miljökvalitetsnormer – avsaknad av begränsningsvärden

Naturvårdsverket har anfört att avsaknaden av heltäckande begränsningsvärden för utsläppen till vatten innebär att det finns en risk för överskridande och ett äventyrande av uppnåendet av miljökvalitetsnormerna i Muonio älv. De facto har även årsmedelvärdet för uran överskridits under 2018.

GÄK:s tillstånd innehåller endast ett villkor (4) med riktvärde om 20 mg/l avseende glödningsrest i fast substans i utgående vatten till recipienten. I villkor 5 stadgas att om utsläppet i recipienten på basis av uppföljningen avviker från det som angetts

i ansökningen ska bolaget effektivisera vattenbehandlingen enligt länsstyrelsens anvisningar eller om avvikelserna är betydande, söka omprövning av tillståndsbeslutet.

Länsstyrelsen och Naturvårdsverket har vid huvudförhandlingen uppgett att det inte tagits några initiativ till att föreskriva ytterligare begränsningsvärden med stöd av delegationen i tillståndet eller med stöd av 24 kap. 5 § miljöbalken.

Bolaget har vid huvudförhandlingen redovisat en detaljerad genomgång av kemiska och biologiska undersökningar i recipienterna och därvid gjort gällande att den ekologiska statusen och vattenkvaliteten i berörda vattenförekomster inte har förändrats nämnvärt när perioden 2006 - 2012 jämförs med 2013 - 2020.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning. Utifrån utredningen i målet anser domstolen att påverkan på recipienterna till följd av den hittillsvarande verksamheten inte strider mot försämringsförbudet eller äventyrar miljökvalitetsnormerna. Det enstaka överskridandet av *årsmedelvärdet* för uran i provpunkt SS39 ändrar inte denna bedömning. Enligt domstolens uppfattning har det vidare varit möjligt och mer lämpligt att först uttömma möjligheterna att förena tillståndet med ytterligare villkor. Avsaknaden av begränsningsvärden utgör därför ingen grund för att återkalla tillståndet med stöd av 24 kap. 3 § p 7.

Mark- och miljödomstolens slutliga bedömning

Som ovan konstaterats har domstolen funnit att det i fråga om klarningsmagasinets utformning, villkoret att begränsa bräddning till Muonio älv samt i fråga om transporterna av järnmalm föreligger sådana avvikelser, som inte är ringa, som i och för sig kan föranleda återkallelse av hela eller delar av GÄK:s tillstånd.

Mot bakgrund av att bestämmelsen i 24 kap. 3 § miljöbalken är formulerad så att tillståndsmyndigheten (dvs. i det här fallet domstolen) *får* helt eller delvis återkalla

tillståndet om någon av förutsättningarna för detta är uppfyllda vill domstolen framhålla följande. Trots att domstolen nu kommit fram till att det i och för sig finns grund för att återkalla tillståndet kan domstolen välja att inte göra detta. Någon närmare vägledning angående vilka intressen som ska beaktas eller hur dessa intressen ska vägas mot varandra när domstolen ska göra den slutliga bedömningen finns inte, varken i lagtext, förarbeten eller praxis. De förarbetsuttalanden som dock finns och som får relevans är att återkallelsebestämmelsen är avsedd att tillämpas i sista hand. Utgångspunkten måste vara att eftersom en tillståndshavare har anledning att förlita sig på att ett lagakraftvunnet tillstånd ska bestå bör samtliga möjligheter till mindre ingripande åtgärder, dvs. omprövning eller rättelse, uttömmas innan återkallelse kan ske.

Mot den bakgrunden beaktar inte domstolen nu de anmärkningar som gjorts i domskälen om att vissa frågor bör följas upp inom ramen för tillsyn. Det mått av viss passivitet från tillsynsmyndighetens sida när det gäller att agera skyndsamt och konsekvent i stort är en fråga som får hanteras i annan ordning och av annan myndighet. Domstolen finner det dock anmärkningsvärt att Länsstyrelsen i Norrbottens län i detta mål såsom företrädare av allmänna intressen och tillsynsmyndighet inte klart har kunnat redovisa sin inställning till Naturvårdsverkets yrkanden.

Domstolen anser sig oförhindrad att beakta samtliga objektiva omständigheter i målet inom ramen för domstolens slutliga bedömning av om tillståndet bör återkallas eller inte.

Det som talar för en återkallelse är, förutom de icke ringa avvikelser från tillståndet som domstolen redan tagit ställning till, att tillståndet i sig uppvisar vissa brister i förhållande till vad som vore fallet om det rörde sig om ett nyligen meddelat miljöbalkstillstånd. Dessa omständigheter väger enligt domstolens mening dock inte särskilt tungt, eftersom verksamheten undergår en sådan prövning idag.

Det som talar mot en återkallelse av tillståndet är i huvudsak följande. Tillståndshavaren har enligt 24 kap.1 § miljöbalken anledning att förlita sig på ett tillstånds rättskraft under förutsättning att verksamheten bedrivs i enlighet med ansökan och tillståndsvillkoren. I enlighet med utformningen av bestämmelsen och av allmänna rättsprinciper följer att det bör krävas starka skäl för att upphäva eller återkalla ett rättskraftigt meddelat tillstånd. Det rör sig om en pågående verksamhet som, ur ett samhällsekonomiskt perspektiv, tillgodoser angelägna allmänna intressen. Tillståndshavaren har även i väsentliga delar visat att verksamheten upprätthåller miljöbalkens krav även i delar där tillståndet saknar särskilda försiktighetsmått därom, t.ex. vad gäller innehållande av miljökvalitetsnormer. Tillståndet är även tidsbegränsat till år 2025.

Vid en avvägning mellan de avvikelser som konstaterats och de övriga intressen som talar mot att tillståndet ska återkallas, finner domstolen följande.

Tillståndet bör återkallas delvis, på så sätt att den tillståndsgivna årliga produktionsmängden begränsas till 7 miljoner ton, vilket är den ungefärliga produktionsnivå som föreligger idag. Bolaget har visat att med dagens produktionsnivå innehålls det begränsningsvärde för utsläpp till vatten som framgår av GÄK:s beslut, bräddningsvolymerna understiger eller är i nivå med vad som angavs i ansökan, miljökvalitetsnormerna för ytvatten äventyras inte och någon annan miljöpåverkan av icke ringa betydelse sker inte till följd av avvikelserna gällande klarningsmagasinets utformning. Däremot är det, som domstolen också konstaterat ovan, oklart vad en ökad malm-brytning upp till tillståndsgivna 20 Mton/år får för miljöeffekter kopplat till klarningsmagasinets nuvarande utformning och dimensionering. Vid den delvisa återkallelse som domstolen nu gör elimineras riskerna för negativa miljöeffekter på grund av avvikelserna från tillståndet i dessa delar.

Domstolen finner även att följderna av den icke tillståndsgivna transportvägen får, i förhållande till de övriga intressena, accepteras för den tid som tillståndet gäller eller till dess att denna transportväg prövats enligt miljöbalkens regler (där samtliga

sakägarintressen kommer att beaktas). Då verksamheten för närvarande undergår sådan prövning framstår det som oproportionerligt att nu helt återkalla tillståndet och därmed förbjuda verksamheten. Även här anser domstolen att en delvis återkallelse på sätt som angetts ovan minskar de negativa konsekvenserna av avvikelser i vart fall på så sätt att det inte kommer att ske fler transporter än vad som sker idag.

Naturvårdsverket får således delvis bifall till sin talan om återkallelse. I övrigt avslår mark- och miljödomstolen Naturvårdsverkets ansökan. Vad övriga parter har anfört föranleder ingen annan bedömning.

Yrkanden som inte behandlats särskilt i det föregående lämnas utan bifall.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (MMD-01)

Överklagande senast den 3 februari 2022.

Emma Örneby

Emma Lévy

Camilla Wolf-Watz

Carl-Philip Jönsson

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Emma Örneby, ordförande, tingsfiskalen Emma Lévy och de tekniska råden Camilla Wolf-Watz och Carl-Philip Jönsson samt de särskilda ledamöterna Bo Sundström och Richard Holmgren.

Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans

MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.

Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.